

III RIIGIKOGU

8. istungjärk. Protokoll nr. 234 (35).

1929.

III Riigikogu koosolek 22. märtsil 1929
kell 10.

Kokku on tulnud 97 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **A. Rei**, välisminister **J. Lattik**, raha- ja kaubandus-tööstusminister **A. Oinas**, sise- ja kohtuminister **T. Kalbus**, töö-koolekande- ja haridusminister **L. Johanson**, sõjaminister **M. Juhkam**, põllutöominister **K. Soonberg**, teedeminister **O. Köster**.

Päevakord:

1. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1929./1930. a. — II lugemisel.

2. Süüteod rahva tervishoiu vastu — III lugemisel.

3. Vabrikute ja tehaste tööliste organisatsiooni ja vanematenõukogu põhjuskirja (RT 6 — 1919) täiendamise seadus — I lugemisel.

4. Jõuvankrite seadus — üldkomisjoni ettepanek.

5. Jõuvankrite ja bensini maksu jaotamise ja äratarvitamise seadus — omavalitsuse komisjoni ettepanek.

6. Tallinna avaliku lennuvälja alla maade ja ehituste sundvõõrandamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

7. Kohtuotsuste täitmise asjus Tsiviilkohtupidamise seaduse muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

8. Võlglastelt sissenõutud summade jaotamise korra muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

9. Väljakutse toimetamise asjus tsiviilkohtupidamise seaduse täiendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

10. Vaesuse õiguse andmise asjus Tsiviilkohtupidamise seaduse täiendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

11. Tuletõrjeseaduse § 24 muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

12. Üheksandama rahvusvahelise töökonventsiooni poolt vastuvõetud meremeeste palkamise lepingu konventsiooni eelnõu kinnitamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

13. Kaitseseisukorra-seadus — I lugemisel.

14. Seitsemenda rahvusvahelise töökonventsiooni poolt vastuvõetud öötöö kohta pagari-tööstuses käiva konventsiooni eelnõu kinnitamise seadus — I lugemisel.

15. Kalapüügi seaduse muutmise seadus — maakomisjoni ettepanek.

16. Meistrite, õppinud tööliste ja tööstus-õpilaste seadus — hariduskomisjoni ettepanek.

17. Juriidiliste isikute tulumaksu seadus — II lugemisel.

18. Haigusekindlustuse seadus — sotsiaalkomisjoni ettepanek.

19. Väike- ja kesktööstuse kutseesituse seadus — üldkomisjoni ettepanek.

20. Väike- ja kesktööstuse kutseesituse seaduse elluviimise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

21. Kaubandus-tööstuskoja seaduse §§ 10, 15 ja 18 muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**, vahepeal abiesimees **M. Martna** ja esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**, vahepeal sekretär **A. Tammann**.

Koosolek algab kell 10.30 min.

Juhataja **R. Penno**: Avan Riigikogu koosoleku.

I. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1929./1930. a. —

II lugemisel.

(Tekst III Rk. 8. istungj. pr. pr. lisades, vaata sisukord.)

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **K. Ast**: Austatud härrad Riigikogu liikmed! Mina ei kavatse kauaks koormata teie tähelepanu eelarve aruandekõnega. Mina puudutan ainult kõige tähtsamaid momente, neid momente, mis eriti jälgimist vajavad, kui tahetakse süveneda eelarvesse ja sellest tarvilikus ulatuses aru saada.

Nagu teie mäletate, anti eelarve-ettepanek pärast I lugemist, nimelt 8. veebruaril, rahaasjanduse komisjoni laiendatud koosseisus. Komisjon töötas eelmiste aastate eeskujul, jaotades selle töö alamkomisjonidesse, ja pärast, vastavalt alamkomisjonide ettepanekutele, andis sellele ümmarguse ja lõpliku kuju.

Muudatusi on rahaasjanduse komisjon teinud väga vähe. Üldse peab ütleva, et meie eelarve-komisjonid varematal aastatel, ja rahaasjanduse komisjon tänava ja mullu, on eelarvetes vähe muudatusi teinud. Tänavune muuda-

tuste hulk on nii arvult kui ka summaliselt pisem kui kõigil eelmistel aastatel. Tundub, et Riigikogu, kasutades eelarve-seaduse vastuvõtmise õigust, toimetab seda umbes samuti, nagu teistes parlamentlikul teel valitsetavates riikideski, kus eelarve rahvaesindusele kinnitamiseks kuulub; see tähendab, rahvaesindus ei hakka ennast koormama eelarve kokkuseadmise, vaid ta piirdub üldise eelarve kinnitamisega ja arvustamisega ja üksikute asjade ettetoomisega, millel rohkem riigimajanduspoliitiline või kultuur- või haridusepoliitiline tähtsus kui rahanduspoliitiline. Ometi ei või öelda, et eelarve-ettepanek oleks rahaasjanduse komisjonist tagasi tulnud täpselt samasugusena, nagu see oli esitatud. Ei. Kui meie lõppbilanssi vaatleme, siis näeme, et seal tunduv muudatus figureerib: eelarve-ettepanekus oli tasakaal 95.481.844 krooni, rahaasjanduse komisjoni ettepanekus aga on tasakaal 93.824.026 krooni, seega siis differents, nimelt vähenemine 1.657.818 krooni. Aga see ei ole absoluutne ega täielik vähenemine, vaid see on õieti ülekandmine. See vähenemine on tulnud peamiselt selle tagajärjel, et üks osa kuludest, mis enne eelarve-ettepanekus figureeris, on nüüd üle kantud erifondi, nimelt asundusekapitali.

Omalt algatusel ei ole rahaasjanduse komisjon õieti ühtki nimetamisväärset muudatust ega suurendust eelarves teinud. Neid üksikuid väga väikese ulatusega ja tähtsusega muudatusi, mis seal maad leidnud, ei hakka ma üldse nimetama, vaid need võivad käsitlemisele tulla üksikute eelarve-peatükkide juures.

See osa, mis üle kanti eelarve-ettepanekust asundusekapitali, on üsna suur, nimelt 4.321.161 krooni. See ongi tasakaal, millisel baseerub asundusekapitali eelarve, mis ka Riigikogu kinnitamisele kuulub. Suurematest muudatustest nimetan need, mis võiksid erilist tähelepanu väärIDA. Kõigepealt suurendus eelarve-osades. Seal oleks nimetada Riigivanema ja riigikantslei eelarvet, kuhu juurde tuli tervelt 650.000 krooni, ja seda nimelt selle tagajärjel, et Riigivanema ja riigikantslei eelarvesse võeti Riigikogu poolt vastuvõetud uue seaduse põhjal toetus kaitseliidule. Peale selle oli juba varem, võrreldes eelmiste aastatega, Riigivanema ja riigikantslei eelarvesse paigutatud 150.000 krooni, mis varemalt seal eelarves ei ole kunagi figureerinud. See on teatud osa Eesti Panga puhaskasut, mis varemalt läks Riigivanema nõndanimetatud kasutuse-summadesse. Selle kahe suure uue kulu juurdevõtmise tõttu, eriti kaitseliidu toetuse summa juurdevõtmise tõttu, mis sisuliselt ei kuulu Riigivanema ega riigikantslei otseste ülesannete hulka, on Riigivanema ja riigikantslei

kulude summa tänavuses eelarve-kavas hoopis suurem, kui kõigi eelmiste aastate eelarvetes. Mullusest eelarve-summast on see kulusumma 792.822 krooni suurem. Siis väärIks ehk veel eriti tähendamist põllutöoministeeriumi alal ettevõetud suurendus kalameeste riikliku laenufondi täiendamiseks. Valitsuse ettepanekul võeti vastu 40.000 krooni. Nii on see summa, mis algul eelarves figureeris 50.000 krooni suuruses, nüüd tõusnud 90.000 kroonini. Eelarvekomisjonis tehti selle laenufondi krediteerimisega parandus; suurendamissettepanek võeti vastu üksmeelselt ja ühel häälel valitsuse algatusel, millest praegu kõnelesin.

Teedeministeeriumi alal märgiksin kulude suurendamise osas ühe uue paragrahvi või uue nimetuse, mis varem pole figureerinud, nimelt Inglismaalt ostetud rööbaste hinna vahe 186.104 krooni. Selle summa võrra läheb uute raudteede ehitamine kallimaks endisest eelarvest, kuna kasutatakse laos olevad rööpad, mis hinna poolest kallimad, kui teede ehitamise eelarves ettenähtud kulud rööbaste peale. (Teedeminister O. Köster: On raskemad!) Nad on nimelt raskemad. See summa lõplikult figureerib kulude osas kui uus tulu, kuigi see ei ole tegelikult mingisugune uus tulu, vaid rohkem ümberkirjutamise operatsioon. Aga eelarves ollakse õigustatud seda kuludesummat tulude osas tuluna näitama seepärast, et riigikassa saab selle summa kätte raudtee ehitamiseks määratud summadest. Sisuliselt on see vaid ümberkirjutamise operatsioon, nii et sisuliselt eelarve suhtes mingit muudatust ei tule.

Siis oleks nimetada suurendust riigivõlgade osas. Seal on suurenenud kulusumma 55.000 krooni võrra. See suurendus on tingitud äsja Riigikogu poolt vastuvõetud seadusest, millega tasutakse teatud kohustused Vickers'i seltsi vastu Vene-Balti tehase arvel. Nii et see on protsent selle laenu kustutamiseks.

Vähendustest, mis eelarve-komisjon tegi, muidugi Vabariigi Valitsuse ettepanekul ja nõusolekul, nimetan ainult põllutöoministeeriumi alal erakorraliste kulude juures ettevõetud vähendust — see on 2.289.000 krooni. See summa on üle kantud, nagu juba nimetasin, asundusekapitali arvele ja koosneb järgmistest erisummadest: nimelt on üle kantud maakorralduse ja metsade peavalitsuse keskasutusest Maaseadusega võõrandatud maadel ingrosseeritud võlgade protsendid ja muud kulud 75.000 krooni, Maaseaduse muutmise ja täiendamise seaduse alusel endistele omanikkudele tagasiantavate varanduste eest inkaseeritud tulude tagasimaksmiseks 50.000 krooni, tasumaksmiseks riikliku maatagavara loomiseks võõrandatud maade eest 200.000 krooni, piiri

taha jäänud maade eest tasumaksimine 34.000 krooni, operatsiooni fondid maakorralduse ja metsade peavalitsuse alal, asunikude ehituslaen 2.000.000 krooni, laenude andmiseks elukorterite ehitamiseks maal 150.000 krooni ja asundamislaen 20.000 krooni.

Muid suuremaid vähendusi nimetada ei ole. See vähendus ei ole mingisugune absoluutne vähendus, vaid ainult üle kantud teise eelarvesse. Vastavalt sellele vähendusele on vähendatud ka kulusid, nimelt riigi maadelt, metsadelt ja mitmesugustelt varandustelt, siis protsentidelt, fondidelt, laenudelt ja arvetelt 400.000 krooni. Asundusekapitali seaduse põhjal kuuluvad need kulud asundusekapitali eelarve juurde.

Tulusid on suurendatud protsentide arvel: fondidelt ja laenudelt 400.000 krooni, riigi ettevõtelt ja varandustelt 520.000 krooni ja Vanamõisa põlevkivi rendi arvel 120.000 krooni. Seal on jäänud mineva-aastane rent kasseerimata; selle laekumine olevat aga uuel eelarveaastal, nagu Vabariigi Valitsuse poolt seletati, võimalik. Mis teistesse minu poolt nimetatud suurendustesse puutub, siis on need kalkuleeritud faktiliste andmete ja faktiliste sissetulekute varal. Nii siis, kõike seda liikumist arvesse võttes kordan veel, et eelarve tasakaal on nüüd pärast rahaasjanduse komisjoni tööd 93.824.026 krooni. See aga, lugupeetud Riigikogu liikmed, ei ole veel meie riigi eelarve lõplik või tõelik tasakaal, sest meie peame silmas pidama, et meil on küllalt erikapitale ja fonde, millest üks osa kuulub Riigikogule kinnitamiseks, kuna mõned osad ainult teadmiseks võtmiseks kuuluvad. Kuid kõigis neis on tegemist puhtriiklikkude sissetulekutega ja väljaminekutega. Kui meil oleks vähem selliseid erifonde, siis oleks meie eelarve nii tulult kui kulult suurem, kui see praegusel momendil figureerib. Nii-sugused kapitalid, nagu asundusekapital, mille eelarve Riigikogu kinnitamisele kuulub, ja jällegi niisugune erikapital, nagu seda on kultuurikapital, mille eelarve Riigikogule kinnitamiseks ei kuulu, on väga tähtsad kapitalid enesest. Neile on pandud suured kohustused; nende heaks riigi kodanikud kannavad teatud maksukoormatusi; aga eelarve selguse ning ülevaatlikkuse poolest oleks kahtlemata parem, kui selliseid erifonde ei oleks, vaid need kulud harilikus korras figureeriksid riigi eelarves korraliste ja erakorraliste kulude all. Sellega ei taha ma mõelda, et nende erikapitalide ja fondide olemasolu õigustatud oleks, vaid eelarve selguse ja ülevaatlikkuse huvides oleks nende puudumine ehk soovitatav, kuna asja enese pärast on tihtipeale erifondide loomine ja ülalpidamine ning nende kaudu asjaajamine tarvilik. Võtame näiteks asundusekapitali, mis nüüd

värskelt loodud. Ei ole mingisugust kahtlust, et kui seda asundusekapitali õgusega ja otsustarbekohaselt kasutatakse, siis peab see suure tõuke andma meie asundamise edasiviimisele, maakultuuri tõstmisele, maaparandusele, maa-pidamiseks tarvisminevate hoonete korraldamisele j.n.e. Kui niisugust erikapitali ei oleks, siis oleks väga raske anda asundamispoliitikal tarvilikku kindlust, mis ei oleneks juhustest ega ühe või teise valitsuse või valitseva koalitsiooni heaksarvamisest, vaid et tal oleks püsivam ja kestvam iseloom. Ka on kahtlemata selle kapitali varal võimalik süveneda rohkem neisse ülesannetesse, milleks see kapital ellu kutsutud, kui siis, kui seda kapitali ei oleks olnud, vaid kui need summad oleksid antud riigi üldise eelarve korras. Sedasama võiks öelda ka teise väga populaarse ja üldtuntud kapitali kohta, see on kultuurikapitali kohta. Meie näeme, austatud Riigikogu liikmed, kuidas Riigikogu eelarve-komisjonis varemalt ja nüüd rahaasjanduse komisjonis laiendatud koosseisus nende kultuuriliste toetuste puhul pikki ja suuri läbirääkimisi peetakse. Seal tärkavad läbirääkimiste puhul vaidlused, mis tihtilugu teravusteni ulatuvad, hoolimata sellest, et need summad, mis meil eelarve korras kultuuriliste toetuste näol antakse, iseenesest suured summad ei ole. Rikkamates riikides ja vanemates kultuurimaades antakse selleks otstarbeks hoopis suuremaid summasid, kui meie seda teeme. Aga ometi minnakse meil nende väikeste toetuste juures väga ägedaks, ja tihti tuleb ilmsiks parteilikkus, mis kultuurilistes küsimustes õigustatud ei ole. Sellepärast ütlen, on ka selleks otstarbeks, et meil kultuurilisi toetusi määratakse suure asjatundlikkusega ja hoolega ja ilma parteipoliitilise kireta hea, et meil on eriline kultuurikapital. Nii et asja enese pärast ei saa halvaks pidada niisuguseid erikapitale ja erifonde, hoolimata sellest, et eelarve selguse ja ülevaatuse mõttes küll soovitatav oleks nende piiramine.

Rahaasjanduse komisjonis, austatud härrad, vaieldi väga palju selle üle, kas riigi eelarve tulude osa on kokku seatud nii, kalkuleeritud nii, et ka kõik ettenähtud tulud tööpoolest laekuvad. Toodi ette mõne komisjoni liikme poolt, et rahaminister olevat siin liiga optimistlikult talitanud. See küsimus tärkas käsitlemisele ka eelarve I lugemisel Riigikogus, pärast rahaministri saatekõnet. Siis vaieldi seda küsimust puudutades peajasjalikult selle üle, kas käesolev eelarve-ettepanek sisaldab tunduvalt suurendamist, võrreldes eelmiste aastate eelarvetega, või mitte. Rahaminister väitis, et eelarve-ettepanekus suurendamisi kulude alal, võrreldes eelmiste aastatega, õigusepoolest ei sisaldu. Ma tahaksin näidata nimelt sellele,

et kui meie minevase aasta ja üleminevase aasta algeelarvele juurde arvame need lisaeelarved, mis vastava majanduseaasta jooksul vastu võeti, ja siis võrdleme tänavuse aasta eelarve-ettepanekut, arvesse võttes seejuures uut suurt kulu riigi raudteede ehitamise alal, siis eelarve tõusnud ei ole, vaid on ennem vähenenud. Sellele seisukohale ja sellele rahaministri väitele vaidles vastu mäetavasti härra Laidoner, kes kõigepealt seda asjaolu nimetas, et oleks õigem võrrelda algeelarvet algeelarvega. Õigustamatu aga on võrrelda eelarve-ettepanekut aasta kuludega, see tähendab algeelarvega, millele juurde arvatud veel lisaeelarved.

Kummal lugupeetud härradest õigus oli? Näib niiviisi, et mõlemil oli õigus. Rkl. härra Laidoner'il, kes vastu vaidles rahaministri väidetele, oli vormiline õigus, rahaministril aga sisuline õigus. Püsidest puhtvormilisel alusel on kahtlemata õigustatud rkl. Laidoner'i poolt püstitatud nõue, et võrreldagu eelarve-ettepanekute juures ainult algeelarveid. Kui teiselt poolt arvesse võtta neid eeldusi ja neid põhimõtteid, mis esmakordselt tarvitusele võetud tulevase riigieelarve kokkuseadmise juures, siis peame ütleva, et sisuline õigus oli rahaministril. Vaadeldes eelmiste aastate lisaeelarveid, muu seas jooksva majanduseaasta lisaeelarvet nr. 1, näeme, et sinna on võetud mitte niisugused erakorralised ja ettenägematud kulud, mida eelarve kokkuseadja ei oleks saanud varem juba arvestada, vaid seal figureerivad päris korralised kulud, ja erakorralistes eelarvetes niisugused kulud, mis eelarve kokkuseadmise ajal teada ja näha olid ja mida ainult seepärast algeelarvesse ei võetud, et taheti eelarve võimalikult väikesena esitada, ja valitsusel ei olnud võimalik näidata sissetulekutele, millega need summad katta tuleksid. Praegusel korral on aga Vabariigi Valitsus ja rahaminister teisiti talitanud. Eelarvesse on võetud suurendatud kujul kõik niisugused eelarved, mille puhul eelmistel aastatel küsitud lisaeelarvete korras krediiti. Need väljaminekud võeti niiõelda maksimaalses ulatuses, võimalikult 100% ulatuses. Nii et kui lisaeelarve üldse peaks tulema, — sest mööda meie sellest ei pääse, ja kahtlemata tuleb ka tuleval aastal, kui mitte rohkem, siis üks lisaeelarve — see ei tohi enam sisalda uusi kulusid, vaid seal võib tegemist olla ainult ümberpaigutamistega, või kui on suurendusi, siis peavad need suurendused olema niisugused, mis kaetakse vastavatest kokkuvõidudest. See on juba Vabariigi Valitsuse mure, et ta eelarvest üle ei läheks ja et ta eelarve täitmise juures tarvilikku ettevaatust omaks. Eelarve ise peab seda võimaldama, kuna kulud on nii kokku seatud, et kui Vabariigi Valitsus kitsikust

näeb, siis saab ta lubatud krediite niivõrt kokku suruda, et ta need võimalikud suurendused, mis ette näha ei saadud, katab. See kindel printsiip on esmakordselt eelarve kokkuseadmisel tänava aluseks võetud.

Kui meie nüüd vaatleme eelarve-summasid ja leiame, et käesolev eelarve ei ole suurem kui endistel aastatel, vaid ennem vähem, siis seda eeldust mees pidades, millest juba kõnelesin, on õigustatud rahaministri seletus, ja tal on sisuline õigus, kui ta ütleb, et eelarve ei ole suurenenud. 1928./1929. a. algeelarve oli 8.266.613 krooni, lisaeelarve nr. 1 — 9.632.476 krooni ja lisaeelarve nr. 2 — 2.638.334 krooni.

Mis puutub lisaeelarvesse nr. 2, siis oli see tõesti tingitud niisugustest ettenägematutest kuludest, mida ei saanud eelarve kokkuseadja läinud aastal arvestada. See oli ikalduse tagajärg. See oli tarve, tulla vastu veehädade all kannatajaile ja varustada põllumehi tarviliku külviseemnega.

Aga mis puutub lisaeelarvesse nr. 1, siis seal näeme kahjuks figureerima just niisuguseid kulusid, mis harilikud kulud ja mis ei tohiks ega võiks figureerida lisaeelarves.

Jakui meie siis nüüd ümmarguselt selle 9 miljonit maha arvame tänava esitatud eelarve tasakaalust — 93 miljonist kroonist —, siis leiame, et tänavaaastane eelarve-ettepanek on vähem mulluaastasest eelarvest. Ka peame veel sedagi meelde tuletama, et mullu aastal eelarve sissetulekute osas figureeris krediitide ülejääk, mida tänavaaastas eelarve-ettepanekus ei ole. Seda ma nimetasin, et erakorralisi kulusid, mis varem eelarvetes figureerinud ei ole, on tänavaaastas eelarve-ettepanekus 5.609.000 krooni uute raudteede ehitamiseks ja veereva materjali muretsemiseks 800.000 krooni.

Peale selle ei või unustada, et käesolevasse eelarvesse on võetud vastava seaduse põhjal maanteede korrashoiu summa, millega varem riigi eelarvet ei koormatud, ja Peipsi veepinna alandamise summad. Kui meie need erakorralised kulud veel arvestame, siis me näeme, et tänavaaastase eelarve-ettepaneku juures keegi ei saa kõneleda eelarve suurenemisest. Peale selle on see eelarve ka muidu kuidagi viisi rõõmsam ja avaram, kui eelmiste aastate eelarved.

Meie näeme nimelt, et Vabariigi Valitsusel on korda läinud tõsta niisuguseid kulusid, mis loovad kulud, millega laiendatakse töövõimalusi, millega luuakse riigile uusi varandusi, ja edasi — tõsta veel niisuguseid kulusid, millel on tähtsus meie kultuuri tõstmiseks ja avaliku hoolekande väljaarendamiseks. Selle eelarve-ettepaneku juures on kõik niisugused nähted, milliseid peab konstateerima kui posi-

tiivseid heameelega. Ja kõige selle juures, nende uute koormatuste juures, mis tänava-aastases eelarve-ettepanekus vastu võetud, ja nende hoolekandesummade tõstmise juures, kõigi ehitusekrediitide juures on tulud ometi eelarvesse kalkuleeritud niisugusel kujul, et nad kõik kulud ka tõelikult katma peavad. Selle kohta anti rahaasjanduse komisjonis rahaministeeriumi ja üldse valitsuse esindajate poolt kõige täpsemad andmed.

Kui rahaasjanduse komisjonis ettepanek tehti, vähendada tulusid, eriti neid tulusid, mis tollist ja piiritusemonopolist tulevad, siis tehti valitsuse esindaja poolt selgeks, et selleks vähematki tarvet ei ole. Kui siin tõesti parandusi ette võtame, oleks see riigi tulude varjamine. Nii näiteks tollitulud. Üks esindaja opositsiooni rühmast tegi ettepaneku, kustutada tervelt üks miljon krooni, põhjendades oma ettepanekut seega, et need tulud ei laeku, nimelt halva majanduseaasta tagajärjel. Aga ettepaneku tegija jättis tähele panemata selle asjaolu, et halb põllumajanduse aasta — ikaldus — kõige teravamal kujul sisseveotollide alal end tunda andis jooksva majanduseaastal, nimelt alates sügisekuudel. Kuna aga uue majanduseaasta kohta see ikaldus ei või kaugeleki nii teravat mõju avaldada, kui jooksva majanduseaasta kohta. Need andmed, mis ametlikult kokku võetud jooksva majanduseaasta kohta tollide sissetulekute suhtes, näitavad, et ka jooksva eelarve-aastal on need kulud laekunud täielikult, mida tahetakse võtta ka uude eelarvesse.

Kui meie üksikute kuude kaupa vaatleme, siis näeme 1928./1929. aastal järgmist pilti: tollidest on sisse tulnud: aprillikuul — 1.645.874 krooni, 1928./1929. a. aga, see tähendab jooksva majanduseaastal — 1.160.000 krooni. Ma jätan sajad kroonid nimetamata. Maikuul — 1.751.000 krooni, jooksva majanduseaastal — 978.118 kr. Jaanuarikuul möödunud aastal — 1.971.000, jooksva majanduseaastal — 1.206.000, juulikuul möödunud aastal — 1.695.000, jooksva majanduseaastal — 952.000, augustikuul möödunud aastal — 1.994.000, jooksva majanduseaastal — 1.906.000, septembrikuul möödunud aastal — 2.204.000, jooksva majanduseaastal — 1.176.000, oktoobrikuul möödunud aastal — 2.205.000, jooksva majanduseaastal — 1.286.000, novembrikuul möödunud aastal — 1.995.000, jooksva majanduseaastal — 1.206.000, detsembrikuul möödunud aastal — 1.531.000, jooksva majanduseaastal — 1.517.000, jaanuarikuul läinud aastal — 1.635.000, tänava aastal — 1.023.000, veebruarikuul — 1.260.000. Üldse oli sissetulekuid tuludest 1927./1928. aastal — 19.056.000 krooni, tänava, jooksva majanduseaastal, 10

kuu jooksul — 18.264.000 krooni. Kui me arvestame keskmise tulu veel, mis märtsikuu peab tooma, siis selgub, et puudujääki ei võiks olla, sest et veebruarikuuga kokku on tulud 19.524.000 krooni, nii et märtsikuu, kui see ka väga halb oleks sisseveotollide suhtes, peab ometi niipalju sisse tooma, et see ikkagi eelmise majanduseaasta tollide tulud ületab. Seepärast ei saa öelda, et tuludest sissetulekute summa oleks kalkuleeritud käesoleva aasta eelarve-ettepanekusse suurendatud kujul. Sedasama peab ütleva ka piiritusemonopoli kohta. Piiritusemonopoli sissetulek oli 1927./1928. a. 14.247.536 krooni. Jooksva majanduseaasta kümne kuu jooksul on kasseeritud sisse juba 12.761.000 krooni. Eelarve-ettepanekusse aga on võetud piiritusemonopoli tuludeks 15.698.000 krooni. Nii viisi siis keskmiselt 2 miljonit rohkem, kui kümne kuu jooksul kasseeritud. Aga kahe kuu eest on kasseerimata. Ja mis meie siis näeme? Meie näeme, et just õieti need kuud, mille hulka kuuluvad lihavõtted, toovad kõige rohkem tulusid piiritusemonopolist, võrreldes teiste kuudega. Ja kui meil ühes veebruarikuuga — veebruarikuu kohta ei ole laekumine täpne, vaid ümmargune — on kasseeritud 13.851.000 krooni piiritusemonopoli tulusid, siis, kui ka tuleb sama nähe, mis tollide juures, kui aprillikuu oleks tulude mõttes halb, siis see ikkagi veel, kui juurde arvata see, mis juba sisse tulnud, täielikult ületab selle summa, mis Vabariigi Valitsus eelarve-ettepanekusse kalkuleerinud tulude alal.

Üksikute kuude kaupa ei hakka ma piiritusemonopoli tulusid ette kandma, aitab vast sellest, et ma nimetan lõpptulemused. Ainult niipalju võiks siiski nimetada, et tänava aasta jaanuarikuul on tulnud piiritusemonopoli tulusid 1.099.000 krooni ja veebruarikuul — 1.090.000 krooni. See näitab, kui võrrelda neid arve möödunud aastaga, et kahjuks alkoholi tarvitamine ei ole langenud. Iseenesest, lugupeetud Riigikogu liikmed, on kahju, et meil figüreerib piiritusemonopolist eelarves sedavõrt suur tulu, aga see ei ole üks eelarveküsimus, vaid see on meie kultuuriküsimus, see on, kui soovite, meie karskusepolitika küsimus. Nii kaua, kui meie ei ole suutnud oma rahvast karskemaks teha, nii kaua, kui ei ole joomiseks lastava piirituse suhtes mõnda uut süsteemi maksma pandud, mis joomist vähendaks, nii kaua peab riigi eelarve esitamise juures neid tulusid arvestama, reaalsena neid võttes. Ja kui nüüd selgub, et tõelikult, kus laekuvad tulud, mis tuludesse kalkuleeritud, siis on see kalkuleerimine õigustatud olnud, ja teisiti talitamine ei oleks lubatav. Nii võiks üldiselt kokku-

võttes täiesti õigustada seda tulude osa, ja need ettepanekud, mis eelarve-komisjonis vähendamise suhtes tehti, ei olnud põhjendatud. Et eriti tollide alal see vähendamisetepanek põhjendatud ei olnud, selgub sellest, et meie tollitulud laekuvad esimesejärgu elutarvidusest, hoolimata sellest, missugune majanduseaasta ei oleks ja missuguseks majandusekonjunktuur ei kujuneks.

Vaatame, kust oleme saanud suuremalt jaolt 1928. a. oma tollitulud. Selgub, et kõige suurema tulu oleme saanud suhkrutollist, nimelt 3.140.000 marka. Suhkur on sedavõrt tähtis tarbeaine, et ei saa pooldada ettepanekut, et suhkrult peaks tollisumma vähenema, kui mitte suhkrutulli hinda ei vähendataks. Mina pooldaksin seda, et suhkrult tolli vähendataks, sest see langeb raske koormana rahvakihtidele, kus ostujõukus suur ei ole. Aga see ei ole minu teha ega ka eelarve-komisjoni teha, vaid niikaua, kui vastav tollimäär püsib suhkrul, laekub ka see summa.

Teine tähtsam artikkel, millelt tollisumma kasseerime, on nisu, nii terades kui jahus; terades võetult 1.652.000 krooni ja jahudes 1.206.000 krooni, siin hulgas ka manna. Nii on ka siin sissetulek üle 3 miljoni krooni. See on niisugune tarbeaine, milleta läbi ei saa. Meie oleme sunnitud paratamata ka edaspidi nii jahu kui ka teravilja sisse vedama, sest omamaa tootmisvõime ei kata tarvidust. Ei oleks selle poole soovitav püüdma hakatagi, et omamaa tootmisvõime kataks teravilja ja jahu suhtes meie nõudmised. Sest see oleks kahtlemata vildak põllumajanduslik politika meie kliimas ja meie iseäralduste juures. Vist ükski põllumees ei vaidle, et piimaasjandus, millele oleme hakanud üle minema, on tulukas olnud meie põllumajandusele ja jääb ka edaspidi meie põllumajanduse kandvaks osaks.

Siis nimetaksin veel seda, et suure osa tollisissetulekutest annab villane riie—1.800.000 krooni ja puuvillane riie—1.834.000 krooni. Õeldakse, et oleks hea, kui saaksime sissevedu piirata ja tarvitaksime oma kodust toodangut. Seda aga ei saa teha mingisuguse keeluga ja käsuga, ei saa seda teha ka keelutolliga, sest see on majandusliku arenemise küsimus. Ei ole kahtlust, et edaspidi jääb välismaa riide tarvitamine vähemaks, kuid see oleneb meie vabrikutest ja riide headusest. Praegusel korral võiks suure keelutolliga küll sundida, aga kas see hea on, selle juures võib veel kahelda.

Lõpuks näeme, et tubakas annab 1.640.000 krooni kulu, mis iseenesest võiks ära jääda. Kuid näidake tee, kuidas see ära jääks? Meie teame, et tubakas on ja jääb aastakümnete ja võibolla aastasade kestel esimesejärgu

tarbeks, mida laiad hulgad tarvitavad. Riigi tulud olenevad sellest, missuguste tollidega riik tubakat koormab.

Oleks hea, kui meie võiksime vabastada suurest tollist esimesejärgu tarbed. Kui vaatleme, missugused artiklid kõige rohkem tuluid annavad, siis näeme, et peartiklid, mis sisseveotulli juures tuluid annavad, on esimesejärgu artiklid, on niisugused artiklid, mida meie ka viljaikalduse aastatel kõik oleme sunnitud tarvitama, ja kust tulud seetõttu ka paratamata laekuvad niipalju, kui meie praegusi tollimääru üleval hoiame. Muidugi peaks riigi huvi selles seisma, et meie oma majanduseelu tulevikus jaksaksime terendada ja niisugusele alusele seada, et ei tarvitseks tollidega koormata sedavõrt tähtsaid tarbeaineid. Niisugused tarbeained, nagu kivisüsi, petrooleum, bensiin, kohv, riis, heeringad j.n.e. toovad tollide alal väikese tulu, ja peale selle veel palju muid artikleid, mida ma ei nimetanud, mis samuti toovad vähe tulu, nii et neid ei tule tollisissetulekute juures üldse arvestada.

Niiviisi siis, lugupeetud Riigikogu liikmed, võiksin ma lõpetada oma aruandmise niipalju, kuipalju ma kohustatud olen aruannet tegema eelarve-komisjoni nimel. Kordan veel, et minu äranägemise järgi on eelarvetulud eelarve-ettepanekusse kalkuleeritud niiviisi, et ei tohiks lisaelarveid enam olla, ei tohiks lisaelarvetes uusi kulusid lubada. Mis puutub tuludesse, siis on tulud kalkuleeritud sellistena, nagu need kõigi tõenäoliste andmete varal oletades laekuma peavad. Ei ole mingisugust põhjust arvata, et need ei laekuks, ja seepärast on õigustatud see tasakaal, mis eelarve-komisjon eelarves maksma pannud.

Edasi, austatud Riigikogu liikmed, luban enesele mõningaid isiklikke arvamisi eelarve arutamise puhul esitada. Ma ei saa neid kuidagi viisi ette kanda, kui eelarve-komisjoni aruandja, sest eelarve-komisjoni enamuse vaated võivad neis küsimustes minu omadest mõnel juhtumisel isegi väga teravasti lahku minna. Aga ma mõtlen, et mulle keelatud ei ole oma arvamisi avaldada. Oma arvamised ja veened olen ma saanud tundma õppides Eesti riigi eelmiste aastate eelarveid, tänavu-aastast eelarve-ettepanekut ja üldse meie majandusse puutuvaid küsimusi. Nimelt peaks minu arvates riigi eelarvete kokkuseadmise juures rahaministri ja Vabariigi Valitsuse peamiseks mureks olema küsimus, kuidas saaks riigieelarvete abil tõsta majanduslikku tootvust ja laiendada töövõimalusi. Käesolevas eelarve-ettepanekus on ka seda silmas peetud. Käesoleva eelarve-ettepaneku summasid silmitsedes leiame need tendentsid. Seal on

suurendatud, võrreldes eelmiste aastatega, loovaid krediite. Aga see on ainult algus ja seda võib ainult kui tendentsi märkida. Meie mure aga tulevikus peaks seisma selles, et meie riigi eelarve kõigil aastatel sisaldaks võimalikult palju loovaid krediite. See on ühtlasi ka maksustamise, maksujõukuse ja rahva rikkuse küsimus. On selge, kui meil tööolud nii kitsad, nagu viimastel aastatel ja tänava aastal, ja seda mitte üksnes tööstuses, linnades, vaid ka põllutöös, maal, siis rahva ostujõukus kuidagi kõrgem olla ei saa. Meie keskmise kodanikukihhi ostujõukus on võrreldes Lääne-Euroopa riikidega madal, elamise standard alla Lääne-Euroopa keskmist nivood, nii põllumehe kui ka linna keskkihtide juures, mis kõnelda siis veel tööliklassist, kus selle tõttu, et võimalik ei ole töötahtjaid käsi mahutada produktiivselt ja seetõttu ülejäägid tekiavad tööjõu pakkumises, millega tööjõu palgad alla löödud, ei või juttu olla rahva ostu- ja maksujõukusest. Seepärast peab meie riigi tööstusepolitiika peamiseks suureks mureks olema — tõsta rahva üldist ostu- ja maksujõukust. Seda saab ainult sel teel, kui meie töövõimalusi laiendame ja elavat tööjõudu hindame, seda tõstame. Demokraatia eluülesandeid ei saa kuidagiviisi võrrelda näiteks endise Vene riigi omadega. Meie ei pea imestama, et meil tuleb kanda kultuurilisel alal, hoolekande alal ja muudel niisugustel aladel suuremaid kulusid, samuti ka riigivalitsemise ja riigiparaadi alal, kui see omane oli endisele Vene iversealitsuslikule riigile. Ei ole imestada — demokraatia elunõuded on suuremad, ja tegelikult läheb valitsemisaparatuurid demokraatlikus riigis — ja ei ole selle juures midagi imestada — kallimaks, kui mõne diktatuurilise riigivõimu juures. Võib küll ka vastupidiseid nähteid ette tulla, aga üldiselt ei ole demokraatia iseenesest mingisugune odav mõnu. Demokraatliku riigikorra juures on kõik kodanikul õigustatud ja nõuavad endale inimesväärilist eluülalpidamist, ja see õigus on kõigil kihtidel ühesugune. See õigus on ka töölikklassil, ja seepärast kordan veel, demokraatliku riigi seisukohast on Eesti riigil, eriti tema praeguse halva olukorra juures, rahva üldise rikkuse tõstmine ja töövõimaluste leidmine tarvilik. Ei saa seda teha ühekülge majandusliku ülesehitamise teel. Ei või öelda, et peame tähelepanu pöörama peaaesjalikult tööstusele või peaaesjalikult ainult põllumajandusele; see oleks vildak majandusepolitiika. Kahjuks ei ole mul võimalik esitada teile täpseid ja häid andmeid töötoodangu kohta Eestis. Kui mina neid otsima hakkasin, siis selgus, et neid andmeid ei ole. Kui nad on, siis väga puudulikud, nende koostamine oleks nõud-

nud väga palju aega, ja jätsin selle töö, kui väga kahtlase tulemuste poolest, tegemata. Meie riiki nimetatakse põllumajanduslikuks riigiks, kuid ta ei ole seda üksi, ta on küll põllumajanduslik riik, kui seda just soovite, aga ta on niisugune põllumajanduslik riik, kus tööstus suurt osa etendab rahvamajanduses, põllumajanduslik riik üsna arenenud tööstusega. Seda tõde tunnistab meile nimelt väljaveo vaatlemine.

Võtame 1926. ja 1927. a., kui normaalsed aastad, ja veel 1928. a., mida küll normaalseks ei saa nimetada, siis näeme, et väljavedu koosneb põllumajanduse produktidest, tööstuse produktidest ja metsa produktidest. Kuidas on siin vahekord? Põllumajanduse produkte on välja veetud 1926. a. 44.967.000 krooni eest, tööstusesaadusi aga 37.154.000 krooni eest, metsasaadusi 13.320.000 krooni eest. See tähendab, põllumajanduslikkude saaduste väljavedu oli peaaegu niisama suur kui tööstuslikkude saaduste väljavedu, ainult 5.800.000 krooni suurem. (K. Tonkman, põl: Tooresainete sissevedu?) Selle sisseveo kohta võin näidata, millest see sissevedu koosneb. 1927. a. oli meil väljavedu, nimelt põllumajanduse saadusi 52.537.000 krooni eest, tööstusesaaduste väljavedu 38.387.000 krooni, vahe 14.000.000 krooni. 1928. a. põllumajandusesaaduste väljavedu 59.693.000 krooni, tööstusesaaduste väljavedu 43.791.000 krooni, vahe 16.000.000 krooni. Vaadake, põllumajanduse saadused ületavad tööstuse saadused küll väljaveo väärtuse või summa poolest, aga see ületamine ei ole nii suur, et meie võiksime kõneleda põllumajanduse toodangu ülisuurusest, et meie võiksime selle juures alahinnata tööstust. (J. Tõnisson, rhv: Põllumajanduse üldtoodang on umbes 210.000.000 krooni, ja tööstuse üldtoodang umbes 53.000.000 krooni.) Mina tulen selle juurde tagasi. Mina räägin praegu väljaveost. Seega ei saa öelda, et meie majandusliku bilansi juures oleks tööstusel väike osa etendada; ei sugugi mitte. Kui teie tööstuse toodangu, tööstuse väljaveo kaotaksite, siis ei oleks Eesti riigis seda kunstnikku, seda nõida, kes võiks meie eelarve viia tasakaalu, kes võiks meie kaubabilansi viia tasakaalu, ja kes võiks meie valuuta katastroofilise kukkumise eest hoida. Seda tõde, austatud Riigikogu liikmed, ei või jätta tähelepanemata ja arvesse võtmata, kui meie kõneleme oma majanduseelu arendamisest ja tööstusevõimaluste laiendamisest.

Minu parteiseltsimees Martna on kõnelelenud alles hiljuti Riigikogus sellest, kui kitsad on meil praegu töösaamise võimalused. Tema näitas ka, et kuskile ei kõlba

see jutt, et saadetagü töötatöölised linnadest maale. Tema näitas, et niiviisi võib rääkida ainult vähik, kes majanduslikku elu ei tunne, või jälle see, kes tahab sihilikult meie tööolusid vildakult kujutada.

Mina ei hakka härra Martna poolt ette toodud põhjalikku arvustikku oma poolt kordama. Mina tuletan meelde, et see arvustus, mis esiteks on ametlik ja teiseks kontrollitud põllutöoministeeriumi ja töö-hoolekandeministeeriumi andmete varal, teeb käega-katsutavalt ja vastuvaidlemata selgeks, et meil ka maal valitseb suur tööpuudus, ja seepärast ei ole võimalik mahutada töötuid käsi, mis tööstusest üle jäänud, maale, vaid peab maale endale otsima töö laiendamise võimalusi. Seepärast siis, kui meie tõeliselt tahame oma rahva maksujökust ja sissetulekuid tõsta, eriti töötavate rahvahulkade sissetulekuid, siis peame töövõimalusi andma mõlemale alale, nii põllumajandusele kui tööstusele. Ühtlasi on küll mulle päris selge, et meie halbade kapitali-olude juures oli — teadupärast enne ilma-sõdagi, oli meie maa kapitalivaene, meie jäime pärast ilmasõda majandusliku jõukuse poolest eriti vaeseks veel seetõttu, et need summad, mis rahvas oleks võinud omada, läksid kaduma, kui meie käes olev Vene raha väärtuse poolest nulliks muutus, niisama ka ober-osti margad — meil paratamatu riiklik tarve, et riik oma kapitaliga peab appi tulema, niihästi põllumajanduse edendamisele, kui ka tööstuse edendamisele. Tõsi, riik on sellest tarbest aru saanud ja on püüdnud eelmistel aastatel vastu tulla, ja veel rohkem püüab vastu tulla käesoleva eelarve-ettepanekuga. Aga siin on siiski küllalt vildakuid talitamisviise märkida. On väga huvitav jälgida, kui palju on mahutatud meil riiklikku krediiti või laenu põllumajandusse. Meie leiame, et riigi eelarve korras kuni 1. aprillini 1928 määratud krediitidest oli antud põllumajanduse otstarbeks või põllumajanduslikku laenu üldse 18.582.885 krooni. Kordan veel, see oli üldse riigi eelarve korras põllumajanduslikuks otstarbeks lubatud laen kuni 1. aprillini 1928. Sellest summast on praegu veel väljas, see tähendab laenajate käes, 16.550.614 krooni, vahe 2.032.000 krooni on välja andmata, nimelt 864.000 krooni suuruses, kuna ülejäänud osa on sisse kasseeritud, see on tasatud riigikassale. Kordan veel, laenu on antud 16.550.614 krooni. Peale selle on veel 1928./29. eelarve-aastal määratud pikaajalist laenu Kr. 4.917.780.—, ja Pika-laenu panga summadest antud laene, mille saldo oli 31. detsembril 1928 Kr. 2.813.582.—, ja siis veel maapanga summadest antud laene põllumajanduslikuks otstarbeks kuni praeguse ajani Kr. 4.364.750.—

Sellega oleks siis praegu väljas põllumajanduslikke laene kokku — kas riigi eelarve korras, Pika-laenu pangast või maapangast antud — Kr. 28.646.746.—

Operatsiooni fondide ülevaade pakub siia lisaks meile veel järgmise pildi. Nimelt on 1928./29. a. lisaeelarve nr. 1 ja nr. 2 antud asunikkudele ehituselaenu Kr. 2.000.000.—, laenu maasaajatele inventari muretsemiseks Kr. 100.000.—, põllumajanduse kutsekoolide ja katsejaamade riikliku laenufondi täiendamiseks toetuselaenu Kr. 50.000.—, elukorteri ehitamiseks maal Kr. 50.000.—, põllumajanduse toetuselaenu Kr. 250.000.—, see summa oli kummagis eelarves, nii nr. 1-s kui nr. 2-s, nii et kokku teeb see Kr. 500.000.—, seda läks ikalduseaasta tõttu nii palju. Siis on laenu antud kalameeste ühingu liidule Kr. 15.000.—, 1928. a. liigvee läbi kannatanud põllupidajatele Kr. 950.000.—, põllupidajatele seemnevilja muretsemiseks — Kr. 1.250.000.— Kokku teeb see Kr. 4.917.780.—

Raske on öelda, kas seda on palju või vähe, aga need on tunduvad summad, mis oleme juhtinud põllumajanduse otstarbeks. Asundusekapital, mis nüüd värskest välja kujundatud ja millel oma kindel eelarve, — võib arvestada ligilähidalt 400.000.000-sendilise sissetuleku aastas — aitab suurel määral tõsta neid summasisid, mis riik põllumajanduslikuks otstarbeks, uuteks asundusteks ja maade kultiveerimiseks edaspidi annab. Nii et meie oleme asunud põllumajanduse alal sellele teele, et riik oma ressursidega appi on tulnud ja põllumajandust tõsta katsutud.

Tööstuse suhtes ei saa meie seda niisuguse heameelega nimetada. Tööstuselaenu või elujökulise tööstuse krediit ei ole kuigi suur. Nii näeme, et Eesti Pangas oli 1. jaanuaril 1929 laenude üldsumma nii B kui C liigist 31.122.246 krooni. Selle hulka kuuluvad tööstuse-, kaubanduse- ja rahanduselaenu kõigile muudele ettevõtetele. Puhtaid tööstuselaene oli seal ainult 8.610.573 krooni. Kui neid nüüd üksikute tööstuselaenude järgi liigitada, siis ei ole seda võimalik teha terves ulatuses, sest see liigitamine ei ole viidud läbi panga osakondades. Peapangas eneses on see pilt järgmine: tööstuselaene, nii B kui C liik ühte arvatud, oli antud kõige rohkem tekstiil-tööstusele, nimelt 3.373.000 krooni; siis on veel võrdlemisi suur summa nahatööstuse käes — 1.649.241 krooni; paberitööstuses oli 503.000 krooni; toidu- ja maitseainete tööstuses 1.170.000 krooni. Kõik teised tööstused, nagu keemia- ja metallitööstus, need omavad vähemad summad. Kivi- ja mullatööstuses on ka võrdlemisi suur summa — 614.000 krooni. Kokku aga, nagu ma juba nimetasin, ei ole

see summa suur, see on 8.610.573 krooni Eesti Pangast. Pikalaenu pangas on suurtööstuse laene praegu 87.205 krooni ja väiketööstuse omi — 441.000 krooni; peale selle on hüpotekaar iseloomuga laenuid tööstusele: väiketööstusele 354.000 krooni ja suurtööstusele 814.000 krooni. Kui meie selle kõik kokku arvame, ka hüpotekaarlaenuid mitmesuguste tööstuselaenuid juurde, siis saame väiketööstuse laenusumma 795.000 krooni ja suurtööstuse laenusumma 901.000 krooni. Nii et kokku oleks see 1.697.408 krooni. See on, nagu nimetasin, võrdlemisi toekas summa ja teeb kokku Eesti Panga laenusummadega 10.307.981 krooni. Aga see on kõik, mis meil nimetada nii suur- kui väiketööstuse alal riigilaenudest. Seal on küll veel Pikalaenu panga kasutada valitsuse arvel olevad A liigi laenuid, neid oli 1. jaanuaril 1929 22.510.463 krooni. Aga vaadake, neist laenudest ei ole tööstusele mingisugust tulu, need on lõplikult külmanud laenuid. Oleks väga hea meie majanduseelule, kui need laenuid oleksid välja andmata jäänud aastatel 1920., 1922., ja 1923. Tol ajal, nagu teada, valitses meil suur laiutamine, omapärane gründerdum. Meie teame kõik, kuidas sel ajal suuri summasid anti Eesti Pangast ja riigikassast Riigikogu enda loal Vene-Balti tehastele Kopli poolsaarel. Ma nimetan seda tehast seepärast, et see on suuremaid. Meie teame, et need suured tehased riigile mingisugust tulu ei toonud ja mingisugust tööstust seal käima pole pandud, vaid see toodi ettekäändeks laenuid saamisel. Neid suuri laene käsitati niisugusel kujul, et tööd ei saanud töötajad, vaid administratsiooni kulu sõi ära suure osa neist riiklikudest laenudest. Need laenuid on külmanud laenuid halvas mõttes ja väga kahtlana, kas neid üldse kunagi saab sisse kasseerida.

Peale selle tulevad siia juurde need laenuid, mis seisavad valitsuse kasutamises tööstuste mõttes. Kuidas need üksikute tööstuste järgi jaotatud, seda ma ei tea, ütlen ainult seda, et siin ei ole toimitud üksikute liikide järgi. Need on niisugused laenuid, millest tööstusel praegusel korral vähe tulu. Kui need laenuid oleksid läinud omalajal väike- ja kesktööstusse, siis oleksid meie majanduseelul ja tööstus peajasjalikult linnades palju paremal järjel kui tänapäev. Kui meie kord oleme eksinud, siis ei tähenda see veel seda, et meie edaspidi peaksime ja tohiksime eksida.

Meie edaspidine tööstusetoetuse politika, niipalju, kui see riigi eelarvesse, Eesti Panga ja Pikalaenu panga politikasse puutub, peab seisma selles, et meie katsume tööstuse jõudu krediteerida neil aladel, kus see elujõuline. Meil on kogemusi ja meie oskame

liigitada elujõulisi ja mitteelujõulisi tööstusi. Mina ei taha öelda, et 1921., 1922. ja 1923. aastatel oli tegemist kuritahtliku talitamisega; ei, siin oli tegemist lihtsalt eksimisega. Kahtlemata on ka kuritahtlikkust olnud nende laenuid muretsemisel, sest härrad direktorid arvestasid liiga palju oma sissetulekuid, aga mõõduandvam on seejuures lihtne eksimine majanduslikus konjunktuuris ja eksimine neis lootustes, mis Vene turuga seotud.

Meil on nüüd palju kergem eraldada elujõulisi mitteelujõulistest ja vesivõsudest, ebatootvaid tootvatest ettevõtetest. Meie riik ei tohiks olla kitsi oma krediitidega, vastu tulles tööstusele korraldamiseks. Seejuures ei pealoovat tööjõudu unustama. Ei saa tööstust üles ehitada ainult sellega, et meie vabrikud katsuksid ainult odava palga abil olla võistlusevõimelised turu jaoks. Praegusel ajal, praegusel modernajajärgul ja praegusel industriiajajärgul ei võistle ükski ettevõtte töölise kurnamise hinnaga, vaid ettevõtte suudab võistelda ainult oma hea tehnikaga ja hea ning odava administratsiooniga.

Meie ettevõtete juures on see halb külg, et nende administratsiooni kulud on sagedasti väga suured. Kui keskmisteks administratsiooni kuludeks peetakse 3%, siis tuleb meie juures isegi nähtusi ette, kus ettevõtete administratsiooni kulud ulatuvad kuni 13%. On see siis loomulik nähtus? Seal peab suur puudus korraldamises olema.

Mis vabrikute sisseseadetesse puutub, siis ei ole meie juures töösturid sellele tähelepanu pööranud, vaid on katsunud elava jõu, inimestööjõu eksploateerimise ja kurnamise varal ennast vee peal hoida. See on täiesti võlts ja vildak majandusepolitika. Niikaua, kui selle politika juurde jäädakse, ei saa meie tööstus arenda. Ka meie oludes võib ja peab tööstuse tehniline tõstmine tööstust ennast tõstma. Seda näitab muu seas meie paberitööstus. Vastavate uuenduste tarvituselevõtmisega on näiteks meie kohaliku tselluloosivabriku toodang paremale järjele ja võistlusevõimeliseks kujunenud. Läänud aasta, s. o. 1928. a. jooksul ei ole nimetatud vabrik Vene turgudele midagi müünud, vaid on suutnud Saksamaal ja Tšehhoslovakkias turgu leida. Niikaua, kui meie selle arvamise juurde püsima jääme, nagu võiks töölise kurnamise varal tööstust vee peal hoida, niikaua meie tööstus ei tõuse. Seepärast pean küll tõsiselt kahetsema, et Riigikogu vaenulik on olnud töökaitse seadustele ja tööhoiu seadustele, ega ole Riigikogu enamus töölise palgatõstmise politikat pooldanud. Eriti vaenulikult on ta suhtunud sotsialistliku rühma ettepanekutele tööpalkade miinimumi kindlaksmääramise asjus. Muidugi ei

too veel ükski palgamiinimumi seadus enesega tõelikkude palgatõusu, aga see on ometi üheks reguleerivaks momendiks; see hoiab ära äärmised alaväärtuslikud palgad, mida tihti palgaturul tarvitatakse, ära kasutades turu konjunktuuri.

Kokkuvõttes nimetaksin veel, et meie suur mure majanduseelu arendamisel peab seisma selles, et tõsta rahva ostujõukust. Ostujõukuse tõstmine on mõeldav sel teel, et tõstame töölistkonna, töötava rahva sissetulekut. Selleks peame laiendama ja töövoimeliseks tegema niihästi põllumajanduse kui ka tööstuse. Ja selleks peab tööstus enese ümber kujundama võistlusevoimeliseks, mitte tööliste kurnamise varal, vaid oma hea tehnilise sisseseade, mõistliku ja otstarbekohase juhatuse või administratsiooni varal.

Ma lõpetaksin nüüd ka oma isiklike arvamiste avaldamise ja olen üldse oma aruandekõnega lõpule jõudnud. Ainult ühe küsimuse juures peatun veel, see on nimelt meie valuutaseisu küsimus. Ma ei ole kahjuks, kuigi ma palusin endale ülevaateid anda, mõnesugustel põhjustel neid saanud, aga härrad Riigikogu liikmed leiavad juba eelarve-ettepaneku seletuses ametlike andmeid nii Eesti Panga kui teiste riiklike pankade ja erapankade seisukorra kohta. Eesti Panga kohta leiame, et tema kullakatte vahelkord jooksvate kohustustega ei ole halb. Septembrikuust mullusest aastast alates on küll langemine maad leidnud, ja katteprotsent langenud 60,2-lt 52,5-le, aga meie peame meeles pidama, et seal on kindlad reservid, ja kindlad reservid on olemas ka Pikalaenu pangal, ning üldiselt ei ole võimalik mingisugune põhjustatud nurin valuutapuuduse üle. Meil on aga sellest siiski kõneldud ja vägagi ettevaatamatul kujul. Meie peame, austatud Riigikogu liikmed, meeles pidama, et tuleme halbast inflatsiooni aastatest, missuguste jooksul riigi kodanikud jõudsid küllalt umbusklikuks muutuda, sest et kibedaid kogemusi pidid üle elama. Seepärast on nende küsimuste osatamine väga kardetav asi. Peab olema ettevaatlik. Kui aga meil siiski üks suurematest poliitilistest päevalehtedest järsku, ilma ühegi asjaliku põhjuseta, kõneleb puhtalt ja otsekoheselt teostamisel olevast moratooriumist vekslite alal, kuidas siis sellele vaadata? See äärmine ettevaatamatu ja lubamatu küsimuse osatamine meie meeoleolu ja rahva kartuse juures, mis kodanikkudel inflatsiooni aastatest püsima jäänud, on halbu tagajärgi andnud. Juba järgmisel päeval on muu seas ühes suuremas erapangas hoiusummasid välja nõutud 110 tuhande krooni suuruses. See näitab, et lehe põhjendamatu kõmu sünnitas paanikat hoiusummade oma-

nikkudes; ja neil kahel, kolmel päeval elasid pangad üle raske silmapilgu. Kujutage nüüd ette seisukorda, kui mõni pank ei oleks suutnud oma kohustusi täita ja ei oleks saanud hoiusummade omanikke rahuldada, siis oleks võinud meil katastroofiline seisukord tekkida rahaturul. Seepärast oleme meie ikka sunnitud äärmise ettevaatlikkusega suhtuma kõigisse niisugustesse küsimustesse, kõrvalisi sihte taotlemata, silmas pidama ainult riigi huve.

Kordan veel, meil ei ole mingisugust põhjust ei ärevuseks ei ka kartuseks. Võime uuele eelarve-aastale astuda vastu roosiliste lootustega ja õigustatud optimismiga. Muidugi ei või keegi garanteerida looduslike katastroofide eest, aga looduslikud katastroofid on asjad, mis tabavad ühekordselt. Nema ei murra riigi- ega rahvamajanduse saatust. Meie elasime alles üle katastroofilise seisukorra, loodusliku katastroofi põllumajanduses. Aga see ei lõhu meie riigimajandust, kui meie õigetel sihtjoontel oma riigimajanduse üles ehitame nii põllumajanduses kui tööstuses. Kõike olevat hinnates võime kindlasti loota, et me edaspidistel aastatel tagurpidi ei lähe, vaid edaspidi.

Vaheaeg kl. 12.15 min. — kl. 12.33 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **M. Martna**.

Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**.

Aruandja **K. Ast**: Teen ettepaneku, pealkiri vastu võtta.

K. Kornel (rhv): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra aruandja tarvitas ütlust, mis väärrib, et sellest peale hakkame. Tähtselt, et eelarvesummad on maksimumis välja kalkuleeritud. Ja kui tulud ei peaks kõik sisse tulema, eks siis katsutakse ka kuludega kokku hoida. See on väga halb eelarve kokkuseadmise viis.

Üldiselt öeldakse alati, ja antakse nõu igale rahaministrile, ja käesoleval juhul tuleb seda teha ka meie aruandjale, et riigi eelarvesummad tulevad ennem veidi tagasihoidlikumalt kalkuleerida kui optimistlikult. Seda räägitakse seepärast, et võivad juhtumised tulla, eelarve-aasta jooksul võivad tekkida ettenägemata kulud; ja kui väikesi ressursse ei ole, siis on raske neile kuludele katet leida.

Lisaeelarvetest ei ole meie seni veel üle jõudnud, ja lisaeelarvete juures ongi raske seda katet leida.

Mul tuleb siin meelde väike ajalugu. Oli omal ajal aeg, aastat 3—4 tagasi, kus võisime märgata, et rahaministrid püüdsid eelarvetulusid liiaks tagasihoidlikult kalkuleerida, mille tagajärg oli silmapaistev, nimelt lõpetasime

iga aasta oma eelarve suurte ülejääkidega. See aga loomulik ei ole. Siis oli just Riigikogu rahaministeeriumi eelarve alamkomisjon see, kes hakkas rahaministritele selgeks tegema, et see õige tee ei ole. Eelarve-komisjon hakkas tulusummasid suurendama. Ta ei läinud seejuures üle piiri. Ei tulnud sääraseid juhte ette, kus ei oleks eelarve-summasid säärasel määral sisse tulnud, nagu ette oli nähtud.

Pärastpoole nägime, et ministeerium kalkuleeris ise juba summasid nii rohkesti, et sisse tuli vähem, kui ette oli nähtud.

Kõige kaugemale on aga läinud praegune eelarve-aruandja, kes tulude maksimaalset kalkuleerimist eriti rõhutas. Säärast teed käia ei ole soovitatav. Nende juhtude juures tahaksin lähemalt peatuda, nimelt kahe tuluosa juures, mis meie riigi eelarves õige suurt osa etendavad, nimelt tollid ja piiritusemonopol. Tollide sissetulekuid põhjendades tähendas härra aruandja seda, et vaadake, kui võrrelda läinud aasta, tähendab 1927./1928. a. tollisissetulekuid eelmise aasta omadega, siis on need summad ilusasti sisse tulnud, samuti ka piiritusemonopoli juures. Aga vaadake, esimese osa, nimelt tollide juures, on see alus täiesti vildak. Härra aruandja, Teie teate väga hästi, et läinud aastal, mis kujunes ikalduseaastaks, mida aga varem ette näha ei saanud, valitses meil rahaküllus; isegi väikesemate linnade pankades oli raha küllalt. Ei teatud, kuhu seda panna. Ja see raharohke ajajärk õhutas ettevõtlikkusele. Aga vaadake, kuhu see raha peajasjalikult läks? Suurel määral kaubanduse finantseerimiseks, mis meie sisseveo suureks paisutas. Muidugi, tasakaalust löi meie kaubabilansi välja rikki suur sissevedu.

Edasi. Kuidas siis käesoleval aastal võis asi kujuneda? Kahtlemata palju halvemaks kui eelmisel, ja seda sel lihtsal põhjusel, et ainult käesoleva aasta eelarves saame tollide osas tunda eelmise aasta raskusi. Nii et optimism, mis rajatud läinud aasta tuludele, on põhjendamatu. Seepärast on arusaadav, kui meie selle juures kahtleme, et need summad säärasel määral sisse tulevad. Kui vaatate lähemalt neid andmeid ning lööte lahti esialgse valitsuse ettepaneku, leiame, et 1927./1928. a. on tollidest tulused olnud 18.000.000 krooni, võtan ümmarguselt ainult miljonites. Läinud aastal 16 miljonit. Nüüd võtate eelarvesse 19½ miljonit, see tähendab 1½ miljonit krooni rohkem, kui tegelikult sisse tulnud 1927./1928. aastal. Ja kui teie seda oleksite teinud veel harilikul aastal, kus kitsikust ei oleks olnud, siis oleks võinud sellest aru saada; aga et seda peetakse võimalikuks teha läinud ikalduseaastal, siis võin öelda:

härra rahaminister, see tuluosa tõmbab Teie eelarve-kavast tõsise kriipsu läbi. Siin ei aita ükski püssirohi. Kui meie oleksime tahtnud mõõdukamalt kalkuleerida, siis igatahes üle 1927./1928. aasta summade kuidagi kalkuleerida ei oleks võidud. Siin võib arvvestada puudujäägi, umbes 1½ miljonit krooni.

Raske summa eelarves on riigi piiritusemonopoli summa. Siin, kui teie eelarve lahti lööte, näete järgmist pilti: 1927./1928. aastal on tegelikult sisse tulnud 14 miljonit krooni. Eelmisel aastal oli üles võetud 13 miljonit ja nüüd oleme sisse võtnud 15½ miljonit krooni. Selle summa arutamisel tekkis komisjonis väga huvitav seisukord. Riigikassa juhataja, kes ometi tuludega kõige paremini kursis peaks olema, ütles, enne kui meie selle summa arutamise juurde jõudsime, et meil oli raske majanduseaasta, mille tõttu maal tunduvalt joomine on vähenenud, paiguti olevat joomine kuni 50% tagurpidi läinud. Ta võttis pärast oma sõnad tagasi, kui meie tema väidetest kinni hakkasime ja näitasime, et kui joomine läheb tagurpidi, siis võtame 10% eelarves tähendatud summast maha, ja siis meie saaksime summa, mis tegelikult 1927./1928. aastal sisse on tulnud. Ja minu arvates oli see päris õige ettepanek. Pärast aga öeldi meile: on märgata, et joomine kasvunud on. Minul oli selles asjas heaks abimeheks aktsiisi peavalitsuse juhataja. Ma pöörasin tema poole ja küsisin, kuipalju on viimase kolme aasta jooksul jaanuarikuus piiritusekraade ära tarvitatud. Selgus, et andmed järgmised on: 1927. aastal 1,9 miljonit kraadi, 1928. aastal 2,3 miljonit kraadi ja 1929. aasta jaanuaris 2 miljonit kraadi. Kui võtame veebruarikuu, siis on natuke üle 2 miljoni kraadi ära tarvitatud. Ja kui võtate 1928. ja 1929. aasta vahe, siis näete, et kahanemine teeb välja umbes 14%. Vaadake, minu härrad, siin peab arvvestama seda, et meie kodanikud on lahkuminevad mõne teise riigi kodanikkudest, kes ütlevad: Kui mure, siis joo! Meil aga arvatakse, et kui kitsikus käes, siis ei ole mõtet joomisega liiaks rikastada riigikassat ja oma taskut tühendada. Aetakse selg sirgu ja katsutakse oma nõrkusest jagu saada. Loomulik, et rahaministril eelarve seisukohast vaadates on siin natuke põhjust kurta, sest ei saa ju ots-otsaga kokku meie auklist eelarvet, milles puudujäägid varjatult olemas. Kui ma komisjonis ettepaneku tegin, vähendada piiritusemonopoli tulu 10% võrra, siis jäi see ettepanek vähemusse. Kuid ma pean ütleva, et kui härra rahaministriga aasta pärast kokku puutume, siis on meie osad vahetatud. Mitte selles mõttes, et mina siis rahaminister olen, vaid selles mõttes, et temal eelarves on

1½ miljonit krooni puudujääki, ja minu ütles on täide läinud. Nii on lugu piiritusemonopoli küsimusega. Ma ei taha põhimõttelikult selle küsimuse juures peatuda. Härra Martna, tulishingeline rahvaesindaja, on väga mitmel puhul mõjuvalt seda küsimust seletanud ja näidanud, kuidas see pahe riigi heaoleku üdi sööb, et riigi eelarvesse on nii suur summa võetud viinamonopolile.

Meie paremaid rahaministreid, härra Sepp, ütles omal ajal, et nüüd on viinamonopoli tuludega piirini jõutud, kust kaugemale ei tohi minna; vastupidi: see tuluosa peab järkjärgult eelarves vähenema.

Meie teame seda, et autoriteetlikud finants-teoreetikud ütlevad, et halb on see rahaminister, kes maksumaksja liiaks purju joodab. Rahvamajandus muutub haiglaseks, kunakahaneb loov energia. Ja et meie purjus eelarvet veel rohkem purju joota, seks peab juba nõiakunstnik olema. Loomulikult peab meid selle juures huvitama veel üks küsimus, nimelt viinahinna politika. Kuikaugele võib siis viinahinda üles viia? Meie teame, et sellega kaasas käib küsimus, kuidas see piirituse salakaubandusele mõjub. Teame väga hästi oma kogemustest, et viinahinna tõstmine soodustab odava piirituse sissevoolu välismaalt. Härra rahaminister ütles oma eelarve-kõnes, et viinahinna kõrgendus ei olevat tunduvalt aidanud salapiirituse sissevoolu kasvatada. Tähendab, soodustanud siiski on. Ma ei tahaks neid aegu tagasi tulemas näha, kus meie piirivalvurid lahinguid löid salapiirituse vedajatega, kus oli surnuid ja haavatuid mõlemal pool. See on väga halb pilt elus, ja on hea, et need pildid viimasel ajal on kadunud.

Nüüd tuleb mul üks asi väga elavalt meelde. See oli Riigivanem Teemandi päevil. Sotsialistid esitasid arupärimise valitsusele tubakatööstuse ebanormaalse olukorra kohta. Nõutakse uute vabrikute lubasid, müüakse need maha, vahel tuleb ettevõtteid juurde, ja hinnad lähevad alla. Siis aga lepitakse ettevõtjate vahel kokku ja kruvitakse hinnad üles. Küsiti: miks valitsus ei ole sellele mõelnud, et tubakamonopol maksma panna? Tolleaegne rahaminister Sepp vastas, et valitsusel on kavatus seda teha. Nüüd oleme niikaugele jõudnud, et meil on sotsialistlik Riigivanem, sotsialistlik rahaminister ja sotsialistlik üldarandja, aga kas kuulsite, et tubakamonopolist oleks sõnagi räägitud. Ma ootasin põnevusega — aga mitte üht sõna. Ma ei ütle, et meie seda küsimust peaksime hakkama ülepeakaela otsustama, aga see rabas mind otse jalust, et nüüd need, kes omal ajal tubakamonopoli ägedasti nõudsid, sellest nüüd sõnagi ei räägi.

Ma näitasin juba, et ainult tollitulud ja piiritusemonopol meile kokku 3 miljonit krooni vähem annavad, kui eelarves ette nähtud. See on vana asi, millele nüüd tahtsin tähelepanu juhtida, ja millest rääkis eelarve I lugemisel rkl. Liigand, see on hõberahalöömine, mis teeb puhaskasu 175 miljonit senti. See ei ole aga puhas tulu, nagu ütlevad seda asjatundjad. See on krediitoperatsioon, s.t. sisuliselt puudujääk. Kandke need 175 miljonit senti juurde, siis saame 475 miljonit senti eelarves puudujääki. See on tagajärg, kui tulud väga maksimumini üles võetud ja vastavalt sellele ka kulud. Ärge unustage, et meie maksukoorem on nii raske, et teie kindlasti peatselt karjuma hakkate. Karjumine võib mõnikord väga hea asi olla, aga rumal siis, kui hilja tuleb.

Kuna nüüd selge oli, et meie eelarves ligemale 5 miljoni kroonise puudujäägiga tegemist, tegin tõsiselt läbikaalutud ettepaneku, vastavaid vahendusi ette võtta. See oleks pidanud tõuke andma ka kulude kärpimiseks. Ükski alamkomisjon ei ole aga suuremaid kärpimisi suutnud ette võtta. Õigem oleks olnud, kui rahaministeriumi alamkomisjon esimesena oleks võtnud tulud. Ja tõenäoline puudujääk oleks ennem see. See oleks pidanud üksikutele alamkomisjonidele mõjuma, kui kapaga külma vett kaela. Ei maksa selle juures silmi kinni pigistada. Silmade kinnipigistamine ei aita siin midagi.

Nüüd asun aruandja kõne teise poole juurde, kus ta meie üldmajanduslikku seisukorda käsitleb, nimetades neid vaateid isiklikeks vaadeteks.

Tema rõhutas meie kodanikkude ostujõu tõstmise tarvidust. Ka mina pooldan seda. Sellest samast on mitmel puhul varemalt kõnelenud rahvaerakonna juht Tõnisson. Aruandja arvates ei ole siin muud tarvis teha, kui tööliste palku tõsta. Nüüd aga vaatame, kuidas seda tõstmist läbi viia meie oludes. Siinkohal tuleb mulle meelde Ford. Tema ütles oma Euroopa reisil, et Euroopa kogu õnnetuse viga seisab selles, et tööliste palgad on väga madalad. Abinõu häda vastu on aga iseenesest väga lihtne: tööliste palgad tulevad tõsta samasugusele pinnale, nagu Ameerika töölistel, kus tööliste reaalpalk 2—2½ korda kõrgem, siis on asi korras! Saksamaal on ka majandusemehi, kes mõtlevad ja püüavad lahendada olukorda. Nad kuulavad Ford'i sooviavalduse ära, kuid vangutasid pead. Ameerika ja Saksamaa vahel on aga suur vahe. Esiteks on Ameerikal tooresained oma käest ja üle 100-miljoniline rahvas, mille tõttu suurem osa tööstusesaadustest sisemaal ära tarvitatakse. Siin on probleem väga lihtne,

seda enam, et kõrged kaitsetollid, õieti keelutollid, välismaa kaupade võistluse võimatuks teevad. Saksamaa aga peab suurema osa oma saadustest välismaale viima, kus võisteldakse tuleb teiste maadega ja leppida turuhindadega. Neist hindadest aga olenevad tunduval määral tööliste palgad. Järelikult ei ole Saksamaal Ford'i retsepti järgi käimine sugugi nii lihtne kui Ameerikal.

Härra aruandja tõendas, nagu oleksid meie ettevõtjad oma majapidamise rajanud ainult tööliste ekspluaterimisele. See on liialdus. Kui kodanlikud ringkonnad tõesti nii tahaksid talitada, siis oleksid nad Egiptuse pimedusega löödud ja töötaksid oma huvide vastu. Peale selle peab arvesse võtma, missugune töövõiljakus Ameerika töölistel on. Võtame kas või näiteks Tugan-Baranovski poliitilise ökonomia õpperaamatu, kus on selle kohta arvestik — see raamat on kõigile kättesaadav. Arvestik käib umbes 1900. a. kohta, ja seal selgub, et Ameerika tööline, võrreldes Vene töölisega, valmistab 3—4 korda rohkem saadusi. Muidugi ei taha ma sellega öelda, et töövõiljakus üksi inimese oskusest ja võimest oleneb. Siin on mõõduandvad sisseseade täielikkus, valmistuse ratsionaliseerimine, standardiseerimine j.n.e. Üks on aga seal kindel, et töötempo on Ameerikas Euroopa omast kaugelt hoogsam. Seal on paiguti tappev töötempo. Töö on lihtsustatud viimse võimaluseni, nii et seal iga tööline teeb ainult ühe teatud liigutuse, ja isegi õpilaste instituut liigseks on muutunud. See on tappev töö. Lugesin hiljuti ühe Prantsuse kirjaniku draamat, kus üks Prantsuse kvalifitseeritud tööline läheb Ameerikasse, töötab seal mõned aastad ja ütleb siis: minu pea huugab otsas, tahan minna tagasi Prantsusemaale, vähemale palgale, aga kus ma saan töosaadusele oma pitsati vajutada, teda armastusega viimistledes. Ameerikas on tööline ainult masina osa, mis viimaks võib inimese tihtipeale vaimuvaeseks teha. Ameerika olud ja võimalused on teised, ja seepärast need retseptid meile igakord ei kõlba.

Mis puutub palgaalammäära küsimusse, siis oli see Tõnisson'i valitsuse päevil arutamisel. Siis tuli meil Genfi töökonverentsist osa võtta ja seal olime meie selle konventsiooni ratifitseerimise poolt.

Meie näeme, et palgaalammäärad mitmel pool säärastes riikides maksmas, kus maksab parempoolne diktatuur, näiteks Hispaanias; peale selle on maksvad Itaalias j.n.e. Ei saa öelda, et kodanlikud erakonnad alati selle vastu on. Aga ma pean ütlemä, et kui majanduslikku eeskuju soovitatakse kuskilt teiselt maalt, siis peab kõigepealt selle maa majan-

dusliku geograafia arvesse võtma, ainult siis võib saada selge pildi.

Mina olen elatanud end terve eluaja oma töövaevast, kapitalide sissetulekut mul ei ole olnud. Ja mina olen ikka seisukohal olnud ja öelnud, et iga tööline on palga väärt ja peaks saama väärilise tasu. Ei salga ka seda, et meie tööstuse korraldamisel nii mõndagi oleks võidud teha, kuid ühtlasi on mulle selge, et kapitalivaesus on see, mis meid takistab. Sellepärast, kui tahame uusi sisseseadeid saada, siis saame seda ainult suurte ohvritega kätte.

Saksamaal viidi tööstuse tehniline uuen-damine läbi just inflatsiooni ajajärgul. Vabrikute vanad sisseseaded kustutati 3—4 aastaga ja asendati uutega. Kuid see sündis laialiste rahvahulkade ohvri läbi, kes mitu head aastat pidid raskes majanduslikus olukorras töötama. Härra üldaruandja, kas meil on võimalik säärane eksperiment?

Nüüd tahaksin peatuda põllumajanduse ja tööstuse juures. Kui meie tahaksime oma vabariiki iseloomustada, siis ütlen, et ta on põllumajanduse ja tööstuse riik, sest üks kuuendik või isegi üks viiendik meie rahvast elatab end tööstusest. Loomulikult tuleb põllumajanduse kõrval siis ka tööstusele tähelepanu pühendada, sest oleks meeletus, kui seda ei tehtaks. Ja kuhu paneksime siis selle ühe viiendiku, kes elatab end tööstusest? Pikema jututa neid põllumajandusse mahutada ei ole võimalik. Algame põllumajandusega, kui meie rahvamajanduse kandvama haruga. Mitme raske aasta tagajärjel kipub meile tõsist muret tegema asjaolu, et meie oma põllumajandusse, kus tulukus väike, investeerime kapitali kaugelt kõrgema protsendiga, kui selle tulukuse protsent. Kui teie vaatate statistika aastaraamatut, siis näete, et tulukuse protsent kõigub 2—4 vahel, samasugune seisukord on ka Taanis ja Shveitsis. Laenuprotsent on sellest aga tunduvalt suurem. Niikaua, kui absoluutne võlakooormatus suur ei ole, ei ole veel viga, kui võlakooormatus aga kasvab, siis kipub seisukord tõsiseks minema. Et seda küsimust lähemalt selgitada lubage, et ma härra Martna eeskujul lähen Shveitsi olude juurde. Shveitsi kohta on ilmunud huvitavad andmed, mida ma soovitaksin lugeda kõigile põllupidajale, nimelt Kiili ülikooli professor Landmann'i töö „Shveitsi tööstuseriigi põllumajanduse politika“. Mida meie seal näeme? Meie näeme, et põllumajandus on raskes seisukorras just sel põhjusel, et tulukuse protsent põllumajanduses on madalam, kui investeeritava kapitali protsent. Ometi teate teie, mu härrad, et Shveitsi diskontoprotsent on tükk maad

väikesem kui meil. Kui teie lahti lööte prof. Landmann'i töö arvustiku, näete 1920. aastast alates, et põllumajandusse investeeritud kapital hakkab kahanema, samuti ka tööpäevade arv. See räägib selget keelt sellest, et Shveitsi põllumajandus hakkab minema ekstensiivsemaks. Kui Taanis algas kriis odava vilja pärast, siis mindi seal üle karjakasvatusele. Aga Shveits oli sel ajal juba karjakasvatav maa. Seda tõsisem on see probleem. Praeguste turuhindade juures tasub Shveitsis intensiivne põllumajandus end enam. Loogilise järeldusena kipub keelele otsus: Shveitsi põllumajandust võib päästa põllumajanduse ekstensiivsemaks muutmine, kuna seejuures saaduste valmistamise kulud väikesemad oleksid.

Kuid mis saab siis Shveitsi põllumeestest, kelle klass Shveitsi riigi alustugi ja sellele väikesele riigile tema omapärase ilme annab?

Nüüd läheme oma olude juurde üle. Teie teate väga hästi, et meie tuleme raskest aastast ja läheme raskesse aastasse. Meie oludes on meie saagi kõikumine põllumajanduses kaunis tunduv. Läänud aastal oli defitsiit 12% ümber või rahas ümmarguselt 3 miljardit senti. Kui võrdluseks võtame kõige parema aasta viimase kümne aasta jooksul, siis on kõikumine ümmarguselt 6 miljardit senti. Ja nüüd ma arvan üht asja. Teie teate väga hästi, milles seisavad meie põllumajanduse pearaskused: meie põllumajanduse saadused lähevad välismaale, kuid ilmaturu hindade üle ei ole meie käskijad. Peame leppima seega, mida meie võime sealt kätte saada. Meie võime end vast ehk selles süüdistada, et ei ole katsunud väljavedu küllalt hästi korraldada, ei ole häid ühendusevõimalusi j.n.e. Ma ei taha siin kedagi süüdistama hakata, vaid ütlen ainult üht, et siin oleks võidud rohkem teha ja oleks pidanud teutama. Mul oli juhus eelmise aasta eelarve puhul nimetada, et praegu, kus võistlus ilmaturul aasta-aastalt kasvab, peame meie katsuma oma põllumajanduse saadusi võimalikult odavamalt valmistada. Ma ei taha seega öelda, et tööliste palka peaks vähendama, ei, meie peame katsuma seda kätte saada ilma inimesjõu tasu vähenduseta. Peame katsuma valmistada vähemate kuludega sama häid saadusi või veel paremaid. On ju õigus, et põllumajanduse saaduste valmistamise alal meie aktiivsust üles oleme näidanud ja põllumajanduse saaduste erikaal meie väljaveos on suur.

Arvesse võttes, et meie oma kapitalivähese juures oleme sunnitud põllumajandust kapitaliga varustama kõrgema protsendiga kui tulukuse protsent, seda tõsisemalt peaksime tulevikus seda küsimust käsitlema. Meie peame püüdma oma põllumajanduse saaduste müüki

nii korraldada, et meie põllumehel tema töövaevast midagi kaotsi ei läheks. Rasketel aastatel ja ka praegusel raskel aastal oleks pidanud rohkem rõhku sellele panema, et põllumeest raskustes aidata. Valitsus on püüdnud seda teha. Kuid peab tähendama, et oleme selle abiga põllumajandusele natuke hiljaks jäänud.

Eriti kaevatakse, et jõutoiduga on raskusi. Jõutoitu sissevedavatel organisatsioonidel ei ole võimalust olnud põllumeestelt saadud veksleid tarvilikul määral riigipanka edasi anda. Varane kevade aitaks meid raskustest kergemini üle, kui aga kevade hiliseks peaks kujunema, siis nõuab raskuste likvideerimine meilt suuremat jõupingutust. Need raskused loomulikult ei jäta oma mõju avaldamata ka riigi eelarvele.

Nüüd asume tööstuse olukorra selgitamisele. Meie vabariigi algupäevil asutati väga kergesti ettevõtteid, arvestati rikkalikke välisurges, unustades, et välisurjel on meiega võistlemas vanad riigid, vanad töösturid, kellel suured kapitalid tarvitada, kellel kergem läbi viia ratsionaliseerimise probleemi. Arvestades seda rasket võistlust on praegune valitsus tarvilikuks pidanud seda alla kriipsutada, et meie välisesindustes tuleb majandusehuvide kaitse esiplaanile nihutada. Meil vaieldi ka kaubandus-tööstusministeeriumi ja välisministeeriumi eelarve juures selle üle, ja meie toonitasime seda, et meie peame tõsiselt tähelepanu sellele pöörama, kuidas oma tööstusesaadustele seniseid välisurges kindlustada ja uusi juurde võita.

Mis puutub härra aruandja arvustikku, et meie põllumajanduse ja tööstuse erikaalu võime kindlaks määrata kummagi rahvamajanduse haru saaduste väljaveo põhjal, siis on see ekslik. Meie võime aastaid leida, kus põllumajanduse saaduste väljavedu teeb 44 või 45% ja tööstuse saaduste väljavedu 41% kogu meie väljaveost. Kuid need protsendid veel kummagi rahvamajanduse valmistuse erikaalu ei tähenda.

Härra üldaruandja kaebas, et meil puuduvad täpsemad andmed tööstuse toodangu kohta. Asi on siiski parem. Suurtööstuse kohta on andmed olemas. Raskem on andmeid saada väiketööstuse kohta. Kuna üldaruandja tarvilikuks on pidanud kõneleada meie arvustikust ja selle puudulikkusest, siis olgu mulle lubatud selle kohta paar lauset öelda. Statistika büroo saadab väga palju materjali välja, kuid see on suuremalt osalt jooksev materjal, pooltoores või üsna toores. Seda materjali võivad kasutada isikud, kellel aega selle läbitöötamiseks. Tegelikus elus, kus tarvis kiiresti otsustada, on võimalik suuremalt jaolt ainult läbitöötatud materjali kasutada.

On ju õige, et meil statistika keskbüroo on välja andnud ka ülevaatlikke töid, näiteks põllumajanduse kohta j.n.e. Kasulikuks raamatuks osutuks ingliskeelne aastaraamat keskbüroo juhataja väljaandel. Säärane raamat kuluks Eesti keeles ära, iseäranis oleks see kasulik ajalehemeestele, Riigikogu liikmetele, keskkooli vanemate klasside õpilastele j.n.e. Kuna statistika keskbürool kavatsus on käesoleval aastal umbes vastavat aastaraamatut Eesti keeles välja anda, siis see asjaolu lepitakse arvestajaid keskbürooga. Tööstuse küsimuse juures lühidalt peatudes, ütlesin üht, et meie peame töö kindlustama neile töölistele, keda tööstus toidab. Ma ei taha siin puudutada vana vaidluse küsimust, missugusel määral neid töölisti võimalik oleks põllumajanduse alale mahutada. Samuti ei taha ma sagedasti korratud mõtet ligemalt põhjendama hakata, missugusel määral neid võimalik oleks tulevikus põlevkivitööstuse alale mahutada, kui see ala areneb. Kui see võimalus suuremal määral avaneb, siis tuleb see silmapilk, kus tollide alandamise juurde tõsisemal kujul võime asuda. See võimaldaks meil võrdlemisi vähese valuga ümber korraldada või likvideerida neid tööstuseharusid, kes ainult liiaks kõrgete tollide najal püsivad.

Ma lõpetan varsti, kuid mul on veel kaks asja südamel. Kui teie lööte lahti eelarve-ettepaneku, siis leiame 18. lhk II osa, § 1. järgmist: „§ 1. Vabariigi Valitsusel on õigus käesolevas kuld eelarves ettenähtud summasid liigitada Vabariigi Valitsuse ja ministeeriumide korraldamise seaduses ettenähtud asutuste ja sama seaduse alusel kujundatavate allasutuste kohaselt niipalju, kui selle seaduse teostamine selle paratamatuks teeb, kusjuures vastavad eelarve-summad kas liidetakse või jaotatakse samanimeliste paragrahvide piirides. Vabariigi Valitsuse vastavad otsused hakkavad maksma nende avaldamisega Riigi Teatajas.

§ 2. Käesolev eelarve ühes II osaga hakkab maksma 1. aprillist 1929.“

See on üks raske punkt meie eelarves. See on põhimõttelikult lausa vastuvõtmatu. Seda tunnistasid eelarve-komisjonis niihästi rahaminister kui ka üldaruandja. Ja nii see ka on. See on põhiseaduse vastava paragrahviga vastolu, mis ütleb, et Riigikogu määrab eelarve kindlaks, ühtlasi vastolus eelarve seaduse paragrahviga, mis ütleb, et valitsus võib ühe paragrahvi piirides ümber mahutada, aga ühest paragrahvist teise viia, seda võib Riigikogu loaga teha. Aga et tarvidus oleks veel suurema volituse andmise järele, seda ei osanud meie eelarve seaduse vastuvõtmisel ette näha. Nii siis on Riigikogu käesoleva eelarve vastuvõtmisel asetatud põhimõttelikult võima-

tusse seisukorda. Väga kurb seisukord! Meie katsusime arutada, kuidas sellest välja pääseda. Ja peab ütlema, et härra rahaministril oli esimene mõte, mis tal pähe tuli, kõige õigem: et see ikka ei lähe, kui meil on seitse ministeeriumi, aga eelarve on kümne ministeeriumi jaoks vastu võetud. Arvas, et eelarve tuleb seitsme ministeeriumi jaoks ümber loigata. Kindlasti oleks see kõige õigem olnud. Ma tahaksin alla kriipsutada siinjuures seda osadevahetust, mis, tänu ajaloorattale, tekkis. Kui Akel'i vähemusevalitsus omal ajal ka selletaolisi volitusi tahtis saada, siis olite vist Teie, härra rahaminister, kes kõnetooli astus ja ütles, et võimata on säärast volitust anda. Tol korral oli aga seisukord lihtsam, kuna koosseisud alles kindlaks määramata olid. (J. Soots, põl: Siis ta ei olnud minister veel!) Seda küll, aga rkl. Oinas oli siis väga lugupeetud opositsiooni liige. Siis vaieldi vastu, aga nüüd härra rahaminister istub seal ja peab seda võimatut seisukohta kaitsma. Ma tahan seega ainult näidata, kuidas osad kergesti võivad vahetuda, ja põhimõtete kaitsmine ei ole kerge asi igalpool ja igal mehel.

Aga mis asja veel hullemaks teeb on see, et härra rahaminister ise ütles: seitsme ministeeriumi seadust ei saa enne hilissügist teostada. Ma saan aru, et see nii lihtne ei ole. Esiteks tulevad vastavad käsukirjad ja määrused välja anda, keda kuhugi paigutada, keda lahti lasta j.n.e. Ja kui see nii on, siis on selge, et kipub arvamine maad võtma, et seitsme ministeeriumi seadust vaevalt enne 1. aprilli 1930 teostada saab. Milleks siis see ruttamine? Kui volitusi oleks tarvis anda olnud, siis oleks võinud neid kitsamates piirides nõutada. Säärasel kujul on volituseandmine täiesti vastuvõtmatu.

Nii siis arvan ma, et mul on korda läinud tõeks teha, et käesolevas eelarves on varjatud puudujääk 1.750.000 krooni vahetuseraha alal, võimalik puudujääk tollide ja piiritusemonopoli alal kokku 3 miljonit krooni. Kogu puudujääk oleks siis 4.750.000 krooni. Tähendab, meil on tegemist õige suure puudujäägiga riigi eelarves. Seepärast ei ole sugugi põhjendatud see optimistlik, roosiline lootus ja meeleolu, mida üldaruandja avaldas. Et üks rahaminister optimistlik on, sellest võib aru saada, aga et üldaruandja optimist peab olema, selles küsimuses võivad arvamusid juba lahku minna. Aruandja lõpetas oma kõne sõnadega, et võime roosilises optimismis eelarve-aastale vastu minna. Aga ma arvan, et kui roose paistab niipalju peos olema, siis nende rooside okkad hakkavad kergesti kätte torkama, ja siis hakatakse juba teist

juttu rääkima. (Aruandja K. Ast: Palun minu sõnu mitte teisiti ette kanda, kui ma ütlesin.) Mul on üles kirjutatud: Meie võime roosiliste lootustega eelolevale aastale vastu minna ja õigustatud optimismiga. (Aruandja K. Ast: See on tuleviku kohta.) Väga hea, tuleviku kohta. Aga minu arvamise järgi ei ole ka tulevikule põhjust vastu minna roosiliste lootustega. Ma arvan, et need roosid hakkavad torkama nii rahaministrit kui ka aruandjat juba eeloleva eelarve-aasta jooksul.

Ma olen oma kõnega lõpukorral. Kuid siiski veel üks asi. Öeldakse ikka nii, et opositsioonil on väga tähtis osa rahvaesinduses. Opositsioon peab olema see, kes valitsuse energia keema paneb oma arvustustega. Seejuures ei saa palju pahaks panna, et vahest opositsioon, nagu öeldakse, kipub vähe liiga tegema. Kuid nagu näete, kuigi ma opositsiooni esindan, kõnelen säärast keelt, et raske on minus opositsiooni meest tunda. Huvitav oli meil kuulda üldaruandja kaebust selle kohta, kuidas üks pealinna suurematest päevalehtedest meie rahaturul põhjendamatute teadetega ärevust sünnitas, nii et ainult ühest ainsast suuremast aktsiapangast ühe päeva jooksul 11 miljonit senti välja võeti. Nüüd küsin mina: härra rahaminister, härra üldaruandja, kas oli see opositsiooni häälekandja või oli see koalitsiooni häälekandja?! See oli koalitsiooni rühma häälekandja! Õelge otsekoheselt ja tõsiselt, mis on teie koalitsioon pärast seda veel väärt?

Rahaminister **A. Oinas**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rkl. härra Kornel lõpetas oma kõne tema arvatès väga tähtsa küsimusega, mille ta õige ägedalt ette tõi. Mina lähen sellest küsimusest mööda, jätan vastamise sel alal mõne parema asjatundja kätte, kes... (J. Soots, põl: Kas meie majanduseminister siis asja ei tunne?) suudaks härra Kornel'i paremini rahuldada kui mina. Võin aga niipalju öelda, et niipalju, kui meie koalitsioone tunneme, ei ole ükski olnud niivõrt kõva, et seal mingisuguseid lahkkelisid ei oleks olnud. Kui praeguses koalitsioonis lahkkelid on, siis on see ju halb. Kuid, vabandage, mina kui rahaminister ei ole õigustatud neid lahkkelisid käsitlema, millepärast lähen eelarve juurde. (J. Soots, põl: Ega meie siin lahkkelidest ei kõnele. Mitu senti see väärt on?)

Härra Kornel, kellega olen kaasa töötanud Eesti riigi algusest eelarvete alal, — mäletan veel, kuidas Asutava Kogu ajal esimest riigi eelarvet läbi vaatasime — loobus niisugustest võtetest, millistega eelarve I luge-

misel mõnel pool opereeriti, kus seletati, et kuna eelarves suuremad summad ette nähtud tollidest ja aktsiisidest, siis oleks nagu valitsusel kavatsus tõsta tolle ja viinahinda ning viinajoomist levitada. Härra Kornel praegu sellesarnast enam ei öelnud. Ta püüdis välja selgitada, et eelarve-eelnõus ettenähtud tulusid tollidest ja aktsiisidest tegelikult sisse ei tule.

Kõigepealt, mis puutub tollidesse, siis on selge, et tollide koormatus, tollide raskus ei olene sellest, missugusel määral need riigi eelarvesse kalkuleeritud, vaid sellest, missugused, kui kõrged on tollitariifid. Eelarvesse tulevad igal rahaministril tollide tulud sel määral kalkuleerida, kuipalju tegelikult sisse tuleb. Rahvaerakonna kõneleja härra Liigand I lugemisel tähendas, et Rootsi uus eelarve olevat nimetatud eeskujulikuks eelarveks, ja et kõik olevat sellega rahul. Ma ei tea, kas kõik temaga rahul on, igatahes parempoolsed ringkonnad on temaga rahul, ja see rahulolemine on ulatunud ka välismaale. Ma võtsin selle Rootsi eelarve selgitamisele, tuli avalikuks, et see on sama printsiibi alusel kokku seatud, mille alusel püüdsin minagi käesolevat eelarvet kokku seada. Seal on püütud tulusid, eriti kaudseid makse reaalselt välja kalkuleerida, mis võimaldas Rootsi rahaministrile teatavaid otsekoheseid makse alandada.

Mis puutub tollidesse, siis arvan olema tõenäolise, et ettenähtud summad sisse tulevad. Ükski rahaminister ei saaks öelda, et kalkuleeritud summad just tingimata sisse tulevad. Otsustades aga olevate andmete järgi, näib olema tõenäoline, et need sisse tulevad. 1927./28. aastal saadi tollidest tulu 19.056.000 krooni. Käesoleva aasta eelarve-eelnõus on aga ette nähtud 19.470.000 krooni. Meie peame aga tunnustama, et meie majanduseelu areneb ometi aasta-aastalt, ja et meie ei jää sellele tasapinnale, millel olime 1927. aastal.

Kui võtame tollitulud käesoleval eelarve-aastal, siis näeme, et 9 kuu jooksul on tegelikult sisse tulnud tulusid tollidest 19.527.000 krooni, seega rohkem, kui käesolevas eelarve-eelnõus ette nähtud. Võiks arvata, et käesoleval eelarve-aastal tuleb tollidest tulusid umbes 21.000.000 kr. (J. Tõnisson, rhv: See on ainult paberlik statistika, miks ei võta Teie reaalseid aluseid arvesse?) Lubage, härra Tõnisson, enne peatume natuke arvude juures, siis lähme reaalsete aluste juurde, sest need reaalsed alused kalkuleeritakse arvude põhjal.

Käesoleval eelarve-aastal saadakse tollitulu umbes 21 miljonit krooni, eelarve-eel-

nõus on aga ette nähtud 19.470.000 kr. Kordan veel, on eelarve-eelnõus ette nähtud isegi vähem, kui tänava 9 kuu jooksul juba tegelikult sisse tulnud. (J. Tõnisson, rhv: Halb aasta mõjub tagantjärele.)

Tõsi, meie peame rahakursi stabiilsust hoidma. Kuid meie ei pea seda stabiilsust hoidma abinõudega, mis meie majanduseelu paralüseerivad, vaid meie meetod peab selles seisma, et meie pulsseerimist toetades peame eksporti arendama niipalju, kui vähegi võimalik. (Vahelhüüe keskel.)

Mis puutub suurtööstusse, siis ei ole ta seni palju kannatanud. Suuremad tehased, nagu Tselluloos ja Luther, on töötanud kogu aja endises ulatuses. Ei ole andmeid selle kohta, et tööstusesaaduste väljavedu peaks vähenema.

Mis puutub põllumajandusse, siis peab tunnistama, et loomatoidupuuduse tagajärjel ei saa võiväljavedu areneda tõusvas joones. Viimased kuud näitavad, et võiväljaveos on ilmsiks tulnud teatud takistusi. See tagasimineki kestab seni, kuni kari ei saa rohelist toitu. (Vahelhüüded keskel.) Ma ei tea seda, kuid hoolimata sellest ei ole mul andmeid arvamiseks, et eelarve-aasta sissevedu oleks vähem, kui käesoleva eelarve-aasta 9 kuu sissevedu.

Ma lisan oma seletustele juurde, et riigi eelarve on välja kalkuleeritud sellelt seisukohalt, et eelolev eelarve-aasta on harilik aasta, mitte erakorraline ikalduseaasta. Kahtlemata peab iga eelarve kokkuseadmisel ja ka täitmisel rahaminister ettevaatlik olema ja hoolega silmas pidama tegelikke tulusid ning vastavalt sellele kalkuleerima ja reguleerima kulusid.

Mis puutub aktsiisidesse, siis kuulsin eelarve I lugemisel imelikke arvamisi, nagu oleks sotsialistlik rahaminister selle õnnetu viinamonopoli ilmale sünnitanud j.n.e, kuigi ometi kõigile Riigikogu liikmetele peaks teada olema, et piiritusemonopol ei ole sisse seatud esmakordselt praeguse valitsuse ajal. Ei läinud ka sotsialistid Rei valitsusse, nagu teisedki koalitsiooni rühmad, selleks, et piiritusemonopoli kaotada, vaid piiritusemonopoliga lepivad kõik kui paratamatusega, kui praeguses olukorras möödapääsematu viinamüügi korraldamisviisiga, millest paremat ei ole osatud sisse seada. Viinamüüki sulgeda oleks mõteta; selle asemel valuks sisse salapiiritust, millest riik mingit kasu ei saa. Ma arvan, kõik Riigikogu rühmad on leppinud seega, et lähematel aastatel meie Eesti oludes on riigi viinamüük möödapääsematu.

Edasi. Kui viinamüügi pealt on vähe suuremad tulusummad eelarvesse kalkulee-

ritud, siis ei tähenda see ometi veel seda, et vastavalt neile summadele riigivalitsus kavatses viinamüüki elustada või levitada. Ma märkisin juba eelarve-kõnes, et praegune valitsus ei taha kuidagiviisi viinatarvitamist levitada; mingisuguseid kõige vähemaidki kavatsusi ei ole selleks olemas. Riigi eelarvesse on kalkuleeritud ainult viinamüügist tulevad tegelikud tulud. Viinamüük on meil siiski enam-vähem stabiilne nähtus; see ei kõigu nii teravasti kui mõni teine nähtus majandusliku konjunktuuri järgi. Kui imelik see ka ei ole: ka rasketel novembri- ja detsembrikuudel ei ole viinamüügi alal olnud suuri muudatusi. (Paremalt poolt: Novembris on ikka toop kartuleid kellelgi müüa, aga vaadake, mis nüüd on!) Tõsi, novembrikuus langes viinamüük vähe seepärast, et liikumine maal oli väga raske. Detsembrikuus selle vastu tõusis jõulude tõttu viinamüük. Kui teie nende kahe kuu andmed kokku võtate, (Paremalt poolt: Jõulud!) siis leiata, et umbes samapalju on viina tarvitatud, kui eelmisel aastal samadel kuudel kokku. Arvan, et siin ei saa juttu olla kõikumisest, mis ulatub miljonitesse kroonidesse. Mina ei taha Riigikogu liikmeid veendumusele viia, et riigi eelarve eelnõus ettenähtud summad tingimata sisse tulevad. Kõikumised üles ja alla võivad tulla mõnekümne miljoni sendi ulatuses, aga mitte selles summas, nagu härra Kornel tähendas.

Härra Kornel tähendas, et üks endistest rahaministritest, nimelt härra Sepp, olevat tähendanud, et viinamüügitulusid tuleb aasta-aastalt vähendada. Mina olen jälginud härra Sepa kõnesid, aga ei ole säärast väidet leidnud. Küll ütles ta, vist 1927. aastal, kui ma ei eksi, et Eesti riigile ei tekita finantsiliselt ülepääsematuid raskusi viinatulusid vähendada. (R. Penno, as: Jah, seda ütles küll. — J. Tõnisson, rhv: Tema nõu oli, järk-järgult seda teha.) Vaadake, härra Tõnisson, viinatulu on leib viina tarvitamisest. Kui meie riigi eelarvesse viinatulud väikesemalt sisse võtame, kui need tegelikult on, siis ei anna see veel meile midagi peale selle, et tegelik elu eelarvest lahku läheb, sest egas eelarve-summad rahva hulgas viina tarvitamist ei vähenda. Mis kasu oleks siis sellest, kui meie oleksime riigi eelarvest kärpinud 100 miljonit senti viinatulusid, kuid tegelikult oleks see summa ikkagi sisse tulnud? Mida oleks see siis andnud peale enesepetuse? Meie oleksime seega ainult maske-raadi teinud ja muud midagi. (J. Tõnisson, rhv: Kui tõsiselt toetataks võitlust alkoholismi vastu, siis väheneks ka viina tarvitamine.) See on iseküsimus,

kuid, endine Riigivanem härra Tõnisson, Teie nõuate teistelt seda, mida Teie ise ei teostanud. (J. Tõnisson, rhv: Meie oleme katsunud niipalju läbi rõhuda, kui Riigikogus võimalik oli.) Teil oli võimalik riigivalitsuse eesotsas seistes seda alkoholi vastu võitlemise tööd teha ühe aasta jooksul. Pean kahjuks tunnistama, et sel töö ei ole olnud tulemusi selles mõttes, et viinajoomine oleks tegelikult vähenenud, vastuksa viinatulud on suurenenud. (J. Tõnisson, rhv: Seda ei lubatud.) Teie olete ühe riigi eelarve eelnõu ka kokku seadnud, Teil oleks võimalus olnud viinatulusid tunduvalt vähendada, seda ei ole aga sündinud, viinatulud, nagu tähendasin, on kasvanud. Teie valitsus tellis 34 miljonit kraadi piiritust, mille ostusumma otsimiseks tuli minul kui rahaministril suuri pingutusi teha. Oli vaja 170 miljoni sendi enamkulu jaoks katet leida; see ei olnud kerge. Suurte raskustega läks minul korda, et eelarvet tasakaalustada, karpida seda summat kuni 100 miljoni sendini.

Mina olen kaugel sellest, et Teilt või kelleltki teiselt loota seda, et alkoholi vastu võitlemise alal võiks kiiresti suuremat efekti kätte saada. (K. Päts, põl: Ernits tuleb rahaministriks panna.) Jätame härra Ernits'a kõrvale. Ärgu siis tuldagu praeguse eelarve-eelnõu juurde nõudmisega, et just nüüd on tarvis kiirelt teostada seda, mida enne ei suudetud, ja lõpetada viinajoomine. (Vahelhüüe keskelt.)

Härra Kornel tähendas tollide suhtes, nagu oleksin mina öelnud, et riiete sissevedu ei saavat piirata, seal ei olevat midagi teha. Niisugust mõtet ei ole ma kuskil avaldanud. (Aruandja K. Ast: Härra Kornel keerab ikka nii ümber, endale suupärasemaks.) Majanduseministrina eitaha ma olla passiivne pealtvaataja, mis Eesti majanduses sünnib, vaid tahan teotseda aktiivselt.

Mis puutub tubakamonopolisse, siis leiab härra Kornel, et vaikus selles asjas olevat halva tähendusega. Mina ei tea, mispärast just mina oleksin pidanud kõnelema tubakamonopoli sisseseadmisest. See küsimus nõuab veel kaalumist, pealegi ei ole valitsuse deklaratsioonis seda küsimust esiplaanile paigutatud. Tubakamonopoli sisseseadmiseks on tarvis eeskätt nõutada meie välislaenu järelevalvel nõusolek, on tarvis vabrikutega läbi rääkida, on tarvis vastavad seaduseelnõud kokku seada. On aga selge, et ükski valitsus praeguse Riigikogu kevadisel istungjärgul seda väga keerulist ülesannet ei oleks suutnud läbi viia.

Mis puutub tubakamonopoli sissesead-

mise küsimusse üldse, siis on selle küsimuse kallal rahaministeriumis tööd tehtud ja läbi-rääkimisi peetud ning võimalusi selgitatud. Kuid ei saa nõuda, et paari kuu jooksul oleks see lahendatud, kuna ju selle teostamine üksi meist ei olene, vaid meie ka rahvasteliitu arvestama peame, sest et aktsiisitulud on panditud.

Härra Kornel tähendas oma kõnes ka sellele, et olevat halb, kui operatsiooni fondid riigi eelarves seisavad. Pean tähendama, et kõik need Riigikogu liikmed, kes eelmistes valitsustes olnud, kelle kõrval minul oli au olla riigikontrolör, teavad, et mina olen alati operatsiooni fondide asutamise vastu vaieldud. Kui operatsiooni fondid praegusse eelarvesse on võetud, siis ei ole see minu teene ega väljamõeldus, vaid siin tuli jätkata paratamata seda politikat, mida Riigikogu ise teostanud.

Nüüd ütleb härra Kornel, et ei oleks tarvis olnud suurendada summasid operatsiooni ja laenu fondideks, sest eelmises eelarves olevat selleks vähem summasid. Kuid eelmise eelarve kokkuseadmisel olid vabad deposiitsummad ja riigihoiukassa summad. Kui Teie, härra Kornel, annate mulle need deposiitsummad ja riigihoiukassa summad, mis olid eelmisel valitsusel käepärast, siis ei oleks eelarve-eelnõus pea ühtki operatsiooni ega laenu fondi. Kuid kuna eelmise valitsuse poolt tarvitati ära kõik deposiidid ja hoiukassasummad, siis ei olnud minul kuskilt võtta summasid selleks, et tarvilikke täiendusi teha operatsiooni ja laenu fondides.

Mis puutub hõberaha väljalaskmisse, siis pean veel kord sellele tähelepanu juhtima, et hõberaha väljalaskmine on Rahaseaduse täitmine, on tarvilik ja möödapääsematu toiming. Rahaseadus näeb ette, et meil praeguse ühekroonilise paberist vahetuseraha asemele tuleb välja lasta hõbe ühe- ja kahekrooniline vahetuseraha. (J. Tõnisson, rhv: Selle vastu ei ole keegi vaieldud, aga kuidas Teie seda eelarve seisukohalt käsitate?) Mis puutub vahetuseraha käsitamisse eelarve seisukohalt, siis on kindel seisukoht see, et seda riigikassa tulu, mis hõberaha väljalaskmisest saadakse, ei tohi riik tarvitada muidu kui eelarve korras, ja et see tulu peab eelarves näha olema. See tulu tuleb eelarvest läbi viia, see ei tohi olla riigi taskurahaks — see on elementaarfinantsiline põhimõte. Kui hõberaha välja lastakse, olgu tänavu, tuleval või ületuleval aastal, siis tuleb sellest tulu riigikassale, mis ei tohi eelarves puududa.

Tõsi, see on erakorralise iseloomuga tulu. Härra Kornel eksis kui tähendas, et Vene

riigi kuldraha väljalaskmine oli teostatud... (K. Kornel'i, rhv vahelhüüe.) defitsiidi katteks. (K. Kornel'i, rhv vahelhüüe.) Mis puutub kuldraha väljalaskmisse, siis oli kuldraha täisväärtuslik raha. (K. Kornel'i, rhv vahelhüüe.) Kui seletate, et see Teie keeleviga oli, siis ma seda küsimust enam ei puuduta ja lähen teiste küsimuste juurde.

Härra Kornel puudutas ka üht lisaparaagrahvi riigi eelarve eelnõus, mis vastu võeti Vabariigi Valitsuse ettepanekul rahaasjanduse komisjoni poolt, mille ülesandeks on võimaldada Vabariigi Valitsusele 7 ministeeriumi seadus ellu viia. Vastavat ettepanekut tehes rahaasjanduse komisjonis juhtisin tähelepanu sellele, et valitsus on arvamisel, et Riigikogu enam soovib seitsme ministeeriumi seaduse elluviimist kiires korras, ning et selle elluviimisega niikaua ei oodataks, kui võimalik on riigi eelarvet lisaeelarve korras muuta. Arvestades seda seisukohta, oli tarvilik juurde võtta riigi eelarvesse täienduseparagrahv, mille järgi võib teatud kitsastes piirides krediite ümber paigutada vastavalt 7 ministeeriumi seadusele. Mingit muud volitust Vabariigi Valitsus siin ei taha. On täiesti õige, et leks parem, kui riigi eelarvesse kõik need ümberpaigutamised oleksid kalkuleeritud. Mina rahaministrina püüdsin seda teha, saatsin riigiasutustele vastavad ringkirjad, et nad vastavalt 7 ministeeriumi seaduseelnõule — siis oli see veel eelnõu — esitaksid rahaministriumile ümberpaigutused oma eelarvetes, et nende järgi võiks riigi eelarve eelnõu konstrueerida vastavalt 7 ministeeriumi seadusele. Kuid riigiasutused leidsid, et see töö käib neil üle jõu ja nad ei suuda seda nii kiiresti teostada, sest asutuste ümberkorraldamine ei ole lihtne. Võtame näiteks välisministriumi. Temal tuleb kolmest valitsusest moodustada kaks, see nõuab aega. Samasugune lugu on mitme teise asutusega. (Kohtuminister T. Kalbus: Rahaministriumist lähemad üle põllutööministriumi alla. — Aruandja K. Ast: Täitsa õige!) Vabariigi Valitsus, küsimust põhjalikult kaaludes, leidis, et riigiasutused praegu ei suuda seda tööd niivõrt kiires korras läbi viia, et võimalik oleks muudatusi riigi eelarve eelnõus fikseerida. Selle asja kohta ehk võtab kohtuminister sõna, kes muu seas tähelepanu juhtis sellele, et enneaegsed muudatused riigi eelarve-eelnõus ei oleks isegi seadusepärased, sest Vabariigi Valitsus ei ole veel vastavaid määrusi andnud. Nende andmiseks on ette nähtud kaheaastane tähtaeg. Ma loodan, et Vabariigi Valitsusel ei ole kaht aastat tarvis asutuste ümberkorraldamiseks, kuid praegu

juba ümberkorraldamise tulemusi riigi eelarves ette näha on võimata.

Kõnealolev täiendus on loogiline järeldus 7 ministeeriumi seadusest. Valitsus ei soovi seega vabu käsi saada krediitide uisapäisa ümberpaigutamiseks. Viimaseks on kindlad raamid ette nähtud.

Härra Kornel tähendas, nagu oleksin mina omalajal vaielnud niisuguste volituste vastu. Võibolla, et ma tegin seda, sest ma ei poolda vabu käsi riigi eelarve suhtes.

Kuid antud juhul ei ole tegemist mingisuguse uudsusega, vaid Vabariigi Valitsusel on olnud mõnel aastal palju suuremaid volitusi, kui praegu 7 ministeeriumi seaduse teostamiseks küsitakse. 1925. a. võeti vastu seadus riigiasutuste töö koondamise kohta, milles ette nähtud, et Vabariigi Valitsus võib ühe asutuse ülesanded teisele panna ja selleks üle kanda ühest asutusest teise tarviliku arvu ametikohti, ametnikke ning krediite. (J. Tõnisson, rhv: Meie oleme aga vahepeal 4 aastat arenenud, ja see arenemine peaks stabiilsuse peale minema.) On õigus antud seega krediite ühest asutusest teise paigutada. Kahtlemata ei ole soovitav niisugune volitus normaalse nähtusena. Seda volitust ei küsi Vabariigi Valitsus endale ka nüüd normaalse korrana, vaid üleminekuaja hädaabinõuna 7 ministeeriumi seaduse elluviimiseks. Kui see parandus tagasi lükatakse, siis mõjuks see ainult takistavalt 7 ministeeriumi seaduse elluviimisele.

Juhataja **M. Martna**: Sõnasoovijaid ei ole. (Hüüded: Lõpetada!) Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **K. Ast** (lõpusõna): Austatud härrad Riigikogu liikmed! Minul ei ole kuigi palju enam juurde lisada pärast härra rahaministri kõnet. Härra rahaminister on vastanud peajasjalikult kõigile neile küsimistele, mis esitas rkl. härra Kornel. Kui siiski veel lõpusõna õigust tarvitan, siis ainult selleks, et puudutada mõnd üksikasjadest härra Kornel'i kõnes. Härra Kornel, puudutades oma kõnes erifonde, lasi välja paista, nagu pooldaksin mina erifonde. Seda ei ole mina enne ega pärast teinud. (Hulgalised vahelhüüded paremalt poolt: Kas juba lõpusõna? — Mära ja vahelhüüded.)

Juhataja **M. Martna**: Praegu on aruandjal lõpusõna. (J. Tõnisson, rhv: Kuidas, meie palusime ju sõna? — J. Vain, stp: Pole küsinud!)

Aruandja **K. Ast**: Jah, kui koosolek minule kõnelemisvõimalust ei anna, siis on

mul lõpusõnana märkida, et toetan komisjoni ettepanekut ja palun eelarve pealkirja vastu võtta. (J. Teemant, põl: Siin tehti ettepanek korra kohta, aga juhataja ei taha näha ega kuulda. — J. Vain, stp: Siis tehke korra kohta ettepanek, aga ärge nii rääkige. — J. Soots, põl: Siis lubage mulle kirjalikult teha ettepanek, koosolek lõpetada. — J. Tõnisson, rhv: Nii ei saa tööd takistada! — J. Teemant, põl: Kui tahetakse suud sulgeda, küll me siis ka teisi teid leiame!)

Juhataja **M. Martna**: Mingisugust ettepanekut ei olnud. Ütlesin küllalt kuuldavalt: sõnasoovijaid ei ole, lõpusõna on aruandjal. (K. Kornel, rhv: Mina küsisin sõnal) Mina seda ei ole kuulnud.

Asun pealkirja hääletamisele. (J. Tõnisson, rhv: Ei saa, see on korrarikumine! — J. Vain, stp: Asja lahendamiseks on vanematekogus. — Hulgalised vahelhüüded ja müra. — J. Tõnisson, rhv: Mis see peab tähendama, ega siin ei saa käsitsi tööd teha?! — J. Teemant, põl: Kui tarvis, ka käsitsi! — Vahelhüüde pahemalt poolt: Mis Teie kitate! — A. Jürman, põl: Korra kohta oli ettepanek tehtud juba ammu aga mitte nüüd, kas on säärane teguviis kodukorraga kokkukõlas? Kodukorra põhjal tehti ettepanek, lõpetada koosolek. — K. Kornel, rhv: Korda ei ole! Kes on pealkirja vastuvõtmise poolt? (K. Kornel, rhv: Ei ole hääletamise õigust!) (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on pealkiri vastu võetud. (K. Kornel, rhv: See on korralagedus! — J. Tõnisson, rhv: Sedaviisi ei saa siin enam tööd teha. — Müra ja hulgalised vahelhüüded. — J. Vain, stp — K. Kornel'ile, rhv: Ärge pekske raamatuid, neid on Teil tarvis lugeda! — Vahelhüüde paremalt poolt: Vaat, kus lugejal)

(Koosolekut hakkab juhutama esimees **K. Einbund**.)

Juhataja **K. Einbund**: Härrad Riigikogu liikmed, ma kutsun teid korrale. (Vahelhüüded.) Rkl. Jürman, ma kutsun Teid korrale. (J. Vain, stp: Kas saite nüüd? — J. Tõnisson, rhv: See on korralagedus!)

Koosoleku kord on järgmine: juhataja on öelnud, et sõnasoovijaid ei ole, lõpusõna on aruandjal. (Vahelhüüded paremalt poolt.) Ma palun juhatajat mitte segada. Kui korra kohta vahelhüüded olid —

lõpetada koosolek, siis on juhatusel õigus nõuda, et korra kohta ettepanek oleks kirjalik. (Vahelhüüde paremalt poolt: Ta ei nõudnud seda.) Ta ei kuulnud korra kohta tehtud ettepanekut. Korra kohta tuleb teha ettepanek kirjalikult, ja sellepärast läheb koosolek päevakorras edasi.

Rkl. Soots'ilt on ettepanek korra kohta, lõpetada koosolek. (A. Jürman'i, põl vahelhüüde.) Rkl. Jürman, kutsun Teid korrale, palun juhataja tegevuse vastu protesti tõsta vanematekogus. (J. Teemant, põl: Seda meie ka teeme!)

Sekretär **A. Tammann** (korra kohta): Teen ettepaneku,

koosolekule vaheaeg määrata kuni kella 5-ni ja siis jätkata sama koosolekut. (H. Rebane, põl: Kas siis sõna saab või ei saa?) (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud, seega langeb ära teine ettepanek, koosolek lõpetada. (J. Soots, põl: See oleks pidanud enne hääletamisele tulema, sest ma esitasin ettepaneku varem!) See on täiesti ükskõik.

Vaheaeg kl. 14.30 min. — kl. 17.30 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal sekretär **A. Tammann**.

Riigikogu korralised kulud (kaasaruandja L. Raudkepp) võetakse nähtava enamusega muutmata vastu.

(Riigivanema ja riigikantselei korralised kulud — kaasaruandja A. Vommi.)

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Käesolevad eelarve-vaidlused omavad erilise tähenduse selle poolest, et meie ei saa väljakujunenud eelarve harilikudes piirides tulevaks eelarve-aastaks summasid ette näha. Meil tuleb kohaneda olukorrale, nagu see on ikalduseaastate tõttu üldse ja eriliselt viimase kehva aasta tagajärjel välja kujunenud. Meie peame seejuures aga ühtlasi arvesse võtma, et kui meil nüüd eriliselt kitsad ajad üle elada on, siis õpetavad just säärased rasked ajad uusi teid otsima meie rahva majapidamise korraldamiseks. Ei aita, et meie katsume silmapilkselt üle saada tekkinud raskustest. Meil tuleb selle eest hoolitseda, et kordumise korral meil ometi need raskused üle pea ei tõuseks.

Sellelt seisukohalt on iseäralikult silmas pidada, et kõiki kulusid, mis võimalik kokku tõmmata, tänavu tuleb vähendada. Tänavu ei

saa edasi selle parooliga, et viljatuid kulused üksi tuleb vähendada, vaid kokku tõmmata tuleb ka isegi niisuguseid kulutusi, mis harilikult oludes viljakuse iseloomu kannavad. Sest kui me seda ei tee, võib uue ikalduseaasta kordumisel kogu meie riigimajapidamine niisugustesse raskustesse sattuda, et väljapääseteed ei leia, ilma et meil tuleks ohverdada just niisuguseid asju, mis meile otsekohe üdise löikavad.

Sellelt seisukohalt eelarvet vaadates peame aga tunnistama, et meil on siin talitatus nõnda, nagu ei oleks viimastel kuudel eelmisel aastal ja eriti nüüd, aasta algusel, esile kerkinud raskused silmi ees seisnud, kus üksikuid summasid arvesse võetud.

Ei ole salata, et kõigil eelarve-summadel on oma seaduslik alus. On võimalik seadusi ette tuua, mille põhjal uusi summasid eelarvesse võetud, nagu meie seda eriti hoolekande alal näeme. Kuid see ei õigusta veel nende summade vastuvõtmist. Sest nende seaduslike aluste juures paistab silma, et võimalik on neid kulutusi ka tulevastele aegadele veel edasi lükata.

Meil on näiteks hoolekande alal Hoolekande seadus määratud, et meie 10 aasta jookul selle seaduse ellu viime. Meie ei ole saanud just riikliku ülesehitamise rutulikkude ülesannete tagajärjel esimesel neljal aastal siin kuigipalju teha. Kahtlemata tulevad järgmised aastad seda kibedamad, aga ometi on küsitav, kas siis tänavune aasta just paras aeg on selleks, et meie need kulutused tänavu just ette näeme!

Neist asjadest kõnelen mina üksikasjalikult ligemalt, aga selle kõrval paistab veelgi teisi kulutusi silma, mis näitavad, nagu tuleks meil talitada siin eelarvet käsitledes harilikude motiividega.

Ometi on just maal liikudes näha, et eriti Lõuna- ja Kesk-Eestis on seisukord väga raske. Põhja-Eesti maakonnad ei tunne seda raskust, siin on lõikus isegi parem olnud, kui mõnikord varem. Rahvamajanduslikult peame meie aga enesele aru andma, et Põhja-Eesti oma põllumaaga meie rahvamajanduses, eriti põllumajanduse alal, mõõduandvat osa ei etenda, vaid just Kesk- ja Lõuna-Eesti lõikuseaasta iseloom otsustab üldseisukorra.

Ja seal on niipalju puudujääke, et nüüd päris jõukad talud isegi väikesemaid kulutusi enesele lubada ei saa. Valga-, osalt Tartu- ja Võrumaal kõneldakse päris nagu uskumatust asjadest. Seal tulevad mehed linna ja katsuvad põllutööriistu kevadeks endile valmis muretseda; mõned muretsevad seemnesorteerimise masinaid. Ja isegi, kui arve ei ulatu igähe kohta üle 5—6000 marga, ütlevad

mehed: kuidagi ei saa vekslita välja. Isegi 1000-margaline sissemaks mehelt teeb raskusi. Nüüd tekib organiseerimatuid väike-seid masinatarvitajate ühisusi seepärast, et naabrid ostavad ühisel jõul põllutööriistu, mida muidu igäuks enesele ise muretses. Mehed kaebavad, et kuskilt sissetulekuid ei ole, millega võiks hädalisemaid väljaminekuid katta. Teenistusevõimalusi on katsutud kasutada iseäranis raudtee piirkonnas ja met-saveo alal. Kuid teie teate, et siin küllalt raskusi on olnud: sügisestpoole talve ei olnud veel reetead, pärast tuli äge külm, ja siis olid teed halvad, nõnda et ka seda võrdlemisi lühikest töotalvet ei ole saanud küllaliselt kasutada.

Selle tagajärjel on aga ka linnades niisugune raske seisukord tekkinud, et meil kaubanduse alal inimesed, kes äritegevuses asjatundjad, kellel on kogemusi juba aastakümneid, kinnitavad, et isegi 1923./1924. a. raskuste ajal ei ole nii raskeid päevi üle elatud. Ostujõud on inimestel nii väike, et kõik suuremad ärid, kes endile suuremad tagavarad muretsenud, nende realiseerimisega raskustes on. Ainuüksi need, kes võimalikult ettevaatlikult sisse ostnud, saavad niiõelda päevast päeva edasi. Selle tagajärjel läheb aga kitsikus just linnades ja alevites ka kevadepoole järjest kibedamaks. Enesele nüüd ette kujutada, nagu võiks meil siiski ligema hea lõikuse pärast meeoleolu varsti tõusta, nagu võiks meil kaupade tarvitamine elavamaks minna juba varsti, see on täiesti põhjendamatu lootus.

Meie võime kindlasti öelda, et enne tulevase lõikuse realiseerimist paremalgi korral seisukorra hõlpsamaks ja kergemaks minemist ei ole. Meie oludes tähendab see, et enne käesoleva aasta lõppu ja järgmise aasta algust meil isegi osalist paranemist suurt oodata ei maksa. Kui meie tahame arvesse võtta tulevase lõikuse mõju, siis võib seda ikka alles sügisest saadik, kus lõikuse väljavaated selgunud, mis ainult psühholoogilist mõju võivad avaldada, nii et meesurutus või depressioon maad annab parematele lootustele. Kuid ega see ei avalda mõju selles mõttes, et otsekohe saab ostujõudu juurde muretseda, vaid siin oleks tähtis, et meie kriitilisest seisukorrast hingeliselt üle pääsedes kergemini võtame raskusi endale, mis meil läbi elada on.

Tuleb kokku tõmmata. Kui näeme, et ligemas tulevikus seisukord paremini läheb, siis suudame sellest kokkutõmbamisest üle saada. Kuid meie kaubandusliku tegevuse elustust enne tulevase lõikuse realiseerimist oodata ei ole.

Tööstusel on seda vähem veel väljavaateid, et käesoleva aasta kestusel tootmine võiks

tõusta nõudmise elavamaks minemise tagajärjel, produktsiooni tõus võib selles mõttes ikka ainult kriisi lahendamisele järgneda.

Sellepärast oleks täiesti liialdatud optimism ja heausklikkus, kui rajaksime riigimajapidamise kavatsused sellele, et meil ei ole halba aastat, ja nüüd loodame midagi paremat. Palju kainemat ja tagasihoidlikumat kaalutlust on tarvis, et tabada seda joont, mis seisukorra ja olude läbi meil keskmisena võib paista.

Seejuures on meil aga silmas pidada, et meil rahvamajanduses on alatiste raskustega tegemist, mis ei ole viimase aastaga ühenduses.

Meie kapitalivaesus on sagedasti kõne all olnud, kui meil majanduslikke küsimusi Riigikogus arutatud. Kuid seejuures ei peeta nähtavasti silmas, et meie kapitalipuudus ei ole ainult tunduv üksikutel majandusealadel, vaid kõigi rahvamajandusealade suhtes näeme, et siin õieti igalpool on teatavate takistustega tegemist, kui tahetakse oma majapidamist kavakindlamalt arendama hakata.

Kapital kui loometegur on meil nii vähene olnud, et meil on aidatud ennast hädapärast ainult üksikute operatsioonidega seal, kus puudus kõige suurem olnud. Eesti Panga arenmise loos on tagantjärele kohut mõistetud selle üle, kui on eelmistel aastatel teatava ohtrusega krediiti antud. Ometi peab tunnistama, et kokkuvarisenud ettevõtete kapitali summa ei ole kunagi suur olnud just nende laenude suhtes. Meie oleme näinud, kuidas Eesti Pangas kadumaläinud laenusummade koguarv rohkem välja ei tee, kui 400 miljonit senti. Seejuures on aga neist summadest väga palju tagasi tulnud pärast seda, kui kokkuvõtte oli tehtud, ja on veel tagasi tulemas. Antud krediidi kogusummaga võrreldes ei ole kaotused suuremad olnud kui erapankades. (K. Ast, stp: Meie ei tunne nende kaotusi, seda alles tulevik näitab.) Meie ei ole küll veel kõiki neid laene tagasi saanud, aga teie mäletate, kui Eesti Pank üle andis oma likviidsuseta laenu Pikalaenu pangale, siis tehti nii põhjalik inventuur, et kõik summad, mis ei olnud 100% kindlustatud, arvati õieti kadunuks. Nõnda ei või öelda, et seal suuremate kaotustega tegemist oleks. Palju enam võib arvata, nagu pankade kogemused näitavad, et kui majanduslik kriis ei süvene, siis saadakse isegi veel osa neist lootusetuks ja kadunuks tunnustatud laenudest tagasi. Selle arvel võib siis muidugi veel üks osa kindlustatud laenudest kogu ulatuses kaduma minna, ilma et kogusumma väga tõuseks.

Meie näeme teiselt poolt, et erapankades ei ole kaotused nii väga suured. Kui meie

sellele vaatamata näeme, et meie produktiivsemate laenude andmiseks harilikust kapitalist kuidagi ei jätku, (K. Ast'i, stp v a h e l h ü ü e.) siis meie ei saa oma arvamise järgi talitada, kui siin on vaja seisukohta võtta.

Kuulsime, kuidas Eesti Pank, mitte ainult juhatuse jõududega, vaid asjatundjate abil, on kõiki ettevõtteid ja isikuid, kellel kohustusi panga vastu oli, nende majandusliku tulu ja nende ettevõtete produktiivsuse suhtes hinnanud, karta võib, selle järele, kuidas kellegi meeolu. Kui halb tuju, siis arvatakse, et ilm on hukas. Kui aga sääraseid asju tahame kaaluda, siis peavad otsuse andma need, kes põhjalikult asja hinnanud. Ja ei ole põhjust arvata, et seal uisapäisa teotsetud, kui kõiki krediite ja kindlustusi hinnatud.

Meie näeme, et neile võrdlemisi väikestele kaotustele vaatamata meil ometi ei jätkunud mingisuguseid kapitale selleks, et anda välja põllumajanduse alal hädatarvilikke laene, mille produktiivsus väljaspool kahtlust seisnud. Seemneviljalaenu, kunstväetiselaenu, maa-paranduselaenu, — neid on pidatud kõiki rahuldutama sel teel, et riigi krediiti on katsutud kasutada viimsete võimalusteni. Deposiitsummasid on pidatud appi võetama, välislaenu teel vabanenud summasid on liikuma pandud. Ja ometi näeme meie, et seega ei ole veel suudetud kõiki nõudeid rahuldada.

Teiselt poolt on lugu pahem sellepoolest, et nende laenude tagasimaks on palju vähem, kui normaalselt oleks võidud oodata. Meie riiklike pankade juhatuse ringkondadest võidi kuulda, kuidas laenude tagasitulek sedavõrt vähene on, et need summad, mis kavatseti tagasitulekute arvel välja anda, on küsitavaks saanud. Ei ole lootust, et need operatsioonid, mis siin arvesse võetud, läbi saadakse viia seepärast, et ei ole endiste laenude tagasimaksimist küllaliselt oodata.

Meil on isegi niisuguseid laene, mis võrdlemisi lühikeseks tähtjaks anti, kuueks kuuks, muutunud külmanuks. Ei aita midagi veksleid, mis kindlustuseks antud. Need lähivad hulganii protesti. Kui meie siiski nüüd ei taha lihtsalt hoolimata talitada, ei hakka sunniviisil sisse nõudma laene nõndaviisi, et hävitame majapidamised, siis oleme sunnitud need laenu pikajalisteks tegema. Seda vähem on aga tagasitulekut oodata.

See kinnitab seda rohkem, kuidas meie majapidamiste produktiivsus sedavõrt suur ei ole, et saadaks laene tagasi maksta tarvilikudel tähtaegadel. Majapidamises on õieti orgaanilisi vigu. Ei ole saadud laene nii kulutada, et need annaksid tulu produktiivsuse tõusu teel, mis võimaldaks laenu

tagasimaksmist, vaid laenud tulevad kapitali vähendamise teel tasuda.

Meil on teatav meeleolutegemine ja demagoogia selleks kaasa aidanud, et iseäranis põllumeestel on isu äratatud laenude järele. On tahetud näidata, kui hea ollakse, ja antakse võimalikult palju laenu. Kuid võlg on võõra mehe oma. Nii kui inimene laenab, ilma et temal võimalik ja soodne seisukord oleks laenu kasulikuks või edukaks otstarbeks investeerida, siis läheb laen koormavaks. Pealegi ei ole ikka need laenud, mis välja antud, produktiivseteks otstarveteks kasutatud.

Mineval aastal selgus, et seemneviljalaenude ja kunstväetiselaenude andmisel ühistegelised asutused ei olnud otstarvet küllalt kontrollinud, nagu see tarvis oleks olnud. Tuli tagantjärele erilisel nõuda, et kontroll läbi viidaks. Sellejuures selgus nii mõnelgi korral, aga pärast kuuldi veel erateel rohkem sellest, et inimesed ei ole ikka laenu nii produktiivselt kasutanud, nagu see mõeldud oli. Nüüd kui teatava kindlusetuse tunde tagajärjel esimestel aastatel iseseisvuse ajal kergemeelsusega laenu tehtud, siis on need raskused, mis sellest tulnud, osalistele küll õppust andnud, aga need, kes veel ei ole kannatanud, ei ole nähtavasti teiste hädast õppinud, vaid peavad ise hädast läbi käima. On võetud laenu, ilma et ikka oleks suudetud või osatud seda küllalise viljakusega kasutada. Selle tagajärjel on nüüd meie majandusliku produktsiooni tõus vähem, kui meil selle kapitali investeerimise tagajärjel oleks oodata olnud.

Tahame sellest üle vaadata ja ei taha seda arvesse võtta, siis rehkendame, et nüüd on nii- ja niipalju raha majapidamisse investeeritud, see töötab kasulikult, ja seepärast võime arvata, et viljakus criti põllumajanduse alal peab tõusma, niipalju kui aastad seda lubavad. Kuid just see on eksitus. Peab palju maha kirjutama neist lootustest. Selle tagajärg on, et meil 59% tarvitajaist ei ole täie konsumijõuga. Meie ei saa majanduse ega tööstuse alal oodata mingit tõusu, kui ligi $\frac{2}{3}$ meie rahvast kannatab teatava kitsikuse all.

Seepärast on liialdatud optimism eelarve suhtes just tänavu väga väljendatud.

Teiselt poolt on aga tarvis ka tõeks teha need hüüdsõnad, mis liikuma pannakse, kui öeldakse, et meie peame oma eelarves just viljakaid kulutusi tõstma, et meie rahvamajandus paraneks. Vaatame, kuipalju meie siis tõesti neid viljakaid ülesandeid tabame, et neist raskustest, kuhu oleme jõudnud, välja peaseksime.

Siin on selge, et meie kultuuriliste nõuete rahuldamine ja meie sotsiaalolude parandamine kahtlemata viljakate alade hulka tule-

vad arvata. Katsuge teie aga nüüd niisuguses seisukorras, nagu meie oleme, nende kulutuste teel varsti meie rahvamajanduslikku produktsiooni tõsta! Siin on tegemist nende algjõududega, mis rahvatöös väga tähtsad selle edukuse ja viljakuse tõstmiseks tulevikus. Need jõud kujunevad aga pikkamööda, aastate ja aastakümnete jooksul. Kui meie neid kulutusi teeme, siis ei tohi arvata, et nüüd varsti vilja lõikame. Seepärast peame viljakuse mõiste natuke ligemalt ära tähendama.

Ei saa rahulduda, kui üldise eelarve põhimõtte kohaselt summasid võib viljakaks pidada. (Rahaminister A. Oinas: Aga kui meie need tegemata jätame?) Ärme ütlemes sedaviisi, et meie need tegemata jätame. Kui meie kõneleme kärpimisest, kokkutõmbamisest, siis ei tähenda see, et peab kõik kultuurinõuded rahuldamata jätma. Meie peame aga sealjuures vaatama, et kui meie ei võta normaal mõtet, mida nende rahuldamiseks tarvis oleks, vaid kärbime natuke, siis meie ei lõika küll oma kultuuripüüetele, oma sotsiaalolukorra parandusele, oma rahvatervisele luusse ja lihasse, aga meie võimaldame jällegi vabu vahendeid selleks, et neid juhtida sinna, kus varsti midagi tunduvat loota meie väärtuste loomise poolest.

Ja siin on nüüd silmas pidada, et meie rahvatöö viljakaks muutmise juures peame palju omapärasemalt teotsema, kui seda meie teiste eeskujul teha võiksim. Meie teame küllalt, kui vähe meie üldse sisse võtame: 268,8 krooni aastas hinge pealt, perekonna kohta 688 krooni ehk läbistikku 72 dollarit hinge kohta, kuna Ameerikas on keskmine sissetulek 335, Inglismaal — 243 j.n.e. Taani ületab õieti selle keskmise normi.

Kui meie nüüd vaatame, et meid maksudega koormatakse ainult üle 14% meie rahvuslikust sissetulekust, siis ei ole see protsent nii suur, et meie siin võrdlemisi suurest koormatusest võiksim kõnelda. Absoluutselt on aga see koormatus meil raske seepärast, et 268 krooniga kuidagi ei saa ära elada, liiati veel, kui sealt maha võtame üle 14%. Just seepärast aga tuleb meil vaadata, et meie kogu oma sissetuleku peame tõstma võimalikult kõrgesse. Nüüd arvata, et meie siin kaudseid tegureid liikuma pannes varsti kaugemale jõuaksim, ei ole põhjendatud. Eelmised kõnelejad on siin käsitletud meie väliskaubanduse arve, et näidata, missugused suhted ja vahekorrad on üksikutel rahvamajanduse aladel endi vahel.

Nagu rkl. härra Kornel näitas, on see juba täiesti ekslik, kõrvutada tööstuse ja põllumajanduse väljaveo andmeid, kui siin tahetakse ainuüksi sellest järeldada nii ühe kui teise ala

tähtsust meie rahvamajanduses. Palju enam tuleb arvesse võtta kogu toodangut üksikute aladel, ja seal näeme, et 1926./27. aasta jooksul oli kogutoodang meie põllumajanduse alal 210 miljonit krooni, 1925./26. aastal oli kogutoodang üle 242 miljoni krooni. Umbes 30 miljonit oli 1926./27. aastal vähem, kui eelmisel aastal kogu sissetulekut põllumajanduse alal. Meie viimase aasta kohta ei ole andmed kokku võetud, kuid seal on lugu veel halvem, sest kogu saak oli hulgaliselt umbes võrdne eelmise aasta saagile, headuse, kvaliteedi poolest aga palju halvem. Me võime umbkaudu oletada, et üle 200 miljoni krooni ei tõuse 1928. a. kogutoodang põllumajanduse alal. (K. Tonkman, põl: Võitoodang üksi on vähenenud üle 250 miljoni senti.) Ma ütlen umbkaudu, jättes ära sadatuhanded. Ümbertöötav tööstus oli meil toodangu poolest stabiilsem vastavatel aastatel. 1925./26. aasta kogutoodang oli meil ümbertöötavas tööstuses 53... (Raha- ja kaubandus-tööstusminister A. Oinas: Kogu tööstus? — Väike- ja kesktööstus ka juures?) Ma ütlen väiketööstuse kohta eraldi, väiketööstus teeb umbes 5%. Suur- ja kesktööstuse kogutoodang oli meil 1926. aastal 53.800.000 krooni, 1925. aastal 52.700.000 krooni, nii et siin stabiilsus suurem on. Siin ei ole igatahes suurt tõusu oodata. Härra rahaminister arvas, meil ei olevat mingit põhjust karta, et väljavedu väheneks... (Raha- ja kaubandus-tööstusminister A. Oinas: Tööstuse alal.) tööstuse alal. Mina hoiataksin ka siin optimismi eest. Meil on korda läinud nii mitmeidki kaubalepinguid sõlmida maadega, kus meie tootooted võiksid turguleida, isegi Balkanimail. (Raha- ja kaubandus-tööstusminister A. Oinas: Prantsuse tuleb juurde, üksivineer, Luther võidab sellega juba 100%.) Tema kaotab aga Saksa maal. Temal on võimalik seal võistelda, kui tal 20% tollivahesid kanda on, aga kui teised veel suurema soodustuse saavad kui 20%, siis läheb tal raskeks võistelda. (Raha- ja kaubandus-tööstusminister A. Oinas: Loodame, et ka Saksa maal.) Kui meie loodame, siis peame ühtlasi teadma, et vahepeal on Soomes välja arenenud suur vineeritööstus. Seal on just odavad tooresained ja odav mehaaniline jõud appi võetud ja produtseeritakse ökonomistilistel põhimõtetel. Peale selle on seal metsasaadustega teine lugu kui meil. Seepärast on arvata, et ka neil aladel, kus meil seni võimalik oli saadusi välja vedada, tõuseb veel võistlus. Turud ei ole meil küllalt soodustatud.

Meie kui väike riik ei saa ju enestele ülepea kunagi mingisuguste repressaaliate abil soodsamaid lepinguid muretseda, nagu seda on vahest tollisõdade kaudu suured võimud kat sunud läbi viia. Ilmaturu normaalolud ei luba meile siin liialdatud lootusi lasta kerkida. Küll aga on suured tööstusemaad viimaste aastate depressiooni äravõitmise järele nüüd juba niikaugel, et nad oma väljavedu veel rohkem hakkavad korraldama. Inglismaal on käimas suur reorganisatsioon. Saksa maal on ka tekstiilialal niisugust produktiviteeti võidud kätte saada, nagu meie isegi oma looduse jõudude abil produtseerivates ettevõtetes ei saa. Meie tekstiiltööstuses on raskused esile kerkinud just ka poolproduktide väljaveo alal. Mitte juhuslik ei ole see. Meie tekstiiltöösturid on katsunud naabermail oma ettevõtteid organiseerida, mis kahtlemata meie oma tööstuselt töövõimalused võtab, või neid vähendab. Seepärast ei ole arvata, nagu kerge neksid meil väljaveo olud nii, et siin tööstuse alal suurt produktsiooni tõusu väljaveo mõjul märgata oleks. Kuid siin ei ole meil ainult tegemist seega, et meie saaksime produtseerida edukamalt paremate väljaveovõimaluste tagajärjel. Meie produktsioonivõimet isenesest tuleb alles organiseerida. Tuleb vaadata, kas oleme küllalt produktsioonivõimelised, kas meie tööorganisatsioon, kas meie kapital, kas meie tööjõud on kohandatud ilmaturu võistlusele.

Meie näeme, et suuremaid kõrvalsissetulekuid meil veel on olnud laevanduselt: 1925. aastal 2 miljonit 930 tuhat krooni, 1926. a. 3 miljonit 480 tuhat krooni.

Muidu on meile andnud veel kalandus 450 tuhat krooni. Raudteelt on saadud 1925. a. 79 tuhat krooni. (Raha- ja kaubandus-tööstusminister A. Oinas: Vabandage, kelle kokkuvõtte see on?) See on riigi statistika keskbüroo tege laste kokkuvõtte. See ei ole küll ametlik kokkuvõtte, aga igatahes inimeste poolt kokku seatud, kes on asjatundjad. Olen neid lasknud endale juba Riigivanemana muretseda. Meil on veel reisijatest sissetulekuid olnud: 951 tuhat krooni 1925. aastal ja 863 tuhat krooni 1926. aastal.

Meie näeme siin, et meil ühelgi alal erilist tõusu oodata ei ole, kui ei tule midagi uut juurde meie produktsioonitegurite elustamiseks ja vahest parandamiseks.

Meil on küsimus palju kaugemaulatuse likum, kui vahest töötaoleku vastu võitlemisel seda käsitletakse. Nüüd rehkendatakse selle 5—6000 inimese häda, kes osaliselt aasta läbi, osaliselt teatavatel hooaegadel või hooaegade vahepeal tööta peavad seisma ja hädaabitoid

tarvitavad. See muidugi vähendab meie rahvuslikku sissetulekut, kui talvekuudel 5—6000 inimest täie jõuga ei tööta, vaid ainult vahetevahel, või piiratud määral saavad oma tööjõudu loovaks tööks kasutada. Kuid see üksi ei seleta meie rahva töö vähest edukust. Meie rahvusliku sissetuleku vähesusel on teised põhjused. Ja niikaua, kui neid põhjusi ei ole korraldatud, ei saa oletada, et seisukord paraneks.

Nende põhjuste selgitamiseks ei ole meil väga palju sündinud. Kui seda on tahetud teha, siis on see iseäranis teatava osa ajakirjanduse poolt vastu võetud mitte ainult arvutusega, vaid pilkega. Õeldakse, et ainult räägitavat, kõneldavat, ainult peetavat aru. Nagu saaks keegi olukorda parandada seega, et ta vahest paneb mõned uued tegurid kohe liikuma. Tarvis oleks just süstemaatilist jälgimist, et tabada neid defekte, mis meie rahvamajanduse loometegurite juures peavad olema, kui meie tahame oma rahva töö produktiivsust tõsta.

Neil läbirääkimistel ja nõupidamistel, mis läinud aastal Riigivanema juures selleks otsarabeks korraldatud, on esile toodud väga palju algatusi, kuidas seisukorda võiks parandada. On ühtlasi tähendatud neile puudustele, mis meie rahvamajanduse organisatsioonis olemas. Eriti on aga vastavad majanduseministeeriumid ja ka haridusministeerium nende algatuste tagajärjel selgitanud küsimusi ligemalt, kus peituvad puudused, ja missuguseid vahendeid oleks võimalik liikuma panna, et seisukorda lahendada.

Meil tuleb erilist rõhku panna meie rahvamajanduse tähtsamate alade — põllumajanduse, tööstuse—süvendamisele, mis tooks uusi töövõimalusi paljudele inimestele, kes nüüd tööta.

On aga selge, et meil üksi töötajad, kes tööbörsidel registreeritud, ei kannata tööpuuduse all, vaid nende inimeste arv, kes oma käsi ei saa kas küllaliselt ehk üldse väärtuste loomisele rakendada, on mitu korda suurem.

See ei ole muidugi ainult viimastel aastatel nii välja kujunenud. Juba varem nähti seda, kuidas inimesed selle tagajärjel tööpuuduse all kannatavad, et muutunud tööoludes endine tööala neile kitsaks oli läinud.

Juba ammu enne ilmasõda oleme kodukäsitöö küsimust selgitades jõudnud äratundmisele, et meil maal kui linnas on suur hulk inimesi, kes endistel aastakümnetel oma perekonnas ja oma perekonna majapidamises töötasid, nüüd aga tööta peavad seisma. Käsitöölised perekondades töötas terve perekond enne kaasa. Praegustes oludes on see võimata.

Nüüd on meil äripidajaid üksi umbes 10.000. Nende perekondades ei ole kõigil perekonna liikmetel küllaliselt tööd. Mitte üksi vanemad inimesed ei seisa tööta, vaid töövõimelised nooremad inimesed ei saa oma tööjõudu kulutada loovale tööle. Meil on ligi 24.000 riigiteenijaid ja -ametnikke ning riigi ettevõtetes töötajaid. Nende perekondades on väga palju inimesi, kes ainult oma perekonnapea sissetulekust elavad, kes siis, kui neil ka on tööjõudu, ei saa seda tööjõudu väärtuste loomiseks kasutada.

Selle tagajärjeks ongi, et meil aktiivseid, see on neid, kes ise väärtuste loomist osa võtavad, on võrdlemisi vähe. Meil on 436.000 neid, kes iseseisva sissetulekuga perekonnapeadena või nende ülalpidajatena töötavad. See näitab aga, kuidas meil väga suur arv inimesi vähese produktiivteediga töötab või ülepea ei produtseeri.

Kui meie tahame nüüd kõiki inimesi tööle rakendada, siis ei aita veel, et meie töötajate eest üksi hoolitseme, vaid on tarvis niisuguseid töövõimalusi muretseda, mida saaksid kasutada ka need inimesed, kelle tööpuudusest väljaspoole keegi ei kuule ega näe.

Sellelt seisukohalt on kodukäsitöö küsimus palju laiaulatuslikum kui arvatakse. Eelmine valitsus on sellepärast mineva-aastases eelarves 2 miljonit marka läbi viinud toetuskapitaliks kodukäsitöö organisatsioonidele. See pidi ainult algus olema. See pidi võimalust andma ette valmistada kodukäsitöö oskust ja müügikorraldust. Tööpuolest on ka viimase paari aasta jooksul palju tehtud. Kahtlejad ja arvustajad on pidanud tunnistama, et viimastel aastal välismaalaste huvireiside puhul on üksikutel päevadel kodukäsitöö saadustest suuri summasid sisse võetud. (V a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t.) Kui Teie seda puudutate, siis võin Teie rahulduseks öelda, et mina ainult sõnadega selle poolt pole olnud, vaid olen katsunud kaasa töötada kus võimalik.

Oleks väga soovitav, kui seda arenemist katsutaks järjekindlalt edendada. Meil on esialgul naiste kodukäsitöö edendamine ja korraldamine päevakorral olnud. Nüüd on käsile võetud ka meeste kodukäsitöö. Üks parematest asjatundjatest kodukäsitöö alal on kokku võtnud, et me võime kodukäsitöös umbes 1000 mitmesugust artiklit valmistada, millel oleks minekut sise- ja välisturul. Ühe meie suurema linnavalitsuse majanduseosakonna juhataja tunnistab, et kui ta selle küsimuse jälgimisel välismaal ümber vaadanud, siis pidi nägema, kuidas isegi Saksamaal, kus tööstus suur, kodukäsitööst elavad terved linnad, nagu näiteks Tüübingis. Need inimesed elavad väga jõukalt. Muu

hulgas annab mänguasjad tööstus tööd paljudele inimestele, kes muidu ei saaks midagi teha. Ligemalt vaadates pakuvad need väikesed asjad väga palju huvi. (A. Veiler, tõer: Vanasti olid Venes terved külad töös — kustarنوje proizvodstvo.)

Kustarنوje proizvodstvo'd on Vene tsaarid sihikindlalt katsunud arendada, mille tagajärjel on see väga hoogsalt välja arenenud.

Hollandis on terved linnad, kes end kodukäsitööst elatavad. Üks linn on näiteks, kus 5.000 perekonda elab ja kus valmistatakse peajasjalikult üht artiklit, mis kogu ilmas laiali läheb.

Meil ei oleks esijoones sugugi tähtis just ilmaturul võita. Kui meie aga oma siseturu vallutaksime, siis oleks suurel hulgal inimestel tööd kodukäsitöö alal.

Hiljuti tahtsin käima panna ankeedi lehe-toimetuse poolt selle kohta, mida veetakse meil väikeste asjade poolst sisse. Linnavalitsus võttis selle asja enese peale, ja sealt on oodata huvitavaid tulemusi. Juba pealiskaudselt ärimeestega läbi rääkides selgub, et väikesed asjad, mida meil sisse veetakse, ja mida meie ise saaksime valmistada, teevad välja sajad miljonid, mida meie maksame nende tööde eest välismaa kallimatele töölistele. Need inimesed, kes ise saaksid seda tööd teha suurte sisseadeteta, on töötad, ja maksavad nende väikeste asjakeste eest ise välismaa töölistele. (A. Veiler'i, tõer vahelhüüe.)

Ükski asi ei löö nii ruttu läbi. Kui aga meie ajakirjandus ja ühiskondlikud organisatsioonid oleksid kavakindlalt töötanud, siis oleks siin arusaamist vististi palju rohkem olnud.

Hiljuti oli jutt sellest, kuidas Soomes ei saa ärimehed välismaa tooteid turule viia, sest avalik arvamine keelaks selle. Meie avalik arvamine pannakse aga liikuma ainult üksikute tööstusenädalate puhul, kuna oma-maa toodete tarvitamise kavakindlat väljaarendamist ei ole.

Minu arvates oleks see üks produktiivsematest kulutustest olnud, kui oleksime katsunud oma majanduseministeeriumide ja eraorganisatsioonide kaudu niihästi meeste kui ka naiste kodukäsitöö väljaarendamiseks teha mis võimalik, tarbekorral ka vastavaid summasid eelarvesse võttes. Need kulutused ta-suksid end mitmekordselt juba esimestel aastatel. Inimestel tuleks huvi töö vastu jälle tagasi, kuna nad nüüd pettunud on sellest, et nad midagi ei saa peale hakata.

Peab ütleva, et just tööpuudus mee-leolu-surutise esile kutsub, mis iga algatuse ja ette-võtlikkuse inimeste hulgas halvab. Meil peaks ka väikeselt peale hakatama, et aga midagi

teha. Kuid see'p see on, meil ei taheta le-pida väikesega, kui see vaeva maksab. Meil on väga palju seda hingeolu, kus ühe kor-ra suurt saada tahetakse.

Teiseks ei hinnata meil lihtsa töötegemise väärtust mitte küllalt. Siin ei ole meil ainult minevikupärandusega tegemist, kus meie esi-vanemad sunnitud, pealesurutud töö vastu sisemist huvi ei võinud omandada. Meil on just iseseisvuse päevil vähe selleks tehtud, et tõsist tööhuvi, töötahet elustada.

Siin on minu arvates muu hulgas just saa-tuslikult mõjunud ühekülgsed sotsiaalõpetu-sed ja sotsialistlikud voolud.

Meil on töökaitsemõtet hakatud nõnda arendama, et tõesti tööd kaitstakse tegija vastu. (V a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t. Kui ma nüüd igale rumalusele reageeriksin vastavalt, siis tuleks mul ka käsitsi kokku min-na. Mina ei taha aga end reostada iga kõrva-tagusega. Nii siis jätan juba selle asja. (A. O t t a s ' e , p õ l v a h e l h ü ü e .) Mina võiksin paremaga kui ka pahemaga anda, aga vaadake, kui ma iga rumalust karistama hakkaksin, siis minule kui vanale mehele see sünnis ei ole. Jätan selle Riigikogu üldise mee-leolu ja aru-saamise hinnata, samuti meie avaliku arva-mise hinnata, kuidas kellegi kõlbline arusaamine ja vaimlik tasapind on. Ega mina seal parata ei saa, kui ta ka minister on. Aeg ja elu õpetab ka niisuguseid, kes enneaegu on tõusnud. (V a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t: V ä g a õ i g e !) Sellelt seisukohalt ütlen mina, et ma ei taha siin kuidagi ühekülgselt kõnelda, vaid võimaliku objektiivsusega. Meie ei saa siin edasi, kui enestele teatavat selgust ei muretse.

On selge, et kui meil töövõimalusi kui palju oleks, neid tuleb juurde muretseda, aga meil on tarvis esijoones, et meil oleks töö-tahet, siis leidub juba töövõimalusi. Kui ei osata ennast tööle rakendada sisemise tungi varal, siis — kes on see, kes meile kõik vöi-malused avab?!

Seal on aga see saatuslik lugu, et meil õpetatakse, nagu oleks see üks suur õnnetus, kui inimene peab tööd tegema, nõnda et vahest teoreetilised kaalutlused, mis pealegi ammugi ümber lükatud, rahuldust ei leia. Meie näeme, et kuuetunniline tööpäev ei ole ainult ettekujutus, vaid see on läbi viidud. Kuid seda võidakse läbi viia ainult kõige suu-rema ratsionaliseerimise juures.

Nii ei saa siis kõnelda sellest, et see meil õnnetuseks on, kui peame tarbekorral üle 8 tunni tööd tegema. Meil on niipalju hädal-damist tööst, töö-raskustest, aga ma arvan, see vanasõna — töö ei tapa kedagi — on õige. Seni

ei ole ma veel töö läbi tapetud inimest näinud. Kui on vähegi tööolud kohased, siis, kui sul tööd teha, aastadki ei murra sind! (Raha- ja kaubandus-tööstusminister A. Oinas: Härra Kornel tõi väikese näite Ameerika ratsionaliseerimise tagajärgedest.) Kui tarvilikud olud ja eeldused olemas, siis on ülearune kuulda, et töö tapab. Kui aga vastu võtta ratsionaliseerimise alusel teadusliku töö meetod, Taylori süsteem, kus iga viimne kui liigutus ette nähtud otstarbekohasuse seisukohalt, ja kus inimest hinnatakse tema võimete järgi, siis veel kuitahtepikast tööajast kõnelda on võimata. Nõukogude Vene juhid on nüüd ette näinud, et seal lühikese tööajaga katsutakse läbi ajada. Teoreetiliselt on aga välja arvatud, et kui Vene tööliste tööd võtta, siis temal kulub 4 tundi piipunemiseks, jutuajamiseks ja kõigeks seuguseks ajaviitmiseks, ja isegi 8-tunnilise tööpäeva juures ei saa üle 4 tunni tööst tööd. (K. Ast, stp: See on nüüd üks piibujutt). Mitte sugugi. Kui loete Nõukogude Vene lehti, siis näete, et praegu seda diskuteeritakse, ja seal on majanduse- ja sotsiaalteadlased, kes neid probleeme tõsiselt käsitlevad. (Paremalt poolt: See oli piibujutt, mis härra Ast esiteks ajas. — K. Ast, stp: Nii pehmete kätega Nõukogude valitsus ei ole, see teeb ka puutükile jalad alla, uskuge.) Vaadake, sellest ongi jutt, kuidas seal konstateeritakse, et kui sedaviisi tahetakse tööd teha, nagu seni seda tehtud, siis ei saa rohkem kui 4 efektses töötundi. Nemad võtavad siis ka sootu teised abinõud tarvitusele, et seal „jalgu alla saada“.

Ma ei kõnele sellest, nagu peaksime nende eeskujul tarvitama. Fakt on aga see, et meie oma töömeetodiga ja oma töötempoga ei saa efektses 8 töötundi kätte, kuigi tööpäev 8 tundi on, vaid seal tuleb suur osa maha arvata nimelt selleks, mis meil väljakujunenud tööviisi juures loomulik. Võite näha maal põllumajanduses kui ka tööstuses, käsitööstuses, et ei saa võrrelda meie tööd välismaa tööga, mitte üksi Ameerikaga. Võtame näiteks Saksamaa töö. Siis näeme, et meie oma tunde rehkendades ei või sugugi võrrelda endid välismaalastega. Meie müürišepad panevad paigale telliskive 800, kui nad on osavad. Ameerikas töötanud inimesed ütlevad, et meie jääksime seesuguse tööga nälga. Meile maksetakse 12—14 dollarit, aga kas teate, kuidas meil tuleb töötada?! Kes välismaalastest siin meie ehitustegevust vaadelnud, ütlevad, et selle töötempoga ei saaks ülepea sedagi palka maksta, mis makstakse.

Ja meie kõneleme nüüd sellest, et meie ei tohi enesele liiga teha, kui meie kauema aja töötame! Meie kõneleme oma inimestele ette, hoidke, et teie ennast ei tapa! Ja sellejuures on õieti küsida, kui sedaviisi, selle tempoga töötatakse, palju meie siis sellejuures suudame luua? See'p see meie saatuslik seisukord on, et meie endistest päritud kommetest ja ka hingeelust sellepoolest ei saa lahti, et meie rohkem tööd peaksime tegema, ise oma huvides tootsema, mitte teopõlve hingeolus.

Teisest küljest tulevad retseptiooni ehk ülevõtmise teel omandatud vaated väljaspoolt ja katsuvad meile seletada, nagu oleksime meie samas seisukorras kui need inimesed, kellelt need seisukohad omandatud. See on kapitalne, põhjalik eksitus, mis meil ei lase tõsiselt töötahet laialistes hulkades tekkida. Kui meil Ameerikat ette kiidetakse, kuidas seal kõik ära tehakse, kuipalju seal luuakse, siis on ühe asja poolest asi selge. Seal on igatüki selle peal väljas, et midagi teenida. Nii kui vanasti kveakerid läksid välja usuliste tagakiusamiste pärast, palusid oma Jumalat, aga tegid tööd nii kui võisid, siis on see traditsioon Ameerikas just auasjaks kõikidel ja igalühel. Kui seal iseennast austav inimene ei tahaks tööd teha, siis ta lihtsalt ei leiaks tunnustust oma ümbruselt. Mida rohkem keegi saab teha, seda aulikum ta on. Võtke Ameerika kirjandus, nagu Sinclair'i Levis'e tööd, kus üksikasjalikult täpselt käsitletakse bürootööd, tööstustööd, põllumajanduse ala; kirjeldatakse väikekodanikkude ringkonda, surtööstust, intelligentsi. Ja mis teie näete? Igalpool üks igavene töötung. 15 aastaga peab igal töölisel olema oma maja! See on Ameerika tööliste parool. Oma auto peab olema isegi veel varem. (Raha- ja kaubandus-tööstusminister A. Oinas: Aga seda ei saada üksi tööga, vaid hea töötasuga.) Kust see tööpalk siis tuleb? Ma tõin ju andmed ette, et vaevalt 200 miljonit krooni oleme meie 1928. a. ülepea põllumajandusest saanud. See ei ole palk, vaid niipalju saame rukki, nisu, kaerte, kartuli ja teiste sääraste väärtuste kujul üldse. Mis sissetulekut annavad meile siin palgad? Meie rahvusliku sissetuleku jaotate teie palgakaks ja saate 22 krooni kuus. Mis sissetulek see on! Sellest peavad osa saama kehvad, jõukad ja ka rikkad, niipalju kui meil neid on. Mis teie siin palgakaks saate anda, kui meie ülepea niipalju teenime? Te näete ometi: kus midagi ei ole, sealt ei ole ka midagi võtta! Seal on isegi keiser oma õigused kaotanud! (Raha- ja kaubandus-tööstusminister A. Oinas: Siis ei saa ka tööline 10 aastaga

maja ehitada.) Kõnelesin ju sellest, et kui meie looksime rohkem väärtusi, siis jätkuks igauhele! Kuid vaadake, see on see asi, et seda enesele selgeks ei tehta. Kui meie üldiselt nii vähe loome, et vaevalt läbistikku 22 krooniga kuus ära elame, — kas meie saame siis midagi ette võtta meie rahva elukorra parandamiseks!? (G. Ottas, põl: Sotsialistid käivad maal ringi ja ütlevad, et tööd ei pruugi teha...)

Võin öelda, et teiselt poolt jälle peremehed ütlevad: Mis, meie peame siin tööd tegema selleks, et neid seal linnas toita?! Meie teeme ainult niipalju, kui ise tarvitame! — See on aga enesetaplik hingeolu. Inimene, kes niipalju ei taha luua kui ta suudab, vaid teeb tööd ainult oma tarbeks, on eksiteel. Nagu toidaks ta linnas kedagi rahata! (G. Ottas, põl: See on just töösitkus!) Mis sitkus see on, kui inimene hädaldab, kuidas ta peab tööd tegema ja kuidas ta peab orjama!

Võtame kaks inimespõlve tagasi Viljandi-maal, kus enne sulane tööd tegi heameelega. Kas siis ka nuriseti? Nüüd aga sulased hädaldavad, kaebavad, kui tööd teevad. Kellele see kasu toob! Viljandimaal on suured talud, aga seal ei ole töölisi saada, need on läinud alevitesse ja linnadesse. Nii ei ole noori inimesi tööle leida. Peremees võtab ainult karjase. Kas see on kord, et suure koha peal on ainult peremees, karjane ja perenaine! Seda seletan seega, et see on nagu reaktsiooniks teiste jutu peale: mis me vaevame endid ja orjame, et aidata teist pukile! Nii talitab ka nüüd sulane: kui just tarvis, ja kui peremees näeb, siis teeb tööd, aga kui peremees ei näe, siis ei saa edasi.

Kuid ma ütlen, siin ei või süüdistada ainult üht poolt. Siin on tarvis terve rahvuslik hingeolu reorganiseerida ja reformeerida selle poolest, et töötahe tuleks kõikidele kontidesse!

Nõndasama on selge, et vastutusetundeta talitavad need inimesed, kes ringi käivad ja õpetavad: on vaja segakomisjone luua, et tööolusid normeerida, ja kui keegi julgeb rohkem tööd teha, kui normeeritud, siis võtame vastutusele.

See ongi see vaese rahva hingeolu, mida seal sünnitatakse, kus ikka jutt on sellest — kas tahame oma vaevaga siis teist rikkaks teha! (K. Ast, stp: Härra Tõnisson, mina olen vist rohkem maal käinud kui Teie, ja mina niisuguseid vemblaid ei ole näinud ei peremeeste ega sulaste juures, ja mina ei saa aru, kuidas Teie oma suure rahvusluse juures võite Eesti rahvast nii ala hinnata.) Mitte sugugi ala hinnata, vaid mina ütlen,

et need päris selged nähtused on, kus organiseeriti 5—6 aasta eest päris süstemaatiliselt inimesi, et kui keegi julges rohkem tööd teha — tean seda just Tartumaalt —, siis tuldi otse ähvardustega. Ja peremehed ütlesid siis ka: Mis mina neid sulaseid hakkam orjama; nemad ei teeni oma palkagi ära, mina ei võtagi neid!

See on saatuslik seisukord. Ja kui meie nüüd vaatame, et peame töötahet elustama, siis peame vaatama, mis riik oma poolt siin võiks teha. Siin näen aga mina just, et meil sotsiaalseaduseandluse alal katsutakse selleks kaasa aidata, et see seisukoht veel võidaks, mis katsub selle eest hoida, et inimesed pikemalt tööd ei tee, kui seaduses täpselt ette nähtud, kus üksi ületunde ei keelata, vaid kus erakorralistes oludes isegi tükitööd tahetakse takistada.

Vaadake, see on see, mis loob niisuguse miljö, niisuguse õhkkonna, kus kuidagi ameerikalikku töötahet tekkida ei saa. Tõin andmed meie rahvusliku töö ja sissetuleku kohta, et ise võite aru anda, et kui nii edasi minna, siis meie oma rahvuslikku sissetulekut ei tõsta, ja kui tahame seda tõsta, siis peame sellest häbistavast olukorrast üle saama, kus ikka kõneldakse, et alandav on tööd teha.

Kui seda tahetaks mõista, siis arvan mina, et meil ka sotsiaalseaduseandluse alal ei tuldaks niisuguste töölisvanemate seadustega, nagu nüüd see on, mis selleks kaasa aitaks, kui ta maksma pandaks, et iga inimene, kellel vähegi veel on ettevõtlikkust, ütleb: Jumala pärast, kui mina hakkam seal protsessima nende inimestega, kolmeks või kuueks kuuks kinni minema, siis parem katsume likvideerida! Vaadake siis, kuipalju töövõimalusi juurde tuleb! Neid kahaneb veel! (B. Eilman'i, stp vahelhüüe.) Teie tahtsite masinameistriks saada, Teie ei oska aga seda. Uus masin teeb palju tööd ära, Teie võite seda kadusega pealt vaadata... (Vahelhüüe.) „Töölise haigekassa maks“... Ei tea, mis seal oleks tehtud, kui seda ära ei maksa. Neid „haigeid“ haigekassa juhatuses ma tunnen, nad ei imponeeri kellelegi. Kui nende kätte haigekassa juhtimine jääb, siis meie oleme nagu pigil kinni. Kahjuks olen mina siin olles nii palju töö juurest ära olnud, kuid mina võimaldan 120—150 inimesele tööd. See on midagi, mis aitab tõesti mitte ainult sõnu teha, vaid töövõimalusi pakkuda neile, kes võivad enese maksma panna loovas töös. Sellepärast minule ei imponeerita nõokamistega, mis inimeste suust tulevad, kes ise midagi ei ole peale selle, et kuskil häáli on saanud. (J. Piiskar, stp: Aga viivad härra Tõnisson'i veerand tunniks rööpast välja, ega mi-

dagi.) Mitte põrmugi välja. Mina pean ütlema: väikestes asjades olen ma sagedasti ennast teiste poolt segada lasknud, aga suurtel silmapilkudel mitte! (J. Piiskar, stp: Võibolla löövad Peipsi äärest ka välja, härra Tõnisson.) See Peipsi äär on niisugune, et sinna iga tühipaljas ei pääse. Seal olgu ka mees, kes möödu välja annab! Sinna võetakse mehi küll, aga ainult nende kaalu järgi!

Vaadake, seisukord on sellepoolest minu arust üsna selge. Kui meie tõesti südamesse võtaksime endile selle hüüdsõna, et meie loome eeldusi loovaks tööks põllumajanduse, tööstuse ja äri alal, siis on meil võimalik seega ühtlasi töövõimalusi muretseda.

Kuid töötahet peame ka elustama. Just seega, et teatava sentimentaliteedi ja ühtlasi teatavate demagoogiliste kaalutlustega katsutakse inimesi meelitada, on katsutud arendada inimestes ekspluatatiiv-instinkti. See on, mis meile kõik eriliseks paheks on.

Meid on koormatud aastasadu nende poolt, kellel võim oli. Meile on selge, et meie inimesed oleksid sama mööduga mõõtnud, kui neil selleks võimalust oleks olnud. Sest seal öeldakse, et „oleks minu olemine, teiseks minu tegemine, mina paneks härrad härgadeks ja rouad rangiroomadeks“. Meie inimesed oleksid ka ekspluateerida katsunud, kui nad aga oleksid saanud. Nüüd, kus meil iseseisev rahvamajandus, nüüd peab selguma, kuidas meie oma seisukorda parandame ilma teiste ekspluateerimiseta. Nüüd katsutakse kõigi demagoogiliste kaalutlustega just ärritada inimestes seda ekspluatatiiv-hingeolu: kui sa saaksid olla tööta, küll oleks õige tore asi! (Rahaminister A. Oinas: Mis ta selle töötaolekuga võidab? Ta ei võida seega midagi!) Kui ta sellest aru saaks! Temale peab aga selle selgeks tegema! Ja kui teie selle selgeks teete, siis olete teie suure ülesande täitnud! — Meil katsutakse aga just selle vastu ka riigimajandusealal teotseda. Ei katsuta virgutada inimesi selleks, et kasutada eeldusi loovaks tööks, vaid katsutakse rasketel aegadel meelevalduslikult vastu tulla sotsiaalolude parandamisel, ilma et sunnitaks inimesi ühtlasi iseenast aitama.

Siin on väga kujukas võrdlus. Kui ma tähendasin, et meie oleksime võinud produktiivseid summasid kulutada kodukäsitöö alal, siis oli see ainult üks näide. Meil on võimalik ka teisi eeldusi tööks luua. Meie ei ole aga sellele suuri summasid kulutanud. Mis meil aga teisel tehakse? Meil võetakse Hoolekande seadus teostamisele tänavu, kus õige raske seisukord, nagu ma teile näidanud. Meil

on esmakordselt eelarvesse võetud 550.000 krooni toetuseks omavalitsustele hoolekande korraldamiseks. 10 aasta jooksul peame läbi viima Hoolekande seaduse. Nüüd on siis õige aeg, kus meie selleks suure summa eelarvesse võtame!? Meie võime ära kanda see 55 miljonit marka, aga see iseloomustab seisukorda! Meil on eelarvesse võetud uus paragrahv — mitmesugused hoolekande asutused — 30 tuhat krooni, jälle esimest korda. Lastevarjupaikadele on enne kulutatud 12.742 krooni; nüüd — 105.000 krooni. (M. Adamson, stp: Mis teie nende väetitega siis tahate teha?) Väetitega tuleb veel väga palju teha, aga et meie ühekorraga tänavu ikalduseaastal saame selleks suuri summasid kulutada, on võimata. Vaadake, mis teisel tehakse sellel alal: asjatundvad inimesed ütlevad, et saavad palju rohkem ära teha lapsi paigutades perekondadesse, kui saab seda nende paigutamise kinnistesse asutustesse. Meil on haigekassade liidule kavatsesud määrata sanatooriumide ehitamiseks... (Kohtuminister T. Kalbus: See summa, millest kõnelesite, oli ju eelmise valitsuse ajal...) Härra minister, kui oleks tõesti meie aasta hõlpsam, siis ma oleksin kahe käega selle poolt, et anname kas või 150.000. Siis ei olnud aga sugugi selgunud, et meil nii paha seisukord on. (Kohtuminister T. Kalbus: Ei, härra Tõnisson, see oli oktoobrikuus.) Oktoobrikuus ei olnud ülevaadet selle kohta, missugused summad meil tarvis tulevad. Ja ma ütlen teile, missugused kokkuvõtted meil tulevad teha koormatuse suhtes. (Kohtuminister T. Kalbus: Eelmises valitsuses olid kõik sellega ühel nõul, põllumehed, teie ja meie, et seda tuleb teha.) Seda tuleb teha siis, kui olud seda lubavad. Kuidas on aga olud siis nüüd? Meil oli kogu eelarvesumma 1928./29. a. 92.015.000 krooni. See on kõik kokku. Kui võtate veel juurde mõned summad, mis erakordselt määratud olid, siis muutub see seisukord. 1929./30. aasta kuluarve on ühes asundusekapitali summadega kokku ligi 98 miljonit. Asundusekapitali eelarve 4.321.000 ja üldeelarve 93.000.000 teeb välja umbes 98.000.000. Kui vaatate ja võrdlete mõlemaid eelarveid, siis näete, et raudtee-ehituse summad puuduvad praegusest eelarvest. Kuid teie peate selle juures arvesse võtma erakordsed summad, mis eelmises eelarves olid. Seal on ikalduselaen, seemneviljalaen j.n.e. (Rahaminister A. Oina vahelhüüe.) Just need summad tulevad arvesse. Sest need tulevad välja anda. Kõnelen üldisest koormatusest, ja siin on meil tõus olemas. Kui võtate need summad,

mis erakordselt juurde tulevad, kui maha võtate teede ja raudteede ehitamise summad, mis erakordsed on, siis saate normaalkulutuse. Kui maha arvata erakordsed summad, siis jääb puhtkoormatuse tõusu 2.640.000 krooni. Kui oleks tarvilik kandejõud olemas, siis ei oleks koormatuse tõus nii tunduv, ja meie võiksime selle ära kanda, aga seisukord on muutunud halvemaks, iseäranis Kesk- ja Lõuna-Eestis. Kui sellele minnakse, et tahtakse koormatust tõsta $2\frac{1}{2}$ kr. igalt hingelt, siis see tähendab, et meie viimase kehvema rahvusliku sissetuleku juures on $2\frac{1}{2}$ miljonit krooni väga tähtis summa. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Neid summasid ei ole küllalt laiendatud. Telefonikeskjaama sisseadmiseks võeti 100.000 krooni vähem, kui esialgne kava oli. Ma ei hakka teile ette lugema, missugused summad seal on ette nähtud sotsiaalalal. Teie panete nii suuri summasid kõiksugustele teatritele ja majadele, nagu oleks see harilik aeg. (Vahelhüüe pahemalt poolt: See oli enne.) Praegu on seisukord halvemaks läinud kui enne, aga teie kõnelete, mis kavatseti enne.

Meil ei kohandata eelarvet igaaegsele olukorrale. Arvatakse, kui oli varemalt võimalik neid summasid välja anda, siis on see ka praegu võimalik, nagu näiteks töölisteatr. (J. Vain, stp: „Vanemuine“ on veel alal, tõmbame selle nüüd maha.) „Vanemuise“ oleksite teie ammugi maha tõmmanud, kui oleksite saanud!

Kui tahate ratsionaliseerida valitsuseaparaati ja kõrvalasutusi ei loo, siis saate ometi sellega hakkama, et asutate töölisteatrit, mis ainult väljaminekuid toob. Säärane talituseviis on ebaratsionaalne.

Meil on võimalik üksikuid summasid arutada nende käsitlemisel eelarve-vaidlustel. Üksikuid asju ma ei nimetanud, vaid tõin ette asju iseloomustamiseks, et näidata, kuidas meil tallatakse üldiselt seda teed, mis kellelgi tuttav, ilma et arvesse võetaks seda, kuidas neid asju ratsionaliseerida.

Meie peame katsuma leida kõige oma häda sügavamaid põhjusi ja nende halbuste kõrvaldamiseks kõigepealt midagi tegema. See annab kõige rutem tagajärgi, ilma et hoolestusse jätaksime suuri jõude, nagu kultuuriline väljaarenemine j.n.e. Meie ei pea halval ajal neid asju arendama, mis mitte nii hädalised, kuigi tähtsad, vaid jätame need asjad kõrvale, mis edaspidi võivad pävakorrale tulla. Siis saame meie kõige rohkem kõige hädalisemate nõuete rahuldamiseks teha.

Vaheaeg kl. 19.20 min. — kl. 19.48 min.

K. Kornel (rhv): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma ei oleks sõna võtnud, kui härra üldaruandja ja härra rahaminister ei oleks mind süüdistanud, nagu oleksin ma nende mõtteid keerutanud. Härra Ast ei pidanud oma viimases sõnas tarvilikuks süüdistust põhjendada. Järelikult tuleb tema süüdistus pidada põhjendamatuks. Mul jääks härra Ast'ile üks palve: palun minu üle oma omaduste ja harjumuste põhjal mitte otsustada. Arvan, et see küsimus tohiks seega likvideeritud olla.

Mis puutub rahaministri süüdistusse, nagu oleksin mina tema mõtteid keerutanud, siis tõrjun selle tagasi ja võin näidata tema oma kõne põhjal, kas või stenogrammi kaudu, kuidas ta mulle ütluse suhu pannud, mida ma ei ole öelnud. Minister ütles, mina olevat öelnud, valitsus kavatseb uut viinahinna kõrgendust ette võtta. Ma rääkisin kõige aja läbiviidud hinnakõrgendusest. Ja kui rahaminister vahele hüüdis, et valitsus ei kavatse viinahinda kõrgendada, siis ütlesin mina, et kui tõesti niisugune kavatsus oleks, siis on asi lausa võimatu. Tema oma vahelütlus on see, mis tahetakse mulle suhu panna.

Niisama tähendas rahaminister, vaadake, ega piiritusemonopol praeguse valitsuse poolt ei ole sisse seatud. Ma tahaksin küsida, kellel niisugust lapselikult naiivi ütlust tarvis on? Nagu meie ei teaks seda, et piiritusemonopol on enne praegust valitsust sisse seatud. Meie teame seda väga hästi. (Rahaminister A. Oinas: Ega see teie kohta ei käi.) Mis jaoks teie nii lapseliku tõendusega olete kõnetoolis välja astunud. Meie oleme siin täiskasvanud inimesed teatud kogemustega seaduste alal ja teame väga hästi, et piiritusemonopol praeguse valitsuse sisse seatud ei ole.

Kui ma tähendasin, et teatud vastolu on tubakatööstuse küsimuses, kuna sotsialistid omalajal tubakamonopoli sisseseadmist nõudsid, nüüd aga valitsuses olles sellest sõnakestki ei räägi, siis on see nii. Nüüd aga tuleb härra rahaminister ja ütleb: ega 2 kuuga ei saa tubakamonopoli sisse seada. Ma ise ütlesin Teile, härra minister, ega meie ei nõua, et Teie siin ülepeakaela talitate. (Vahelhüüe.) Teie, härra minister, räägite asjust, mille vastu ma ei ole vaelnud, säärane vaidluseviis ei ole soliid. Vaidlustes peaksime katsuma täiesti objektiivsed olla, et tulemusena tõtt kätte saada.

Puudutades vahetuseraha küsimust ütlesin selge sõnaga, et selles osas on eelarves varjatud puudujääk, kuna vahetuserahast saadav sissetulek ei ole riigi puhastulu, vaid krediidioperatsioon. Kui rahaminister tõi ette, et meil on tarvis vahetuseraha, ja et valitsusel

õigus on seda välja anda, siis ei olnud keegi selle vastu. Küll aga oldi selle vastu, kuidas vahetuseraha operatsioon riigi eelarves läbi viidud. Näitena tõin, kuidas omaaegsed Vene rahaministrid, kui neil peenike peos, alaväärtusliku vahetuseraha väljalaskega aastas 10—15 kuldrubla riigile puhastulu tegid. Härra minister aga ütleb, nagu oleksin mina kõnelenud kuld vahetuserahast. Siin on esile tulnud üks keerutamine teise järele. (Vahelhüüe.)

Edasi ütlete, nagu ei ole Teie öelnud: mis meie saame teha, kui niipalju piiritusemonopolist sisse tuleb. Tulud tulevad arvestada. Kuid seda ütlesite Teie siiski, niihästi komisjonis kui ka siin, Riigikogus. See on hädaohtlik passiivsus meie riigi majapidamise juhtimise juures, kui käed jäävad niisama rippuma, ja laseme asju nii minna, kuidas nad ise veerevad. Meie peaksime aga aktiivsust näitama.

Siis luban endale minu rühmakaaslaste härra Liigand'i arvele sihitud väljendustele siinkohal vastata. Härra rahaminister tähendas, nagu sarnaneks meie eelarve Rootsi omale. Aga, härra rahaminister, kuidas võite meie eelarvet Rootsi eelarvega võrrelda? Meie eelarve on ju palju halvem kui Rootsi eelarve. Võibolla et siin arvestamisviisid ühesugused on, kuid see on ka kõik. Mul tuleb siin kaks asja meelde, mis Rootsi eelarves läbi viidud. Seal on praegu esimene valitsus, kes tõsiselt püüdnud viljatuid kulusid kärpida. Peale selle on ta kõigile raskustele vaatamata kaudseid makse püüdnud alandada. Ka on raudteedel kaubaveotariife alandatud, et seega soodustada põllumajanduse saaduste vedu. Need on positiivsed küljed. Kus on meie eelarvel need positiivsed küljed?! Neid ei ole teps!

Lõpuks tahan veel kord alla kriipsutada, et see väga halb on, kui meil praegusel raskel ajal härra rahaminister riigimajapidamise juhtimises nii passiivne on ja laseb asju nii minna, kuidas need ise lähevad. Härra rahaminister peaks aga aktiivsust näitama ja püüdma asju kavakindlalt juhtida.

K. Veiss (tp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Täna on tehtud palju ilusaid ja suuri sõnu siin. Mina sellega igatahes hakkama ei saa. Siin rkl. Tõnisson tõi nähtusi ette, mis on otse häbitavalt haavavad tööliste vanemate kohta. Mina arvasin, et härra Veiler on üks vihasem tööliste vanemate vastane, aga nüüd näen, et härra Tõnisson ka seda on. Ei tea, kas nad on tööliste käest nahapeale saanud või mis see on, kuid hirmu võivad nad tööliste vanemate seaduse juures küll tunda.

Siis tõi härra Tõnisson veel ette siin, et Nõukogude Venes tahetakse tööpäeva lühendada. Ütles, et seejuures pannakse 4 tundi piipu, nii et asi seal läheb tagurpidi. Kuid seda ometi härra Tõnisson maha ei salga, et Venemaa on arenenud. (J. Teemant, põl: Eks minge ka üle piiri.) Mind ei võeta vastu sinna. Ma läheksin heameelega. Kuid siin tahetakse panna 10-tunniline tööpäev maksma, aga siiski riigi majandus läheb tagurpidi.

Siis rkl. Tõnisson tõi veel ette meie haigekassade makse, et haigekassa maksud on meil kohutavalt suured, ja on lubamatu nii suurt summat eelarvesse võtta. Kuid ta unustas, et ajakirjanduses alles hiljuti seisis teade, et „Postimehe“ trükikoda, kus ta ise peremees, haigekassa makse ära ei ole maksnud. Kust siis haigekassad võtavad summasid, kui Tõnisson'i ja Veiler'i taolised tööstused jätvad oma maksud maksmata? (M. Laarman, põl: Kas Teie rahaministri asemel kõnlete või täiesti temana?) Kuidas keegi arvab.

Siis rkl. Tõnisson'i jutust paistis, et ta soovitab käsitööstust arendama hakata. Kuidas seda muidu saab teha, peab laenu antama. Kuidas aga selle laenuga lugu, selle kohta toon ühe juhtumise. Üks minu tuttav, kes käsitöeline ja sai teiste garantiide peale laenu, asutas endale väikese kaupluse, kuid edasi kaubeldes ei saanud ta kõrgete protsentide pärast seda laenu ära tasuda. Protsente tasudes läks ta allamäge, ja kui võla tähtaeg tuli, siis võeti ära ka see natuke, mis tal enne oli, kui ta kaupluse avas. Nii et ta lõpuks oli paljam mees kui siis, kui ta kaupluse avas. Nii et nende väikeste laenudega võib ainult pangaomanikke ja suurarisid kosutada, aga mitte väikesi käsitöölisi.

Härra Tõnisson kurdab, et meie oleme 700 aastat kannatanud, ja nõuab, et nüüd oleks parem. Seejuures aga ise kiidab, et tal on üle 100 töölise. Tähendab, enne kannatas ta ise, nüüd aga pinnib ta teisi.

Juba hommikupoole räägiti, et riigil on praegusel korral rängad ajad, ja et möödunud aasta ikalduseasi annab tunda ka tänava aastal, kuid seejuures ei tehta piiksugi, kui kaitseliidule määratakse toetuseks 650.000 kr. (J. Teemant, põl: No jah, see on teie surm!) Surma ma ei karda, kui tööline sellest kasu saaks. Kui aga möödunud aastal meie rühma poolt, (M. Laarman, põl: Missuguse rühma, kas Grimpel siis veel siin oli?) Eesti tööliste partei Riigikogu rühma poolt ettepanek tehti, toetust määrata töötähtsatele, siis jäi see ettepanek komisjoni, või kuhu ta kadus, ei tea, kuid

töötatöoliste jaoks raha ei leitud, siis karjuti: karauul, riik jääb pankrotti! Nüüd aga võib kaitseliidule küllalt toetust määrata. Siinjuures tahetakse seda varjata ja maskeerida. Sellepärast on see toetus ka võetud riigikantselei osas, sest kardetakse, et välismaal saadakse sellest teada, et Eesti on riigikaitse summat suurendanud 650.000 krooni võrra. Kuid sissekukkumine on seda hullem, kui asi pärast välja tuleb, kui oleks otsekohesuses talitatud.

Teen ettepaneku,

II j. ptk. I, riigikantselei eelarvest, kustutada § 16 — toetus kaitseliidu ülalpidamiseks 650.000 krooni.

Loodan, et härra Tõnisson ja ka teised toetavad seda ettepanekut.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Rahaasjanduse komisjoni poolt on riigi eelarve samasugusel kujul Riigikogule esitatud, nagu ta anti rahaasjanduse komisjoni. Need väikesed muudatused, mis eelarves tehtud, ei ole nimetamise väärt. Need summad, mis maakorralduse ja metsade peavalitsuse alalt üle viidi asundusekapitali juurde, eelarvet oluliselt ei muuda. Seejuures peab imestama, et need põhjendused, mis I lugemisel ette toodi, on tähele panemata jäetud, kus raske majanduseaasta, tuleks eelarvet vähendada, sest maksumaksjad ei suuda nii suuri kohustusi kanda, kui seda käesolev riigi eelarve kodanikkudele paneb. Kui eelarve läbivaatamise tööd rahaasjanduse komisjonis jälgida, siis ei olnud kuidagi võimalik eelarve-summasid kärpida, sest valitsuse koalitsioon pressis kõik summad läbi, mis eelarves olid kuludena ette nähtud. Nii siis ei ole valitsus ega Riigikogu praegune valitsuse koalitsioon tähele pannud neid põhjendusi, mis Riigikogus I lugemisel eelarve kohta avaldati. Kuid majandusliku elu raskused ei ole selle aja jooksul, mil riigi eelarve rahaasjanduse komisjonis oli, sugugi väikesemaks läinud, vaid raskused on isegi suurenenud. Ikalduseaasta ei avalda raskusi mitte üksi maal, vaid see annab end raskesti tunda ka linnades, võib kindlasti öelda, et majanduslikud raskused veel ees on. Vaevalt on loota, et Riigikogu riigi eelarves mingisugust suuremat muudatust suudaks teha ja kulusid kärpida, sest koalitsiooni kindel meeoleolu riigi eelarvet, nagu see esitatud, läbi suruda, näib tõsiasi olema. Seejuures ei saa märkimata jätta neid suuri ja laiaulatuslikke sotsiaalseadusi, mis praegu Riigikogus arutusel ja mis osalt ka juba vastu võetud, mis aga riigi eelarvet koormavad, see on meie oludes sotsiaal-liialdus. Sotsiaalseadusi sajab

kui rahet igapäev Riigikogusse, ning tundub, nagu oleks seadustega suur sõja-pögenemine olema. Sõda näib tulemas olema, püütakse päästa, mis võimalik, võetakse seadusi mõne tunni, isegi mõne minutiga vastu, ilma et seadusi saaks õieti läbi lugeda. Nii-sugune seaduseandmise viis on lubamatu, on valetee ja ei too rahvaesindusele au. Inglismaal ei ole Washingtoni konventsiooni alusel 8-tunnilist tööpäeva maksuma pandud, aga meil on selle seaduse vastuvõtmisega suur rutt. (J. Piiskar, stp: Inglismaal on mõnel pool 7-tunniline töönädal, härra Tonkman.) Mina küsiksin, kuidas saaks Eestit ja Inglismaad võrrelda? Meil kõnel-dakse, olevat tarvis kurnajate vastu võidelda, ja selleks olevat tarvis kaitseseadusi maksa panna. Kurnajatest ei saa meie juures juttugi olla. Teoreetiliselt oleks küsimus täiesti selge, et ühel pool on suurte varanduste omanikud, kel suured maad, mõisad, vabrikud, suured tööstuseettevõtted, ja teisel pool vaesed töö-lised, kel midagi ei ole, kes peavad rikaste juurde minema ja neilt tööd otsima. Need rikkad tööandjad dikteerivad madalad palgad, mille tõttu tööliste majanduseelu läheb ras-keks. Arusaadav, et niisuguse korra juures seaduseandlus peaks vahele segama, et õigus-likku vahekorda luua, et üks ei saaks teist välja pigistada ja kurnata. Kui aga meie olu-sid vaadata, siis jääb see kohe ära. (E. Joo-nas, stp: Küllalt on.) Mispärast? See-pärast, et meil puuduvad kapitalistid ja suure varandusega rahvaklass, kes teisi pitsitab. (E. Joonas, stp: On meie keskel ka nii-suguseid.) Meie riigis elatab ennast suurem osa rahvast põllumajandusest, kelle vastu meie peame nii laiaulatuslikke sotsiaalsea-dusi välja andma, põllumehel on teatavad varandused, nagu maa, loomad, põllumajan-duslik inventar j.n.e., aga seejuures töötab põllumees igapäev rohkem, kui tööline seda teeb. Hommikul vara tõuseb põllumees ja töötab hilja õhtuni, küsimata, kuipalju ta päevas teenib. Seejuures sunnib ta oma väikesi 6-—7-aastasi lapsi karjas käima. Ja kui lapsed saavad 10-—12-aastaseks, sun-nitakse neid raskeid töid tegema. Kes on nende kurnaja? (E. Joonas, stp: Aga nende hulgas on härra Ottas'e taolisi.) Kes kurnab neid? Meie halb maapind, halvad kliimaatilised olud ja kapitalipuudus on need, kes väikepõllumeest kurnavad. On õige, et on osa neid maapidajaid, kes võõrast töö-jõudu tarvitavad, ja härrade sotsialistide arva-tes peavad need kurnajad olema.

(Sekretäri kohale asub abisekretär **J. Piis-kar**.)

Laseme andmeid kõnelda. Põllumajanduse statistika aastaraamatust leiame, et 1928. a. teenis põllumees päevas 1 kr. 04 senti ja põllutööline 2 kr. 10 senti. (Vahelhüüded pahemalt poolt.) See on ametlik aastaraamat. Edasi selgub, et põllumajanduse tasuvus on väga väike toob vaevalt 2% sisse. (Vahelhüüde pahemalt poolt: Hakake põllutööliseks!) Võtame arvesse panga rahaprotsendi, mis kõigub 10—12%, ja põllumajanduse tasuvuse, mis 2%, põllumehe päevapalk — 1 kr. 04 senti ja põllutöölise päevapalk 2 kr. 10 senti, kuidas saab siin põllumees tööliste kurnaja olla? (E. Joonas, stp: Põllumehe poeg käib ülikoolis, aga põllutöölise poeg ei saa seal käia, kust see siis tuleb?) Ei saa mingisugusest kurnamisest juttu olla, sest ametlikud andmed lükkavad selle ümber. Edasi ei saa sugugi öelda, et põllutöölise olukord hiilgav oleks. Mitte seda ei tahtnud ma öelda, vaid võrreldes meie põllumehe sissetulekuga ei ole põllutöölise olukord halb. Seepärast ei ole mingisugust alust seletada, et põllumees põllutöölise kurnaja on. (E. Joonas, stp: Kõik põllumehed ei ole muidugi kurnajad!) Olen mitu korda kõnelenud hoolekandest. Põllumehed ei ole hoolekande vastased, kuid hoolealusele ei tohi rohkem kulutada, kui keskmise inimese sissetulekuga võrreldes võib. (Vahelhüüde pahemalt poolt: 300 marka kuus makstakse praegu hoolealusele.) Meil on hoolekandeaustus, kus kulutatakse 6.500 marka ühele hoolealusele kuus. Kui hoolealustele niipalju kulutatakse, siis on see luksushoolekanne. Hoolealune ei tohi rohkem kulutada, kui keskmise sissetulekuga inimesele kulub.

Säärane luksushoolekanne koormab mitte ainult riigi, vaid ka omavalitsuse eelarvet. See on teie teene, mis meie rahvamajandusele väga raskesti end tunda annab, ei tea, kuidas nii riigi kui omavalitsuse eelarveid kokku seada.

Kui rahaasjanduse komisjoni alamkomisjonis arutati ikalduselaenu fondi seadust, siis toodi ette, et maal on perekondi, kus kuuetele inimesele ainult 6.000 marka kuus kulutatakse, ja need inimesed peavad ka Hoolekande seaduse eest makse maksma. See on ebaõige seisukoht. (A. Kärner'i, stp vahelhüüde.) Teie teete ainult demagoogiat vaeste inimeste kulul. Teie, härra Kärner, võtke Saaremaa olusid arvesse. Kus on Saaremaal niisugune pops, kes võib kuus 6½ tuhat senti ühele inimesele välja anda? Aga meil antakse niisugused summad hoolekande peale välja.

Meie rahvamajanduses mängib tähtsat osa

põllumajandus. Põllumajanduse töö on kõige suurem Eesti riigis. Seepärast peaks riigivalitsuse esimene hool ja mure olema põllumajanduse töö eest kõigiti hoolt kanda, et see edeneks ja areneks. Kui aga põllumajanduse arenemist vaadata, jääb niisugune mulje, et põllumajandus ei ole midagi väärt. Otse imestama paneb tänane härra Ast'i kõne, kes julgus valeandmetega opereerida. Härra Ast püüdis näidata, et meie põllumajanduse toodang on väike, ja et tööstus rohkem võib, see ei ole sugugi õige. Võtke kokku, kuipalju meil tööstuse jaoks tooresaineid välismaalt sisse tuuakse, ja võrrelge siis, kuipalju tööstus turule suudab saata. Võrrelge neid põllumajanduse saaduste väljaveoga. Kui üldise majanduskriisi ja ikalduseaasta tagajärjel on põllumajanduse toodang palju langenud, siis ei saa ju loota, et see aasta jooksul järsku palju tõusta võiks. Kaotus on suur ja põllumeestele suureks hoobiks.

Põllumajanduse arenemisega tuleb kõigepealt kapitaliküsimus kõne alla, sest põllumajanduse finantseerimine on praegu õige raske. Kui maapanga põhikiri oli Riigikogus arutamisel, ütlesid põllumeeste kogude esindajad, et põhikiri on väga puudulik ja jätab väga palju soovida. Meie paranduse-ettepanekud hääletati maha, ei võetud arvesse. Kui Riigikogu vastu võttis Talumajanduse nõuande korraldamise seaduse, sel korral jäi tunne, et selle seadusega meie küll põllumajandusele nõu anda ei saa, sest põllumajanduse nõuandmine on antud bürookraatliku riigiametniku kätte. Võib väga hästi paberil nõu anda, kuid tegelikust elust on niisugune nõuandmine kaugel. Vaatame, kuidas praegune agronoomiline nõuandebüroo töötab, ja samuti tema aruandmise viisi selle üle, kuidas nõu antud. See ei ole muud kui paberipahn, mida agronoomid igapäev täitma ja ära saatma peavad. Kui lähemalt vaatame, siis näeme, kui ilus on meie põllumajanduse nõuande paberil, tegelikus elus aga mitte midagi. Kui põllumees agronoomi juurde läheb nõu küsima, küsib agronoom: Mis sinu nimi? Aruandelehes on ette nähtud, et peab nõuküsija nime üles kirjutama, ja märgib nime üles. Siis võtab agronoom taskust kella ja vaatab, mis kell on, ning märgib kellaaja üles. See küsimus on ka aruandelehes. Mis asjas talumees nõu küsib, selle peab jällegi agronoom teatelehele märkima. Kui teateleht vormilikult täidatud, siis hakkab ta põllumehele nõu andma. Kui see kõik tehtud, siis võtab jälle kella taskust ja vaatab, palju selleks aega kulunud, ja kirjutab üles. (Põllutööminister K. Soenberg'i vahelhüüde.) Härra minister, kui

Teie selle peale naerate, kas Teile ei ole neid blankette näidatud? (Põllutööminister K. Soonberg: Neid ma küll ei tea!) Kas Teie ei tea neist blankettidest? (Põllutööminister K. Soonberg: Ei tea.) Kahju, härra minister, siis ma homme hommikul toon need Riigikogusse ja näitan Teile. Mina pean küll küsima: mis Teie teete ministeeriumis, kui Teie niisuguseid tähtsaid asju ei tea, mille peale riik palju raha kulutab? Küsige seda oma hea ja truu abilise Benjamin Martini käest, tema informeerib ehk Teid.

Aga see ei ole veel kõik. Siis peab agroom päevaaruande kokku seadma ja seal jälle tervele reale küsimistele kirjalikult vastama. Siis neist päevaaruannetest peab kokku seadma kuuaruanded, ja kui need kokku seatud, siis läheb see maakonna agronoomi kätte, see sorteerib neid omakorda, ja siis alles tulevad need talumajanduse nõuande büroosse. Austatud Riigikogu liikmed! Kas on tegelikul põllumehel sellest midagi kasu, et nii tehakse? Või kellel on sellest tööst kasu? Mitte kellelgi! Nii antakse meil põllumeestele nõu ja õpetust. (M. Laarman, põl: Aga Martinitel on kasu.) Jah, õigus, aga Martini küsimus peab ka kord likvideeritama.

Kui vaadata põllutöökursuste korraldamise kava, siis on need kavad endiste Vene seaduste põhjal põllutööministeeriumis välja töötatud. Mina ei taha sellest pikalt kõneleda, vaid ütlesin, et kui tahetakse põllutöökursusi selle kava järgi toime panna, siis on see ainult unistus. Selles kursuse kavas on ette nähtud, et kursuse juhataja peab aruande andma, kas ja kuidas ta õpetus mõjunud. Härra minister, kas see asi on Teile ka võõras? (Põllutööminister K. Soonberg: Ei ole.) Aga kuidas Teie arvate siis, kas saab nende eeskirjade järgi kursusi toime panna? (Põllutööminister K. Soonberg: Kuulge, härra Tonkman, ma olen ka mitu aastat kursusi korraldanud.) Aga need ettekirjutused on alles läinud aastal põllutööministeeriumis välja töötatud, need on paberil. (Põllutööminister K. Soonberg: Mul oli ka ükskord võimalus üksteist tundi kuulata paberlikku aruannet siin Riigikogus.) Kuulge, härra minister, teist 11 tundi oleksite pidanud veel kuulama, siis oleks küsimus Teil selge olnud. See oli paberlik aruanne tegevast tööst, aga mitte paberlik aruanne neist paberlikkudest tööddest, mida Teie iga-päev ette kirjutate. (Põllutööminister K. Soonberg: Tööst oli seal küll väga vähe, elulugudest aga palju.) Nii antakse meil agronoomilist abi ja õpetatakse kursustel.

Edasi tahaksin puudutada mõne sõnaga

maakorralduse küsimust. Rahaasjanduse komisjonis kõnelesin nende küsimuste üle, aga minister ja maakorralduse peavalitsuse direktor andsid väga segased vastused selle kohta. Maakorralduse küsimus on Riigikogu meeli alati ärevil hoidnud, ja on iga aasta riigi eelarve puhul seda küsimust puudutatud. Maakorraldus on umbkotti sattunud, paberil on kõik korras, aga maakorraldus ise ei ole paigast liikunud. Maasaamine riigi tagavaramaast on lukus uste taga. (Põllutööminister K. Soonberg: Kõlblikud maad on lõpuks korral.) Kuulge, härra minister, Teil on paberil palju soid välja antud, aga tegelikult ei midagi. Mina tootsin siin jälle ette selle kurikuulsa Laikküla soo, sellest olen 5 aastat siit kõnetoolilt kõnelenud. Sellesse soosse on riik lasknud mitme miljoni eest kraave kaevata, nüüd on osa kraave kinni kasvanud, ja soo seisab edasi harimata olekus, nagu aastate eest. Teie annate iga aasta kord selle soo harimiseks välja, aga soo jääb harimata, ja keegi ei saa Teie poolt maksma pandud määruste kohaselt maad harima hakata.

Austatud Riigikogu liikmed! (Naer keskel.—Paremalt poolt: Ei meeldi neile, et nad „austatud Riigikogu liikmed“ on, see ei käi vist nende kohta.) Arvan, et need ääremärkused, mis ma praegu siin olen teinud, on väike osa neist raskustest, mis rahvamajanduse elus on. Meie saaksime edasi, kui laiutamise kaotame, mis riigi eelarves selgesti silma paistab. Ütleme: siit saadik ja mitte enam! Aga kui võrrelda iga-aastasi eelarveid, siis selgub, et riigi eelarve iga aasta paisub. Teiseks ei saa meie edasi enne, kui rohkem tähelepanu pöörame põllumajanduse edenemisele, millest siin olen palju kordi kõnelenud. Siit kõnetoolilt on tihti maarahvast meelde tuletatud, aga tegelikult ei ole sõnade juurest tegude juurde saadud. Enne jõulu võeti lisaeelarve vastu, kus 10 miljonit senti anti töötatöölilistele töö muretsemiseks. Praeguse eelarve järgi lubatakse ainult 20 miljonit senti maaparanduse laenudeks. Võrreldes neid summasid tuleb tõsiselt ja südamest kahetseda, et anname summasid, mis ebaproduktiivsed ja tagasi ei tule; sinna, kus loovat tööd tarvis teha, kust laenu tagasi tulevad, ja inimesed saaksid maale asuda — raha ei anta. Kui nüüvisi edasi läheme, siis langeme kuristikku.

M. Krents (tp): (A. Tupits, põl: Kas mõni suur kull lendab jälle?) Oodake vähe! Lugupeetud rahvasaadikud! Mina kuulasin lugupeetud rkl. härra Tõnissoni kõnet tõsiselt hooliga. Tema konstateeris, et töölised on laisad, ei viitsi tööd teha, teevad

vähe ja tahavad palju. (J. Teemant, põl: Ei öelnud!) Mina ei rääkinud vahele, kui härra Tõnisson kõneles. (J. Teemant, põl: Peab parandama.) Ma pean üht ütleva, et see ei vasta tõele, kui öeldakse, et meie tööline ei tee palju, vaid tahab palju. Kui meie tööline välismaale läheb, siis hinnatakse teda kui paremat töolist. (J. Teemant, põl: Enese järgi ei maksa hinnata teisi.) Teie hindate ainult ennast! Kui vaatame, kust see asi tuleb, siis võin ma öelda esiteks: Kui vaatame oma tööstust, siis võib öelda, — härra Tõnisson kõneles 6—8-tunnilisest tööpäevast — et kui meie oma tööpäeva ka 18—20 tundi pikaks teeme, ka siis ei saa meie mingisuguseid tagajärgi kätte meie praeguse tööstuse korralduse juures. Praeguse korralduse juures töövilkakust tõsta ei saa. Meie tööstuses ei ole korda. Meie tööstuses maksab vana veneaegne kord. Meil ei taheta korda luua üheski asjas. Mina olen töötanud Saksamaa tööstuses 11 aastat ühtotsapidi. (Naer. — Vahelhüüe paremalt poolt: Kus teine ots oli?) Seal oli koguni teistsugune kord. Vene ajal oli ka niisugune kord nagu praegu. Tööline läheb hommikul tööle ja otsib tööriista kuni kella 12, siis läheb tööpingi juurde ja hakkab otsima töömaterjali, kui see on leitud, siis on kadunud tööriist, ja õhtul ei ole midagi ära tehtud. See on fakt. (K. Kornel, rhv: Ei ole!) See on fakt, härra Kornel! (K. Kornel, rhv: Ei maksa töölistele liiga teha, armas härra Krents.) Ma küsin, kas on tööline süüdi, kui töö viljakust ei ole. Ma arvan, et süüdi on tööandja, kas on nii? (Vahelhüüe paremalt poolt: Ei ole!) Tähendab, Teie tahate öelda, et töölised peavad korra looma. See on meie tööstuses hädaasi. (Vahelhüüded paremalt poolt.) Kui uskuda ei taha, siis vaadake. (J. Teemant, põl: Nii viletsad meie töölised küll ei ole, kui Teie räägite, ei maksa neid nii alahinnata.) Ma paluksin natuke kuulata. Mina ei tule ju vahele rääkima, kui Teie kõnelete. (J. Teemant, põl: Ei saa nii halvaks teha tööliskonda.) Teie just teete seda, aga seda ei näe, millest see tuleb ja kelle süü see on. Ma tahan seda seletada. Teie ütlete, et töölised vähe teevad ja palju tahavad saada, aga kelle süü see on, et tööstuses ei ole korda. (J. Mürk, mo: Nii viletsad meie töölised ei ole, et nad ei tea hommikul, kuhu nad tööriistad pannud.) Härra Mürk, Teie ei tea midagi.

Vaatame edasi, kuidas asjaga hakkama saame. (Hulgalised vahelhüüded. — Naer.) Teie ei lase mind kõnelda, ja ma viidan ainult Riigikogu aega, nagu seda teie

armastate teha. (Vahelhüüded paremalt poolt: Korda ei ole!) Seda ei ole. Saba läks käest ära, ei leia enam. (Üldine naer.) Ma lähen edasi järk-järgult. Härra Tonkman ütleb, et hoolekanne on luksus. (A. Veiler, tões: Ei, ta ütles uksus.) Aga vaatame, kes need luksuse saajad on. Ma tean, et vae sed inimesed saavad 300 marka, mitte 6.000 marka, nagu siin kõneldi. Need on Poska perekond, Raamot'i abikaasa ja lesk, kes saavad niipalju. (J. Mürk, mo: Ärge unistage, Teie ei tunne meie hoolekande seadusi ja neid, kes hooldamise all.) Tooge minule siis ette, missugune töolistest on saanud 6.000 marka hooldamisraha. (Vahelhüüe paremalt poolt: Teie ei tunne seda asja sugugi.) Mina üldse ei taha teid palju tülitada, ma olen väike kõnemees, olen kõigest kolm kuud Riigikogus olnud, kuna teie olete siin 3 aastat olnud. Nõnda et ärge nõudke lapselt seda, mida vanalt nõuate. Üks asi, mis mind inestama paneb praegusel korral on see, et praegune valitsus on minu vanune, ja nüüd nõutakse temalt, et ta peaks kolme kuuga selle töö ära tegema, mis teie olete teinud 10 aastaga. Meie väike Eesti riigike võiks olla kui väike punnis rahakott, kui seda asja oleks ilusasti täidetud. Meil on laiatamisele üle mindud. Meil räägitakse, et meie riik on väike ja vaene; kuidugi teada, kust sa võtad, kui peale tulemas ei ole? See on ju loomulik. Meil on olemas sitsivabrikud, kalevi-, naha-, saapa- ja isegi pitsivabrikud. Ja mis meie näeme? Väljastpoolt tuuakse rohkem sisse, kui oma tööstus tarvitaks. Eks ole ilus asi?!

Omalajal lugesin lehtedest, et Riigikogu soovitas lambakasvatust sisse seada; kasvata lammast, aga oma asi ei kõlba. Inglise sheviot on kõige armsam. Siis minnakse tikustrusti otsima lennumasinaga, sest seda on kiiresti tarvis, aga et see miljoneid maksab, see ei puutu asja.

Ma lähen edasi meie tööstuse juurde. Kärevere sild, — eks ole see jälle ilus asi? Kas olid seal laisad töölised süüdi, et praegu miljonid vee põhja lastakse? Need kuulid maksavad kõik, mis seal lõhkevad. Ja see on meie kallis raha. Niimoodi ometi asja ajada ei saa, kui ühekülgselt asjale vaadatakse. Tean küll, et praegu on niisugune meeoleolu, et valitsus peaks pahemalt poolt minema teisele poole, siis on kõik korras. Arvatakse, et niikaua, kui ta siin on, niikaua Eesti vabariik kõigub, et ühele või teisele poole vajuda.

On palju kõneldud kaitseliidu toetamisest, ja nüüd leiame, et kaitseliidu toetamiseks on kaunis kena summa määratud. Ma mõtlen ikkagi, nagu ma juba ükskord ütlesin, et see

on natuke liig, kui üks organisatsioon niipalju saab. Ma pooldan seda, et ta saab, las anname peale, aga lõhume ka natuke. (M. Laarman, põl: Kaitseliitu või?) Ei, kaitseliidu summasid. (J. Mürk, mo: Hakake peale!) Oodake, hakkab. Meil oli juhused härra Tonkman'iga vagunis ühes sõita. Oli suur tulekahju olnud, härra Tonkman oli tulekahjutööd teinud, ja kui koju läks, ei saanud kuube seljast ära võtta, oli nii külm olnud — nõnda seletas härra Tonkman. Ma ütlen, kaitseliit on tarvilik. Kuid ma ütlen juba teine kord, meil on olemas distsiplineeritud sõjavägi, olemas kaitsepolitsei, ja kaitseliit võib ka olla, ma ei ütle, et ta tarvilik ei oleks. Ma olen seltskonnategelane ja tahan, et seltskond laieneb. Kuid ei saa ütlemata jätta, miks üks laps võetakse riigi rinna otsa, kuna teised jäetakse kõrvale. Kuid see ala, kus tuli takus, nagu härra Tõnisson ütleb, jäetakse kõrvale. Enne oli saanud rohkem toetust, kuid nüüd on maha kärbitud. Kui meie tööle tahame au anda, siis teeksime selle kaitseliidu summa pooleks tuletõrjajate ja kaitseliidu vahel. Seaduseelnõu on juba sisse antud, ja meie mõtleme, kõik pooldavad seda. Sest niisugune häda võib meil igapäev ukse ees olla, selle eest ei saa keegi kõrvale. Seepärast peab vist igauks tunnustama, et on õige, kui kaitseliidu summa pooleks tehakse, millest läheks siis üks osa tuletõrjajatele, teine kaitseliidule. Ma arvan, et Riigikogu ühineb selle ettepanekuga, et see summa pooleks võetakse.

Töö-koolekandeminister **L. Johanson**: Austatud Riigikogu liikmed! Mina tahaksin lühidalt vastata mõnele neist väidetest, millega esines siit kõnetoolilt rkl. härra Tõnisson, kuigi mitte esmakordselt. Härra Tõnisson'i pika kõne lühike sisu oli see, et praegu on raske aeg, ikalduseaasta on, rahva ostujõud on väike, ja sellest tuleb järeldada, et koolekandesummad, mis võetud tänava aasta esmakordselt eelarvesse omavalitsuste toetuseks, tuleksid kustutada. Samuti tuleks tagasihoidlikum olla nüüd teiste sotsiaalseaduste täitmise ja need summad mujale juhtida, nii nagu seni talitunud kogu 10 aasta jooksul. Selle juures muidugi senist poliitikat härra Tõnisson täiel määral õigustas, kui ta muu seas ütles, et palju siis Eesti Pangast maha on kirjutatud, kõigest 400 miljonit. Kui on meil raske aeg, kui on ostujõud väike, siis seda suurem tarvidus on koolekande ja nende korralduste järele, millega kehvemaid inimesi toetatakse. Härra Tõnisson'i kõnet ei saa võtta ainult kui Riigikogu liikme kõnet, kui vana avaliku tegelase kõnet, vaid kui „rahva südametunnistuse häält“, sest oli ju äsja lõppenud rahvaerakonna kongress see,

kus keegi pastor Viks ütles järgmist: Ainult rahval peab olema tarvilik juht, kes on temale teenäitajaks. Kui niisugused juhid puuduvad, siis on rahvas surnud. Eesti rahvas elab ainult sellepärast, et temal, on üksikud juhid, kelle kohta edasi võib öelda, et Eesti rahvaerakond on Eesti rahva südametunnistus: siin pole saksa ega santi. Sinna on koondunud rahva paremad pojad. See mees, kes Eesti rahva eest on võidelnud, on meie erakonna juht. (Vahelhüüe: Aamen!) Ja see „südametunnistus“ annab Tõnisson'i sõnadele teatud suurema tähtsuse, kuigi mitte kõige rahva juures, vaid ainult 8% juures Eesti rahvast.

Nüüd siis vaatame, mis see „rahva südametunnistus“ meie suurele rahvaosale ette heidab. See „südametunnistus“ leiab, et Eesti majanduseelu vesivõsud ei ole raskusi toonud riigile, ja et need mahakirjutused Eesti Pangas on võrdlemisi väikesed olnud. See „südametunnistus“, kes siit kõrgelt kõnetoolilt tuleb etteheiteid tegema meie tööliste, ja kes tuleb siit ütlemata, et meie ei ole praegusel raskel ajal — ikalduseaastal — õigustatud abi andma neile, kes on selle 10-aastase teotsemise tagajärjel, kus see „südametunnistus“ valitsenud, sattunud kõige äärmisesse viletsusse ja puudusse. — Selle kohta, kuipalju praegusel silmapilgul abivajajaid on, kuipalju nende arv nende aastate jooksul kasvanud, kus Riigivanemaks oli härra Tõnisson, selle kohta ei ole veel andmed kokku võetud. Kõige värskemad andmed on 1. jaanuarist 1927, aga selle kahe aasta jooksul on kahtlemata nende kodanikkude arv, kelle eest riik ja omavalitsus — ma ütlen kahjuks — kohustatud hoolitsema, — seda nähtust mina loomulikult ei pea, vaid seda loomulikult on olukord, mida vähem abitarvitajaid — kahjuks on see arv viimaste aastate jooksul kasvanud. Kui vaatame neid abitarvitajaid, mis siis meie näeme? Ma loen need arvud ette, et teie näeksite, kuipalju neid on, kellelt tahetakse võtta nende viimne leivaraasuke, seda viimset piskust, kui miljonid ainult lendavad. Ja ülevalt alla vaadatakse neile miljonitele, mida neile kingitakse, kes on pankadest raha välja võtnud, töölisti pidanud kõige väikesemate palkadega, missuguste palkade kohta muud ei saa öelda, kui et see on kuritarvitus, kui inimesed niisuguseid palku maksavad, nagu meie tekstiiltööstuses. Neid ettevõtjaid tuleks kohtuteel karistada. Need inimesed on aga teeninud ja oma raha juhtinud välismaale, kui nad välismaale saadavad kaupu, mida nad siinse tööga, rahaga ja tollisoodustustega valmistanud. Neil on viisiks saanud, et ettevõtetele antakse toetust tollikustutusega.

Mida need inimesed teevad siis, kui kaup on välismaale saadetud? Nad jätavad oma rahad välismaale ettevõtetesse või pankadesse, kui just otsekohe kinnisvara ei osta. Ainult osa tuleb sellest tagasi, ainult osa ka sellest, mis meie metsadest saadakse.

Kui hakatakse juurdlema, kuhu see raha läheb, mis metsadest tuleb, siis, kui see raha siia tuleks, siis ei oleks seda raha nii vähe, nagu härra Tõnisson ütles. (G. Ottas, põl: Teie olete ju minister, miks Teie ei korralda?) Mina olen minister lühikest aega, ja ma usun, et kui te täna ei kukuta valitsust, siis teete seda homme. Ja pärast valimisi tuleb jälle see vana koalitsioon. (Paremalt poolt: Tuleb, tuleb!) Ma näen, kui raske on praeguse koalitsiooni hingeolu. (J. Teemant, põl: Aga mispärast Teie ei hoia seda koalitsiooni koos?) Ei olnud teil seda ühtlust ja ei ole meil seda ühtlust. (Naer ja vahelhüüded paremal pool.) Ma pean otsekohene olema, ja nii mõnigi kord tulevad hambad risti pigistada ning tuleb alla neelata, mida ei tahaks alla neelata. (A. Jürman, põl: Aga kuidas vanasti härra Ast kisa tõstis!) Pean ütleva, et niisugust kisa ei ole kunagi varem tehtud, kui seda praegune opositsioon teeb. Kui mul au on veel opositsiooni minna, siis oleme teilt selles väga palju õppinud. Meie ei ole kunagi nii kaugele läinud, kui praegune opositsioon.

Nii ei saa praegusele valitsusele midagi ette heita. Need on suured kraavid, mis meie rahvamajandusse aetud selle politikaga, ja seda tuleb nüüd jälle tasandada. (A. Kerem, rhv: Kas need kraavid ei kasva lõpuks?) Ei, neid kraave ei ole tarvis, see on asjata olnud. Need vead on liiga suured, neid nii üle öö parandada ei saa. Nii et kui see raha tööstusest, mis pankadest võetud summadega luuakse, nende summadega, mis riik otsekohe toetusena annab, tagasi tuleks, siis meie nii vaesed ei oleks, meie oleksime palju rikkamad.

Viga on selles, et meie hoolekandele peame kulutama, — meie oleme seni vähe kulutanud, mis meil siin on, see on ainult hoolekande vari — ja hoolekandele peame niikaua kulutama, kuni meil ei ole välja antud sotsiaalkindlustuse eesmärgid, kuni niikaugele läheme, nagu välismaal, Saksamaal, kus teatud ettevõtetele, teatud tööstusealadele pannakse hoolekandeks teatavate summade maksmine. Kui seda ka Eestis tehakse, läheb hoolekanne palju kergemaks. (J. Teemant, põl: Kas Teie ei kardate, et kapital siis veel rohkem välismaale läheb kui nüüd?) Ei lähe. See kapital võib ka minna, aga selle vastu peab teiste abinõudega võitlema. (J. Tõnisson, rhv: Näiteks missugustega?)

Siin võib mingisuguseid garantiisid hakata nõudma, et need summad, mis nad saavad, peavad tagasi tooma. Seda saab arvestada, need on meie oma inimesed, mitte välismaalased. (Vahelhüüe paremalt poolt: Maksud on kõrged.) Ega kapital ei lähe meil välismaale looma, vaid meie kapitaliga ostetakse välismaal kinnisvaru, meie kapital pannakse seal pankadesse. On üks osa vabrikante, kes on hingeliselt Eesti riigile vaenulikud, nad ei tunnustagi Eesti riiki, nad tunnustaksid teistsugust valitsemiskorda, teistsuguseid piire, ja see on ka arusaadav nende mõtlemisviisi juures, sest ega kapitalil ei ole kodumaad, nagu harilikul kodanikul — kus tal parem, seal on ta kodumaa. Nad viivad oma kapitali välismaa pankadesse hoiule sellepärast, et nad ei usu meie riigi stabiilsusse. Kes selles süüdi? Muidugi, põllumajanduse ringkonnad on sootu teised, see on täiesti loialne, ja sealt välismaale ei valgu. (Vahelhüüe.) Ega nad ise ei vii, võibolla need korraldused ja vahetalitajad jätavad midagi välismaale. Nii on üks suuremaid vigu, et hulk kapitale jääb välismaale. Selle tagajärjel meie rahvas jääb vaesemaks, ta ostujõud langeb. Selle tagajärjel on ka hoolealuste kasvu märgata. Vaatame seda hoolealuste arvustikku. Mul on hoolealuste kohta 1. jaanuari 1927. aasta andmed, mis näitavad, et hoolealuste arv on kasvanud. Seda näitab ka statistika teistelt aladelt, mis otsekohe hoolekandeküsimusega seotud, see arv on palju kurvem viimastel aastatel. Abitarvitajaid vaeseid lapsi on meil 1.748, sõdurite ja riigiteenijate lapsi ning mahajäänud lapsi 4—6-aastasi — 112, 7—16-aastasi — 324, 17-aastasi ja üle selle — 23. Siis edasi lapsed, kes omavalitsuste hoolekandele kuuluvad: 4—6-aastasi — 1394, 7—16-aastasi — 3.804 ja 17-aastasi ja üle selle — 241. Vigaseid lapsi on meil kuni 7-aastasi 81, 8—16-aastasi — 175, 17-aastasi ja üle selle 113. Kurikalduvusega lapsi, poissa — 204, tüdrukuid 308. Arsti poolt registreeritud alla 17 aasta vanuste laste arv on teadmata. Siifilisehaigeid lapsi on 173 ja muude haigustega 23. Kokku 8.224 last, kes hoolekannet vajavad. See on suur arv.

Peale selle on veel vaimuhaigeid 1.358 ja langetõbiseid ning pimedaid 393, kurtumme 303, rauke 18.283, kes hoolekannet vajavad j.n.e. Siis edasi, rahvaväelasi 112, mõisapensionäre — 420. Siis neid inimesi, kes töömajja paigutamist vajavad — 114, kes vabatahtlikult töömajja lähevad, kes tööd ei leia kuskilt ja kellele tuleb võimalus anda töömajja minna — mehi — 183, naisi — 156. Siia hulka ei ole need mehed võetud, kellel jäävad alimendid maksmata ja kellelt

kohtu poolt väljamõistetud summasid ei saa muidu kätte, kui et neid tuleb paigutada töömajja. Kokku 22.505 abivajajat. Kuni 3-aastaseid lapsi oli riikliku hoolekande alla võetud 364 ja omavalitsuste hoolekandel oli 1084 last. Mõelge, kui suured kulud seega omavalitsustele pandud, ja missuguseid summasid on pidanud omavalitsused maksma. Aga neile määratakse 55 miljonit, ja kui hoolekande nõukogu järgi jaotatakse omavalitsused üksuste järgi, siis tulevad väikesed summakesed igale omavalitsusele. See ei ole suur summa, vaid minimaalsumma, mida meie omavalitsused praegu vajavad. (J. Teemant, põl: Aga riigile mis maksab iga hoolealune?) Kuipalju iga hoolealune riigile maksab, selle kohta on mitmesugused normid, ja need on eelarve-materjalile juurde lisatud. (J. Teemant, põl: Riik on halb hooldaja.) See on õige, et mõned hoolekandeaasutused on väga kallid olnud sellepärast, et majad on olemas, majad tahavad korrahoidmist, personaal on olemas, aga sinna ei olnud lapsi küllalt asetatud. Niisuguseid oli kaks asutust, mis olid võrdlemisi kallid. Kallis asutus oli Saksi lastekodu, kuid seal on juba reform läbi viidud. Aga ka Taageperas on iga üksik haige odavamaks läinud. See on kallis asutus, aga väga tarvilik, sest tiisikusehaigete arv kasvab iga päevaga. (Rahaminister A. Oinas: See ei ole hoolekande-, see on tervishoiuasutus.) Kokku 3439 last. Kui siia juurde arvata omavalitsuste alla kuuluvaid lapsi 6523... (Vahelhüüe paremalt poolt: Palju hoolealuseid on kokku!) Selle arvustiku järgi 22.505, aga praegu on see arv suurem. Ja meie oleksime seda õnnelikumad, mida väikesem see arv oleks. Aga ega need inimesed selles süüdi ei ole, ainult üks väike protsent on süüdi selles, et nad oma eluviisidega ja teiste ebavoorustega on sattunud raskesse seisukorda. See on aga teatud protsent. Suurem osa on aga siiski meie ühiskondliku ja majandusliku olukorra produkt. Nii et kui meie seda arvustikku vaatame, siis näeme, missuguses seisukorras meie omavalitsused rahanduslikult küljest on. Näiteks Harjumaal omavalitsus on suunitud osa lapsi pühadeks ülalpidamiseta jätma. Arvan, et vaevalt Riigikogus palju neid on, kes ütlevad, et seda summat eelarvesse tarvis ei ole võtta.

(Kooselekut hakkab juhutama esimees **K. Einbund.**)

Edasi tehti etteheiteid sotsiaalseadustele, et meil pannakse maksma modernseadused, mis töötahet halvavad. Meil ei ole niisuguseid seadusi maksma pandud, ja teiseks ei ole

praegu Riigikogus eelnõusid, mille kohta võiks öelda, et need on modernid ja kaugeleulatuslikud. (J. Tõnisson, rhv: Need ei ole modernid, vaid on kohatud.) Töölisevanemate seadus on väga tagasihoidlik ja mõõdukas. (J. Tõnisson, rhv: See paneb paela kaela.) Ei pane. See, et töösturid liiguvad, see on lihtsalt kihutusetöö. See, mis teevad üksikud leivavabrikud, on kihutusetöö tagajärg; ja kui mõni leivavabrik peaks jonnit ajama, mida vabrikantide tsentrumis soovitatakse, ega sellega leivavalmistamine ei vähene. Kui ei saa inimesed seal tööd, siis saavad nad mujalt. Kui oleks tugev riigivõim, siis saaksime sundida leiva- ja teisi vabrikante, et nad nii ei toimiks. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Ei saa neil olla täielikku vabadust, vaid neid tuleb sundida üldsuse huvides. Praegu oleme käsist-jalust seotud, ja meil vaieldakse nende väikeste seaduste ja kohustuste vastu.

Ja siis veel võime sellest kõnelda, et saaks sunniabinõu tarvitusele võtta nende vastu, kes küllalt ei austa maksvaid seadusi ja kes nende vastu sihilikult töötavad. (J. Tõnisson, rhv: Kui pannakse maksma säärane töölisevanemate terror.) Mingisugust terrorit ei ole. Siin arvustati töölisevanemate seadust. Et sellest on kõneldud, siis peatun paari sõnaga ka selle juures. Mingisugust terrorit ei ole, vaid seda on arvestanud ka teised majanduslikud riigid. (Vahelhüüe keskelt.) Kui üksikud tublid ametnikud on, siis ei saa neid veel igalepoole mahutada. Ma ütlen, mida tublimad ametnikud ministriumis, seda parem on säärase ministriumi töö. Meil peavad olema ametnikud selvrooga, kes teevad niikaua tööd kui suudavad, ja siis võivad minna. Kõige halvemad on need ametnikud, kes tuule järgi oma seljakuju seavad. (Vahelhüüe paremalt poolt: Kes lõhuvad niipalju, kui lõhkuda on.) Ega ametnik ei ole mõni väike kruvike, keda keerata tuleb. Ta on inimene, ja tal on ka õigus mõelda. (J. Tõnisson, rhv: Praegu on niisugused tööinspektorid, kes...) Meie tööinspektorid on olnud terroriseeritud, ja seepärast ei ole nad saanud oma ülesandeid täita. Kui tööinspektor oleks saanud alati seadusetähe järgi käia, siis ei oleks meie ettevõtetes praegu niisugust korda olnud. See kord, mis praegu meie tööstusettevõtetes, meie üksikutes riigiettevõtetes on, käib igasuguse maksva seaduse vastu. Seal on tarvis, et tööinspektor korra jalule saaks seada.

Töölisevanemate seadus on meil tarvilik, ja selle vastu võib vaielda ainult poliitiliselt seisukohalt. Kui opositsioon seda teeb, siis on see täiesti arusaadav. Karistatavat neid,

kes tööd tahavad teha, ja see mõjuvat meie töötahtele. Tööpäev ei ole praegu 8-tunniline, kuigi seaduse järgi peaks olema 8-tunniline, vaid statistika andmete järgi, mis on vähe puudulikud, ligi 9-tunniline. Väga tulukatel tööaladel on Eestis tööpäev kuni 10-tunniline. Selle vastu tuleb võidelda, ja see nähtus on isenesest väga halb. (J. Teemant, põl: Aga mina ütlen, laske tööd teha ja makske palka.) Selle aja jooksul, kus tööpäeva pikendatud, on palgad alla surutud. Pikk tööpäev on palga allasurumise abinõu, ja pika tööpäeva eest ei maksta rohkem. (J. Tõnisson, rhv: Antagu ületunni eest tasu, siis tuleb teile igaüks.) Kui sellelt seisukohalt välja minna, siis kui tööline teeks tööd 24 tundi, teeniks rohkem. (J. Tõnisson, rhv: Ta ei pruugi niipalju teha, võib ainult ühe tunni ületunde teha.)

Enne oli arvestatud tükitöö 8 tunniga, ja selle 8 tunniga pidi kätte saadama normaal-tööpalk, mis oli ette nähtud vabrikantide poolt. Kui 10 tunniga tehti rohkem, kui arvestatud oli, siis suruti vastavalt töötariifid alla. Niiviisi on aetud meil palgapoliitikat.

Kordan veel, et pikk tööpäev on abinõu, millega meil tööpalku alla surutud.

Teiseks mõjub see selleks kaasa, et hoolealuste arv kasvab. Meie töösturid on praegu säärases seisukorras, et neil ei ole mingisuguseid kohustusi nende tööliste vastu, kes töövõimetuks saanud. Võtame näiteks Kärkla vabriku, kus töölisel on nii kinni needitud, kust nemad kaugemale ei lähe, ja nad ei ole liikuv element. Vaadake, missuguses seisukorras need vanad seal on! Nad on naljas, ja meie oleme kohustatud nende eest hoolitsema. Öeldakse, küll vald, kogukond hoolitseb. Aga mispärast peavad nemad? Mispärast riigi põlevkivitööstus on pidanud kulusid tegema selleks, et tööinvaliide ülal pidada. Tööstus on mujal selleks kohustatud ja tööstus peaks seda ka meil tegema. Niipalju ta annab, kuipalju ta kulu võib kanda. Meie tööstus on vähem maksustatud, kui üheski teises riigis sotsiaalkindlustuste alal. Meil kannab tööstus haigusekindlustuse ja õnnetusekindlustuse maksu, ja seal ei ole need preemiad kuigi suured, aga mujal maksavad nad ka vanaduse ja töövõimetuse kindlustuse makse, ja need on suuremad maksud. Mujal peavad töösturid oma poolt ülal nende maksudega ka tööstustöölise ja teiste tööliste leski ja vaeseid lapsi, kelle eest meil peab kogukond hoolitsema. On terve rida riike, — ma võiksin tabeli ette lugeda, missugused seadused praegu kuskil maksmas, see on mul küll ühes, aga see oleks asjatu ajaviitmine — kus töö-

puuduse tagajärgede eest vastutus ka osalt töösturitele pandud. Kui meie töösturid sotsiaalkindlustuste vastu vaidlevad, see on arusaadav, aga õigustatud nad selleks ei ole. Neile tulevad panna edaspidi mõned teisedki sotsiaalkindlustuste maksud, ja ma olen kindel, et seda edaspidi ka Eesti riik teeb, sest see on loomulik tee töövõimetute, vanade ja väetite eest hoolitsemiseks. Ei ole sugugi kogukond see, kellel peavad need kohustused lasuma, nii nagu praegu. Kui need ülesanded edaspidi kohaselt ja asjaomaseks jaotame, siis jäävad meie hoolekandekulud palju väikesemaks, omavalitsused võivad oma tulud teistele aladele juhtida ja neil ei tarvitse säärase koorma all ägada. Praegu ei suuda omavalitsused seda täita, vaid see, mis hoolealused saavad lahtise hoolekande alal, — kinnisel on kulud suuremad, 100 marka, 500 marka ja mõnel juhtumisel 1000 marka — näiteks emad, kellel rinnalaps ja väikene laps, on niivõrt väike, ja tuleb küsida, kuidas saavad inimesed sellega elada, ja sealjuures on veel — kerjamine keelatud. (J. Tõnisson, rhv: Tartu linn tegi eelarve, ja tema eelarve järgi oleks läinud Eestil 55 miljonit hoolekandele, kuna linna sissetulekud olid 105 miljonit.) Kindlustatagu Tartu töölisel ühes vanade ja leskedega, siis kulud vähenevad. (M. Martinson, põl: Viljandi linnas tuleb iga 9-sas kodanik hoolekandele.) Meil on üksikuid vaeseid linnu, mis seal parata, ja kes seal süüdi. (J. Tõnisson, rhv: Kes peab neid ülal?) Sel inimesel, kes hoolekandele sattunud, on selleks mitmeid põhjusi. Võtame vanaduse. Kui inimene on 50—60 aastat tööd teinud, mispärast peaks temalt siis eluõigus võetama. Inimlikkus ei luba seda. Seadus ei luba ka seda. Ta peab elama, ja mingisugune organisatsioon või korraldus peab olema, kes tema eest hoolitseb. Meie oleme suutnud läbi viia riigiteenijate ja kaitseväelaste kindlustuse, teised on selle alt väljas, aga ka teistel on sellele õigus, ja varem või hiljem tulevad ka teised kodanikud kindlustada. (A. Toomel'i põl vahelhüüe.) Jah, 60 aastat. Kui olukord oleks niisugune, et inimesel 10 aasta jooksul oleks võimalik pika tööpäeva juures teenida niipalju, et ta oleks võinud kõrvale panna järgmiste või mustade päevade jaoks, või nii, nagu härra Tõnisson kujutab Ameerika töölisi, kes endale võivad teatud aja jooksul maju ehitada, muidugi üks osa, ega Ameerika ei ole nii hiilgav, kui meile paistab, kui meil ka inimene võiks vähegi kõrvale jätta oma teenistusest, — siis võidakse öelda, et elagu pärast 60. aastat mõned aastad sellest, mis ta teeninud. Aga

meie teame väga hästi, et meie palgad on alla elatismiinimumi, et inimesed saavad vähem, kui elutarvidused nõuavad. Need sissetulekud ei kata neid elutarbeid, mis inimesel praegu on. (J. Tõnisson rhv: Seda rohkem tuleb tööd teha!) See, et ei kata, ei olene sellest, et inimestel puudub töötahe. See on selgeks tehtud ja selle kohta on andmed olemas, et töövilkus ei ole langenud. (J. Teemant, põl: Mispärast ta ei ole järele jõudnud?) Kui siin üksikutel aladel andmeid tuuakse, siis on seal teised kõrvalpõhjused, nimelt on sisseseaded teistsugused. Näiteks tekstiiltööstuse alal tuuakse sisse uued masinad. Kas arvate, et need on vabrikust toodud masinad? Need on ostetud välismaalt sellelt turul, mis meil kuskil Lasnamäe pool asub. Sealt ostetakse need masinad. Meile on need masinad modernid, välismaale aga mitte, seal on veel modernimad masinad. Masinad ei uuene enam 20, 30 aastaga, vaid uuendused tulevad 10 ja 5 aasta jooksul, ja meie tööstus ei ole sellele järele jõudnud. Meil tuuakse vanu masinaid, ja see mõjub töövilkusele. Üldiselt ei saa öelda, et töövilkus meil oleks väike, kuigi ta seda peaks olema, sest meie töölised kannatavad alatoitluse all. Võtame meie tekstiiltööstuse, seal on päevapalk alla 100 marga. Kuidas saab inimese selle rahaga oma tööjõudu teise päeva tarvis alal hoida? Ta ei saa korralikult end toita, ja ei saa ometi inimese, kes alatoitluse all kannatab, täie töövilkusega tööd teha. Ei ole ka kõlblist õigust inimeselt nõuda, et ta täie töövilkusega alatoitluse all kannatades saaks tööd teha. Kui meil siiski on nüüd suur tööpuudus, siis on siin teistsugused abinõud mõjuvad. Ma pean ütleva, et töölisi meie vabrikutes otse kurnatakse, kuritahtlik eksploatatsioon on käimas. Selle kohta võin ma andmeid ette tuua. Meil ei hoolita elavast tööjõust, elavast inimesest, ja selle läbi kannatab meie riik, meie rahva tervis ja rahvamajandus. Selle tagajärjel langevad meie riigile säärased kulud, milliseid saaks ära hoida, kui paneksime maksma vabrikutes ja ettevõtetes kindla korra ja otstarbekohased seadused. (J. Teemant, põl: Mispärast Teie ei pane?) Teie ei lase ju! Teie ei taha lasta isegi neid seadusi läbi, mis on võetud kolme kuu programmi. (J. Teemant, põl: Enamus on ju teie käes, teie olete koalitsioonis. —A. Tupits, põl: Sellest võib ainult muiates kõneleda.) Ma ei kõnele muiates, kõnelen sellest asjast tõsiselt. Et opositsioon opositsiooni teeb, see on loomulik ja normaalne nähtus.

Kui meie tööliste seisukord halb, kui

suure rahvaosa seisukord halb, siis ei ole siin põhjuseks mingisugused rikutud hinged, vaid siin on oma sotsiaalsed põhjused olemas, ning siin on põhjuseks ka see ühekülgne ilmavaade, mida meil aastate jooksul arendatud, et ainult jõukatel on täielik õigus elule, vaesel rahval on see ainult miinusega ning ei tohi täielik olla. (J. Tõnisson, rhv: Seda ei öelnud küll keegi.) See on vast tingitud seega, et öeldakse, et inimesed võivad mitmesuguses seisukorras õnnelikud olla, ja et isegi rikas ei olevat igakord õnnelik. (G. Ottas, põl: Härra Johanson, Teie käisite maal kõnelemas ja ütlesite: Töölised! Teie olete Eesti rahvas!) Jah, seda ma ütlen ka praegu. Töölised on Eesti rahvas, aga mitte need üksikud rasvahelbed, mis pinnal silma paistavad. Eesti rahvas on võrsunud töörahvast, ta on olnud aadlita ja on ka praegu selleta. (G. Ottas, põl: Tööliste kohta ütlesite, et nad on Eesti rahvas, aga asunikud võtavad, kust saada on.) Osa asunikudest kuulub ka töörahva hulka, ning sinna kuulub veel kaugelt suurem osa põllumeestest. (G. Ottas'e, põl vahelhüüe.) Härra Ottas, ma ei saanud tol korral seal kõnelda, sest Teie keelasite kõne ära. (K. Tonkman, põl: Kuulge, kas siis härra Virma ja härra Rei ka kuuluvad sinna rasvakihti.)

Juhataja **K. Einbund**: Härra Tonkman, ma paluksin pisut rahu.

Töö-hoolekandeminister **L. Johanson**: Ei saa öelda, nagu oleksid meie töölised ise oma seisukorra juures süüdi. Töölised ei ole saanud seda osa veel meie riigis etendada, mis neile kuulub ja mis nad kahtlemata edaspidi etendama saavad. Nii kaugele ei ole meie praegu veel jõudnud, aga kahtlemata tööliklass paneb enese ka Eestis tarvilikul määral maksa. See on kindel ja seejuures ei tarvitse ka teil kahelda. (K. Tonkman, põl: Kas hooldajad ühes arvatud?) Minu arvates ei maksa neil inimestel, kes klaaskupli all on, kive üles visata enese kohal, need kukuvad enestele pähe.

Sellest kõnelemine ei ole aga minu ülesanne praegu. Meie tööliklassile on tehtud täna väga raskeid etteheiteid, on suuri süüdistusi siin kuuldavale toodud, nimelt et meie tööliklassil töötähe puudub ja selle tagajärjel on nende seisukord halb. Kui nad rohkem tööd teeksid, siis meie rahvamajandus selle tagajärjel tõuseks. (J. Tõnisson, rhv: Töölisele ei ole ma süüdistusi teinud.) Mina võin siit kohe ette lugeda. (J. Tõnisson, rhv: Kui süüdistustest jutt on, siis ainult sotsialistidele ja tööliste juh-

tidele, inimestele, kes töölisi inspireerivad, ja mitte töölistele endile.) Härra Tõnisson, Teie inspireerite ka teatud ringkondi, ja need tunnustavad Teid oma juhiks. Seepärast lubage, et ka töölistel oleksid oma esindajad. Meie ei ole nii sallimatud, meie saame aru, kui inimene kuulub rahvaerakonda. See on teatud ilmavaade, teatud programm, ja seepärast ei ole see loomuvastane nähtus. Kui on tööliste erakond olemas, ja kui tema ka oma vaateid ja seisukohti avaldab... (J. Teemant, põl: Kas Grimpelsotsid on tööliste esindajad?) Tööliste esindajatel on mitmesugused ilmavaated, ja osalt olete ka Teie tööliste esindaja. (J. Teemant, põl: Jah olen!) Sest üks osa töölisi ei ole töölisteklassi teadvusele jõudnud, ja nad hääletavatel maal põllumeestele, seda teevad osalt taluteenijad, kelle premehed ja perenaised neid selleks ka agiteerivad. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Teie seljataga peaks olema teine kiht.

Konstateeritakse, et kui niiviisi tahetakse tööd teha, siis ei saa rohkem kui 4 efektiivset töötundi. (J. Tõnisson, rhv. Mina ei kõnelenud meie töölistest, vaid tsiteerisin, kuidas Nõukogude Venemaal teoreetikut kõnelevad.) Meie töökorraldus on vabrikutes säärane, et seal 4 tunniga ei saa midagi teha, vaid töötatakse täis tööpäev, töötatakse täie andumusega ja täie tööjõuga. Nii ei või öelda meie töölise tööpäeva pikkuse juures, et teevad ainult 4 efektiivset töötundi. See on suur ülekohus. (M. Laarman, põl: Krents kõneles, et üldse tööd ei tee, vaid otsib tööriistu.)

Siis edasi on öeldud, et meie ehitustöölised on liiga väikese tööviljakusega. Ka seda ei näita meie olud ja meie andmed. (J. Tõnisson, rhv: Kahtlemata meie ehitused lähevad seeläbi väga kalliks.) Meie ehitused ei lähe kalliks seeläbi, et palk kõrge on, (J. Tõnisson, rhv: Mitte tööpalk. Tööpalk on madal, aga tööviljakus on väike.) vaid materjali hind on kõrge, metsamaterjali hind on turul küllalt kõrge, ning puuduvad sisseseaded. See ajab ehitused kalliks, aga mitte tööliste palga pärast ei lähe meie ehitustööd kalliks. J. Tõnisson ütleb: „Arvatakse isegi, kes meie ehitusetgevust on vaadanud, et ei saaks ülepea seda palka maksta, mida makstakse.“ See on täiesti ekslik arvamine. Meie tööliste tööviljakust ei tohiks väikeks pidada. (J. Tõnisson, rhv: On liiga väike.) Meie tööviljakus on üksikutel aladel isegi suurem kui varemalt oli. (J. Tõnisson, rhv: Seal on palk siis ka.) Ei ole palka. Mul ei ole statistika kuukirja käes. Kui vaatame palka, siis on see alla seda miinimumi,

mis kalooriate järgi arvestatud, nii et meie kõige parem tööline ei saa kätte tarvilikku palka, ja kvalifitseeritud tööline ei saa seda isegi ületunnid ühes arvatud. Kui on meil praegu raskused, siis need raskused annavad end tunda kõige rohkem just meie vaesema rahvaosa juures ja töölisteklassi keskel. On võrdlemisi suuri summasid juhitud maale ka ikalduse vastu võitlemise tähe all. Kahtlemata üks osa neist summadest kulutatakse otstarbekohaselt, üks osa mitteotstarbekohaselt, mitteõigustatult. Töölistele ja laialistele rahvakihtidele kulutame meie ka oma eelarve korras — ka tänavu — võrdlemisi vähe, ja neid summasid, mis selleks otstarbeks eelarvesse võetud, — need on kõige hädatarvilikumad — neid summasid ei tohiks Riigikogu enam hakata kärpima. See, mida meie siin näeme, see on ainult nagu piisk vett kuumale kerisele, aga see on siiski tarvilik, sellega võime meie kõrvaldada ainult kõige teravama häda, võime kõrvaldada kõige raskema puuduse. Häda ja puudust on meil siiski palju rohkem, aga selleks ei ole meil siiski summasid leitud.

2. Riigikogu järgmise koosoleku määramine.

Abiesimees **R. Penno** (korra kohta): Juhatuse nimel teen ettepaneku, pidada Riigikogu järgmine koosolek homme, laupäeval, 23. märtsil kell 10 hommikul. (Päevakord prot. nr. 235/36.)

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Teine ettepanek korra kohta on rkl. Laarman'ilt lõpetada Riigikogu koosolek. (Hääletatakse.) Poolt on 24 häält, vastu 32, seega on ettepanek tagasi lükatud.

3. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1929./1930. a. — II lugemisel. (Punkt 1. järg.)

A. Johanson (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Riigi eelarve kohta on juba õige palju kõneldud ja ma ei taha selle juures enam pikemalt peatuda, vaid puudutan ainult mõnd üksikasja. Riigi eelarvesse on muu seas võetud üldiste veejuhtmete korraldamine, nimelt jõgede reguleerimine, milleks eelarves ette nähtud 429.000 krooni. Tahan selle artikli juures natuke pikemalt peatuda. Veejuhtmete korraldamise küsimust, iseäranis jõgede reguleerimist, on eriti viimasel aastal väga tähtsaks hakatud pidama ja nimelt seepärast, et meil viimane suvi õige vihmane oli, meil jõed ujutasid üle laiad maa-alad, ja selle tagajärjel maapidajate heina- ja põllumaad kannatasid.

Leian, et selles asjas jällegi natuke liiale minnakse, kui nüüd ühe hoobiga hakatakse jõgede reguleerimisele väga suuri summasid välja andma. Jõgede reguleerimine iseenesest on tähtis töö, ja oleks väga hea, kui meil oleks niipalju raha, millega võiksime kõik oma jõed korralikult süvendada. Siis ei oleks karta, et suurvesi meile kahju võiks teha. Aga see töö läheb nii kalliks maksma, et meie rahatagavarad sellele kuidagi vastu ei löö. Seepärast tuleksid kõigepealt võtta süvendamisele niisugused jõed, mis hädapärast süvendamist nõuvad ja mille kallastel palju põllumajapidamisi asub. Need jõed, mis metsadest ja metsaheinamaadest läbi jooksevad, kus elamuid lähedal ei ole, võiks esialgul süvendamata jätta. Nende jõgede reguleerimine ei ole sellepärast soovitav, et see teeb esiteks suuri kulusid, ja teiseks inimesed ei saa kohe hakata nende ümbrustes maid parandama. Ja kui maid ei parandata, siis jõed lähevad jälle umbe, ja sellest kapitalikulutamisest ei ole palju kasu.

Viimasel ajal on põhjendusi jõgede süvendamiseks ette toodud väga palju, ja on ka muu seas sellele tähelepanu juhitud, et suured peakraavid, mis jõgedesse juhitud, toovad palju vett kokku ning sünnitavad jõgede ääres suuri uputusi. On tekkinud arvamine, et praegune veelude korraldamine viis ei ole õige. Kõigepealt tuleksid suured jõed süvendada, siis suured peakraavid sisse kaevata, ning siis alles detailse maaparandamise juurde asuda. See arvamine ei põhjene küllalt tõsiasjadel. (Põllutööminister K. Soonberg: Väga õige!) Kui meie näiteks laseme peakraavidega maapinna vee alla, kuivatame sood ära, juhime vee jõkke, siis võib küll jõevee pind ajutiselt tõusta, aga kui vesi on läinud, siis ei tõuse jõepind rohkem, kui sademed vett maha toovad. Maapind, kust põhjavesi ära jooksnud, võtab pärast rohkem vett enesesse. See tuleb sellest, et seisvast veest vabanemise järelduusel muutub maapind kobedamaks, mille vee kinnipidamise jõud suureneb, taimestik hakkab maa peal lihavamalt kasvama ja see tarvitab koha peal rohkem vett. Nii muutub maa vee tarvitamine palju suuremaks. Kui näiteks kujutame ette, et meie terve oma maapinna korralikult kraavitame ja torutame, paneme torud 1—1½ meetri sügavuses maasse, kui sellejärele harime maad sügavalt, siis võib järgneda niisugune nähtus, et suvel vegeatsiooni ajal üldse liiga vett ei ole. Vesi jääb maasse püsima, ja taimestik tarvitab selle ära, nõnda et jõgede süvendus niisugusel puhul jääb üldse palju väikesemaks. Seda asjaolu arvesse võttes leian mina, et meil tuleb palju rohkem rõhku panna väikesematele maaparandusetöödele. Väikesemad peakraavid, mida põllumehed ise

oma algatusel maasse kaevavad ja nad ise osalt selleks ka kulusid kannavad, ongi kõige tulusamad tööd maaveelude korraldamise alal. Teotseades pikemat aega kultuurtehnilise töö alal oleme tähele panna võinud, et nende väikesemate peakraavide ümber hakatakse rohkesti detail maaparandusetöid tegema. Riigil peaks olema üldiseks juhtmõtteks maaparandusetööde toetamise puhul, et tuleks niisugustele töödele kõige suuremaid summasid määrata, mis kõige enne enese tasuvad. Ja just need peakraavid ja maaparandusetööd, mis kohadel tehakse, tasuvad end kõige paremini, kuna suured jõgede süvendusetööd end nii ruttu ei tasu, ja ajajooksul selleks tarvitatud kapital võib koguni kaotsile minna, kui jõed lastakse jälle ummistuda. Kui Lääne-Euroopas reisivem, siis näeme, et seal, kus jõed puhastatud, algab otsekohe maa kultiveerimine. Seal on kõiksugused jõepuhastamise masinad olemas, millega süvendatud jõed korras hoitakse. Süvendatud jõgi ei ole igavene, mis jääb püsima ja ei lähe enam kinni. Jõgi kasvab rohtu täis, ja kui see puhastada ei saa, siis kasvab varsti kinni. Nii et mina kahtlen selle summa juures, mis jõgede süvendamiseks määratud, (Vahelhüie keskelt.) et kas see üleliiga suur ei ole. Eelarvesse on võetud hulk jõgesid, mis süvendamise alla kuuluvad. Neist võiks mõned välja jätta, mille süvendamise juurde ei tuleks praegu asuda. Tuleks ainult kõige tarvilikumate jõgede süvendamise juurde asuda, ja neist pean mina kõige tähtsamaks Kasari jõge. Selle kallastel on palju elamuid, mis veetõusu tõttu kahju võivad saada. Edasi võiks nimetada Keila jõge. See on Tallinna lähedal, ja ka selle kaldal on palju inimesi elamas. Kui see jõgi süvendatakse, siis on loota, et tema kallastel kohe detail maaparandusetööd algavad. Siis on veel Navesti jõgi, mis süvendada tuleks. Selle ümbrust ma hästi ei tunne, kuid niipalju, kui raudteel sõites näha võib, on selle ümbrus õige madal lausikmaa. Kahtlen ainult, et kas suudame süvendamisega niipalju jõepinda alandada, et selle kaldal maaparandusetöid võib alata. Ka on Võhandu jõe süvendamine tähtis, mida võiks ette võtta. Teiste jõgede süvendamise võiks ajutiselt edasi lükata.

Üks teine asjaolu, mida tuleks jõgede süvendamise juures arvestada, on see, et meil ei ole küllalt asjatundvaid inimesi, kes jõgede süvendamise töid põhjalikult teha võivad. Teistes maades kuulub jõgede süvendamine samuti asjatundvate inimeste, see tähendab inseneride hoolde, nagu selleks eeltööde tegemine, mida meil inseneri juhatusel tehakse. Süvendusetöid juhatavate inseneride tööd peetakse veel tähtsamaks, kui eeltöötegitajate oma. Meil aga

teevad seda tööd harilikud ettevõtjad puudulikude abinõudega ja mitte nii korralikult, nagu seda tegema peaks. Ei võeta põhja välja, lubatakse hiljem võtta, kuid seda ei tehta, ja töö jääb lohakalt tehtuks. See oleks teine põhjus, mis pärast ei maksaks jõgede süvendamisega nii väga rutata.

Edasi tahaksin tähelepanu juhtida Peipsi veepinna alandamisele. Minu arvates võiks selle töö edasi lükata. Praegusel kehval ajal, kus meie riigi majanduslik seisukord nõrk, käiks see töö meil üle jõu, sest see on ikka määratu kallis töö. Kui järve veepinna alandamise tagajärjel saaks harimiseks kõlblikku maad palju juurde võita, siis oleks veel teine asi, aga nagu neist uurimistest ja eeltöödest selgub, mis Peipsi alandamise otstarbel tehtud, ei võida meie selle tööga kuigipalju maad juurde. Jäävad järele ainult sood, kus veepind on küll 1 jalg või 30 sentimeetrit madalam, aga see maa on niisugune, mida kunagi kultuurmaaks teha ei saa. Ma arvan, et kui see rahasumma, mida tahetakse kulutada Peipsi veepinna alandamisele, jagataks rannaelanikkude vahel, siis need oleksid vahest sellega rohkem rahul, kui järve veepinna alandamisega. Selle rahaga ostaksid nad endile kuskile rannast eemale uued paremad kohad. (J. Tõnisson, rhy: Terve $\frac{1}{3}$ meie põllumaast kannatab Peipsi vee all.) Vaadake neid kavu lähemalt, mis Peipsi veepinna kohta tehtud. (Vahelhüüe keskelt: Need on ainult kavad. — J. Tõnisson, rhy: Kavade üle võib ju kõnelda.) Ma ei taha uskuda, et niipalju põllumaad kannatab Peipsi vee all. (J. Tõnisson, rhy: See ei ole usuasi!) Vähemalt meie maapinna täpsetest kõrguse kaartidest pole seda näha. (Põllutööminister K. Soonberg: Oma silmaga vaadata on õigem kui kaartilt.) Ma olen ka oma silmaga vaadanud. Praegusel kehval ajal ei oleks vahest kohane sellele nii suuri summasid kulutada. (J. Fuks, as: See kehv aeg on sellest tulnud, et õigel ajal pole hakatud töid tegema.) Ma ei vaidle siiski selle vastu, kui võimalus leitakse ja rahasummasid on, siis võiks selleks summasid välja anda. See on minu isiklik arvamine, ja ma tahtsin seda siin avaldada, nagu igal Riigikogu liikmel võimalus on oma arvamist ette tuua. Kellel teistsugused arvamisid, jäägu oma arvamiste juurde, kuid on ka asjatundvaid inimesi, kellega ma olen selles asjas läbi rääkinud, kes samasugusel arvamisel nagu mina.

Mina näeksin, et detail maaparandusetöödele oleksid suuremad summad riigi eelarvesse võetud. Maaparanduse laenu on 20 miljonit senti võetud, kuid see summa oleks võinud

igal juhtumisel suurem olla. (Põllutööminister K. Soonberg: Peale selle tuleb veel asundusekapitalist juurde.) Hea on, kui sealt lisa juurde tuleb, aga see summa, mis peakraavide jaoks määratud, — 8 miljonit senti — on, võrreldes summaga, mis jõgede reguleerimiseks võetud, liiga väike. See summa oleks proportsionaalselt igal juhtumisel võinud suurem olla, sest need tööd tasuvad enast palju rohkem, kui vast jõgede reguleerimise töö.

Edasi tahtsin tähendada kultuurilise toetuse kohta, mis põllumajanduse eelarvesse võetud. Seal on summa jaotatud kultuuriliste toetustena asutustele, mis minu arvates praegusel momendil meie tegeliku elu nõuetele nii lähedal ei seisa, kui mõned teised asutused. Oleks võinud nendega tagasihoidlikum olla ja peajasjalikult neile asutustele toetust anda, mis rohkem meie tegeliku elu nõuetele lähemal seisavad. Kui rahaasjanduse komisjoni laiendatud koosseisus toetusesumma arutamisel oli, siis juhtisid põllumeeste kogude rühma esindajad tähelepanu sellele, et põllumajanduse peavalitsuses ei ole kultuurilised toetused küllalt õiglaselt jaotatud. Seal oli toetusesumma võetud ametnikkude jaoks, keda veel ametis ei ole, või kes ametis on, kuid kelle tegevusest seni midagi kuulda pole olnud. Nii kavatsetakse põllumajanduse nõuande büroo juurde ametisse võtta kaks kõrgema haridusega eriteadlast. Teise eriteadlase nime ei teatud nimetada. Samuti on asunikku liidu juures ametis karjamaa eriteadlane, kelle palk eelarvesse võetud, aga kelle tegevus väga väike. Ka need põhjendused, mis põllutööministeeriumi esindaja poolt tema tegevuse kohta ette toodi, ei suutnud tõestada, et tema töö järele nõudmine oleks olnud ja et tema oma palga väärikselt tööd oleks teinud. Peale selle selgus põllumajanduse peavalitsuse eelarve arutamisel komisjonis, et mõnda asutust hinnatakse liiga kõrgelt ja määratakse ta ametnikkudele kõrged palgad, kuna teist asutust, kes palju pikemat aega põllutöökultuuri tõstmiseks töötanud, ja kelle tegevuse järele suur tegelik vajadus, madalalt hinnatakse ja tema ametnikkude plakadeks ainult poolepalkade suurused summad eelarvesse võetud. Nõnda on asunikku liidu juures asuva ehitusebüroo ametnikkude palgad tervena eelarves ette nähtud, kuna põllumeeste keskselti juures asuvate maaparandusetalituste ametnikkude paljadeks ainult pooled summad määratud. Ka on viimaste palgad väikesemad kui esimeste omad. Ometi on kindel, ja see peaks kõigile arusaadav olema, et viimased palju raskemates tingimustes peavad töötama kui esimesed, ning ka rutem ära kuluvad.

Kui võrrelda asunikku põllumajanduse liidu juures töötava ehitusetalituse töö tagajärgi, kus kolm inseneri ja 11 ehitustehnikut töötab, põllumeeste keskselti juures töötava ehitusetalituse omaga, kes riigilt sugugui toetust ei saa, ja kus kõigest kaks inseneri ja üks tehnik ametis, siis selgub, et nad ametnikkude arvuga võrreldes palju vähem tööd on teinud. Näiteks on põllumeeste keskselti ehitusetalitus läinud aasta jooksul 122 piimatalituse projekti valmistanud, kuna asunikku ehitusetalitus neid sellesama aja jooksul kõigest 38 teinud. Teistest projektidest ma ei kõnele, sest need on shabloonilised ja kerged valmistada.

(Koosolekut hakkab juhatama abiesimees **R. Penno.**)

Vähemalt ei nõua nende eelarvete tegemine suurt tööd, ja paljud tööd antakse välja, kus eelarveid ei ole tehtudki. Ka pidi asunikku põllumajanduse liidu juures üks tulekindlate ehituste eriteadlane ametis olema, kuid selle töö tagajärgedest ei ole midagi kuulda olnud.

Eesti põllumeeste keskselti maaparanduse talitusele pilku heites näeme, et seal väga viljakat tööd tehtud ja selle tegevus iga aastaga kasvanud. Näiteks on seal tehtud läinud aastal maaparanduse eeltöid: maapinda looditud ning kuivenduse plaane ühes eelarvetega tehtud 10.671 ha, 1927. aastal 8941 ha. Nõnda on sellest näha, et tööhulk on hulga kasvanud. Peale selle on kraave looditud 386 km, kraavi märkimisi tehtud 689 km ning maad mõõdetud 2825 ha suuruses. Üksiktööde arv oli möödunud aastal kokku 2365.

Kuue viimase aasta jooksul on töid tehtud: peakraave looditud 1831,17 km, maapinda looditud 79.031,20 ha. Kuid sellele tehtud tööde arvule vaatamata ei ole nõudmised maaparanduse eeltööde järele vähenenud. Nii jäi 1927. aasta lõpul Põhja-Eesti maaparanduse talitusel 90 ülesantud tööd tegemata, kuna 1928. aastal juba see tööde arv 200-le tõusis, vaatamata sellele, et tehtud tööde arv endiseks jäi või enamini kasvas. Maaparanduse talituse tööde tagajärjed on suured. Seda tõendavad muu hulgas hulgalised tööd väljapanekud viimastel aastatel toimepandud põllumajanduslikkudel näitustel, mida igaüks võinud tähele panna. (J. Vain, stp: Miks Teie seda siin siis kordate, kui kõik teavad?) Tahan sellele siin ka tähelepanu juhtida. Need asutused on enne ilmasõda põllumeeste eneste poolt ellu kutsutud, nad on ligi 30 aastat töötanud. Nendes töötab 29

tööjõu palgad, ja nendegi jaoks ainult pooled palgad. Kuigi nimetatud maaparanduse talitused oma tööde eest taksihinna järgi tasu saavad, aga tasu võtab ka asunikku põllumajanduse liidu ehitusetalitus, ja see tasu ei ole väike, võrreldes Eesti põllumeeste keskselti ehitusetalituse takishindadega. Maaparanduse talitustele taksihindade järgi sissetulevad rahasummad on nii väikesed, et need ei ulatu talituste kulude katteks. Nagu varem tähendasin, saavad maaparanduse talitused ainult 20 tööjõu poolteks palkadeks riigi abiraha. Kuna aga maaparanduse talitustes 29 tööjõudu on, siis tulevad 9 tööjõu palgad maaparanduse eeltööde eest sissetulevatel summadest maksta. Peale selle tuleb talituste korterite üür tasuda, sisseseaded muretseda, maamõõdu ja loodimise abinõud osta j.n.e. j.n.e. Viimased on iseäranis kallid ja lähivad halbades töötegemise tingimustes töötades ruttu rikki. Nende parandamine ja uute muretsemine nõuab suurt kulu. Niisama on ka joonestusmaterjali muretsemine ühenduses suurte kuludega.

Kui võrrelda maaparanduse talituste ametnikkude töötegemise tingimusi teiste asutuste ametnikkude omadega, siis näeme, et need on mitu korda raskemad. Kultuurtehnik, niisama ka maamõõtja peab maal ümber rändama, soodes ja metsades töötama, kus ta sagedasti kaelani märg on. Korteriolud on maal viletsad, nagu seda igaüks teab. Sagedasti ei saa öösel riideid ega jalanõusid kuivatada, tuleb mitu päeva liikuda märgades riides ja nii tööd teha. Iseäranis raske on tööd teha kevadel vara ja sügisel hilja, mil ilmad sajavad ja külmad. Kultuurtehnik ei saa kunagi suvist puhkust, nagu teised ametnikud. Ta kulutab palju riideid ja saapaid, mis talle erakulusid teeb. Tema töö on vastutav töö, sest selle järele käib kapitaalne töö, mis siis ebaõnnestub, kui ta oma töö lohakalt teinud. Ühegi teise töö juures ei sünnita töölohakus nii suurt kapitaalset kahju, kui kultuurtehniku töö juures. Seda peab kultuurtehnik teadma ja sellepärast oma töö alati korralikult tegema. Kui ta oma töö juures vae teinud, siis peab ta selle ise parandama. Raskete töötingimuste pärast ei kesta kultuurtehnikute ja maamõõtjate töötegemise aeg palju üle 15 aasta. On tugev mees, kes 15 aastat vastu peab. Juba enne on jooksva jalges. (J. Fuks'i, as vahelhüüe.) Mina olen vastu pidanud, aga ei tea öelda, kui suur töömees ma veel olen. Need on aga ainult üksikud, kes vastu peavad. Et kultuurtehnikute ja maamõõtjate töö raske ja vastutuserikas, seepärast tuleb sellel alal väga vähe uusi tööjõude juurde. Ja et ka nende teenistusetasu võrdlemisi väike, takistab ka see

inimeste juurdetulemist sellele alale. Olgugi et iga inimene selle elukutse valib, mis teda kõige rohkem huvitab, lõppude-lõpuks jäädakse ikkagi selle kutse juurde, kus töö ja vaev paremini tasutakse. Teistes maades hinnatakse tehnilist tööd kõrgemini ja maksatakse selle eest suuremat tasu. Meil valitseb ümberpööratud nähtus, ja sellest tuleb, et maamõõtjate ja kultuurtehnike arv väheneb. See on aga kahetsemisväärne asi, sest selle töö järele tuntakse kõige suuremat tarvidust, nagu kõigile teada.

Riigi eelarve arutamisel rahaasjanduse komisjonis juhtisid põllumeeste kogude rühma esindajad tähelepanu sellele ebaloomulikule nähtusele, ja tehti ettepanek vähema tähtsusega aladelt summasid vähendada ja neid üle kanda maaparanduse talitustele toetuse-rahadeks. Hääletamisel läks ainult üks väike summa 1.500 krooni suuruses läbi. Sellega on pandud põllumeeste keskseltsi maaparanduse talitused väga raskesse seisukorda, mis pärast nad sunnitud on, kas lähemal ajal oma tegevuse lõpetama või jälle oma töö eest võetavat taksihinda tõstma. Viimane puudutab aga meie põllumeeste-maaparandajate huve. Kuna viimasel ajal kõigest tehtud maaparanduse eeltöödest kuni 40% asunikude ja riigirentnikkude omad, siis ei jää ka asunikud ja riigirentnikud sellest kahjuta. Seda tuleb iseäranis koonduse rühma liikmeil meeles pida, kelle kaasabil põllumeeste kogude rühma esindajate ettepanekud komisjonis tagasi lükati. (Teedeminister O. Köster: Kust Te need summad tahtsite võtta?) Näiteks on seal võetud 2 eriteadlase palgad. (Põllutööminister K. Soonberg: Härra Johanson, ega Teie ei saa salata, et need summad suuremad on?) Need on siiski väikesed võrreldes ehitusetalituse tehnikute palkadega. (Põllutööminister K. Soonberg'i vahelhüüe.) Ma ei räägi praegu härra Ottas'e seisukohast, ma räägin oma sei-

sukohast. Härra Ottas räägib oma seisukohast nii, kuidas tema seda heaks arvab, minul võib lahkuminev arvamine olla. Ma ütlen, et ega mina Peipsi pinna alandamise vastu ei ole. Kui kapitali on, siis teeme ka selle töö. Kuid ma avaldasin arvamist, et kas praegusel kehvajal ajal on kohane niisuguseid töid ette võtta, mis nii suurte kuludega ühenduses. Ja peale selle veel on Peipsi veepinna tõusmine erakorralisest ajast tingitud. Läänud aasta oli väga sademeterikas aasta, siis tõusis vesi igalpool väga kõrgele. Aga üksikud juhud ei võiks veel põhjuseks olla, et niisuguseid kapitaaltöid hakatakse ette võtma. (Teedeminister O. Köster: Seda on tahetud juba Vene ajast teha, projekt oli juba 1898. a.) Vene riik oli rikas ja tema oleks võinud ka seda tööd ette võtta. (A. Kerem, rhv: Ega tal meie jaoks raha ei olnud?) Kinnitan veel kord, et ma selle vastu ei vaidle. See on minu isiklik arvamine, mida avaldasin, ja kui leitakse, et see tarvilik on, siis viidagu läbi. Ja see viiaksegi läbi, sest eelarvesse on selleks rahsumma võetud. Kuid see ei ole üksi minu arvamine, vaid ka paljude teiste, kes kultuurtehnoloogilisel alal teotsevad.

Need oleksid üksikud asjad, mid ma tahtsin eelarve arutamise puhul märkida ja soovi avaldada, et järgmisel korral, kui eelarve kokku seatakse, katsutaks just neid alasid kõige rohkem toetada, mis seisavad meie tegelikkudele elunõuetele kõige lähemal, ja teisi, kaugema ulatusega asju, võiks jõudumööda toetada, aga nendega peaks tagasihoidlikum olema.

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Klesment'ilt on ettepanek, lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 22.45 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Einbund**.

Abiesimees **M. Martna**.

Abiesimees **R. Penno**.

Sekretär **A. Tammann**.

Abisekretär **J. Piiskar**.

